

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂR NİTELİKLİ
GAZETELERDE KADIN KİMLİĞİNİN TEMSİLİ

Fatma ÇAKMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Hayri ERTEN

KONYA-2009

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂR NİTELİKLİ
GAZETELERDE KADIN KİMLİĞİNİN TEMSİLİ
(Vakit, Yeni Şafak ve Zaman Gazeteleri Örneği)

Fatma ÇAKMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Hayri ERTEN

Bu çalışmatarafındannolu YL/Doktora tez projesi olarak desteklenmiştir.

KONYA-2009

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	v
Tez Kabul Formu.....	vi
Önsöz.....	vii
Türkçe Özet.....	viii
Summary.....	ix
Kısaltmalar.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM - GİRİŞ

Giriş.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	4
1.2. Araştırmanın Önemi.....	4
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.5. Araştırmanın Sayıtlıları.....	7

İKİNCİ BÖLÜM – MUHAFAZAKÂRLIK.....9

2.1. MUHAFAZAKÂRLIK KAVRAMI.....	9
2.2. BATI'DAKİ GELİŞİMİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİYLE MUHAFAZAKÂRLIK.....	12
2.3. MUHAFAZAKÂRLIĞIN DOĞASI: BİR İDEOLOJİ YA DA TUTUM OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK.....	15
2.3.1. Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık.....	15
2.3.2. Bir Tutum-Tavır Olarak Muhafazakârlık.....	19
2.4. MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ.....	21
2.5. MUHAFAZAKÂRLIKTA BİREY VE TOPLUM TELAKKİSİ.....	23
2.5.1. Muhafazakâr Anlayışta Bireyin Konumlanması.....	23
2.5.2. Muhafazakâr Anlayışta Toplumun Konumlanması.....	25
2.6. MUHAFAZAKÂRLIK VE GELENEK.....	27
2.7. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEMEL UNSURLARI.....	31
2.7.1. Muhafazakârlık ve Aile.....	31

2.7.2. Muhafazakârlık ve Din.....	33
2.7.3. Muhafazakârlık ve Devlet.....	36
2.8. MUHAFAZAKÂRLIK-TUTUCULUK KARŞILAŞTIRMASI.....	38
2.9. MODERNLEŞME-MUHAFAZAKÂRLIK İLİŞKİSİ.....	40
2.9.1. Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme.....	40
2.9.2. Bir Değer Kaybı Olarak Modernleşme.....	44
2.10. MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN MODERNLEŞME TAVRI.....	48
2.10.1.Kültürel Tavır.....	48
2.10.2. Dini Tavır.....	50
2.11. MÜSLÜMAN MUHAFAZAKÂRLIK.....	52
2.12. TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE.....	55
2.13. TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN SON DÖNEM TAHLİLİ.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – MEDYA VE TOPLUM.....61

3.1. KİTLE İLETİŞİMİ.....	61
3.2. BİR KAVRAM VE KURUM OLARAK “MEDYA”.....	64
3.3. MEDYANIN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL İŞLEVLERİ.....	67
3.3.1. Liberal- Çoğulcu Yaklaşım.....	68
3.3.2. Eleştirel Yaklaşım	69
3.4. MEDYANIN TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE KÜLTÜREL KİMLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	71
3.5. MEDYA VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ.....	75
3.6. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAN YAZILI BASIN: “GAZETECİLİK”.....	79
3.6.1. Gazetecilik İşlevinin Temel Ögesi: Haber.....	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM – TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂR NİTELİKLİ GAZETELERDE KADIN KİMLİĞİNİN TEMSİLİ.....83

4.1. KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET OLGUSU.....	83
4.1.1. Rol Kavramı.....	84
4.1.2. Toplumsal Cinsiyet.....	84

4.1.3. Kadın Rollerine.....	86
4.2. TOPLUMSAL CİNSİYETTE “KAMUSAL ALAN-ÖZEL ALAN” TARTIŞMASI.....	89
4.3. TÜRK TOPLUMUNDA KADIN.....	93
4.4. TOPLUMSAL DEĞİŞME SÜRECİNDE TÜRK KADINININ PSİKO- SOSYAL KİMLİĞİ.....	93
4.4.1. Türkiye’deki Feminist Hareketlere Kısa Bir Değini.....	97
4.5. KİMLİK OLUŞTURMADA BİR REFERANS OLARAK: DİNİ MEŞRULAŞTIRIM.....	100
4.5.1. Muhafazakâr İslami Düşüncede Kadının Yeri ve Temsili.....	102
4.5.2. Yaratılış Açısından.....	103
4.5.3. Sosyal Kimlik Açısından.....	105
4.5.4. Muhafazakâr Düşüncenin Modern Söylemi: “İslami Feminizm”...108	
4.6. MEDYA SORUNSAĞI PARALELİNDE 2000’Lİ YILLARDA TÜRKİYE’DE KADIN KİMLİĞİ.....	111
4.6.1. Medyada Kadın Kimliğinin Popüler Asimilasyonu.....	112
4.6.2. Medyada Cinsiyet Ayrımcılığını Önlemeye Yönelik Resmi Düzenlemeler.....	112
4.7. “MEDYADA KADININ TEMSİLİ” ÜZERİNE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	114
4.7.1. Dünya Çapında.....	114
4.7.2. Türkiye Çapında.....	115
4.8. VAKİT, YENİ ŞAFAK, ZAMAN GAZETELERİNDE KADIN KİMLİĞİNİN TEMSİL ANALİZİ.....	118
4.8.1. Kullanılan Yöntem ve Analizin Amacı.....	118
4.9. GAZETELERDEKİ HABER İÇERİKLERİNİN ANALİZİ.....	120
4.9.1. Siyasi İçerikli Haberler.....	124
4.9.2. Ev Kadını, Eş, Anne Kimliği.....	126
4.9.3. Eğitim.....	132
4.9.4. Sağlık.....	133
4.9.5. Politikacı Sanatçı veya Sporcu Eşi ve Sevgilisi Olarak Haberlere Konu Olan Kadınlar.....	133

4.9.6. Toplumsal Hayatta Kadın.....	135
4.9.7. Spor.....	136
4.9.8. Ekonomik Yaşam.....	137
4.9.9. Moda ve Güzellik.....	138
4.9.10. Magazin İçerikli Haberler.....	139
4.9.11. Kültür ve Sanat.....	140
4.9.12. Kaza- Ölüm.....	141
4.9.13. Bilimsel Faaliyetler.....	142
4.9.14. Şiddet İçerikli Haberler.....	143
4.9.15. Kadını Yargılayan ve Küçük Düşüren Haberler.....	143
4.9.16. Diğer Konular.....	145
4.10. GENEL DEĞERLENDİRME.....	146
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA.....	154
ÖZGEÇMİŞ.....	165

	<p>T.C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	
---	---	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
(İmza)

	T.C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Fatma Çakmak tarafından hazırlanan "2000'li Yıllarda Türkiye'de Muhafazakâr Nitelikli Gazetelerde Kadın Kimliğinin Temsili" başlıklı bu çalışma 24/ 07/ 2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı Doç. Dr. Mehmet AKGÜL	Başkan	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı Doç. Dr. Hayri ERTEN	Danışman	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı Doç. Dr. F. Ahmet POLAT	Üye	İmza

ÖNSÖZ

21.yüzyılda dünyanın değişen şartları içerisinde, toplumların gelişim hızlarına bağlı olarak bireysel kimliklerin, rol ve statülerin çeşitli farklılıklar gösterdiği görölmektedir. Geleneksel yapılara çeşitli kültürel yeniliklerin eklenmesiyle birlikte toplumların yerleşik cinsiyet algılarında zaman zaman ikilik oluşturacak kadar farklı değişimlerin meydana geldiği bir gerçektir. Tüm bu süreçlerde yıllar boyu kadınlarla ilgili tartışılan konulardan biri; kadınların ciddi bir kimlik savaşı içerisinde oldukları temeli üzerine bina edilmiş, dini ve kültürel açılımlarla konunun sınırları ölkeler bazında lehte ve aleyhte çeşitli değerlendirmelerle gündemde olmuştur.

Modern toplumlarda en etkili toplumsal güçlerden biri haline gelen medya da, hem kadını popüler kültürün bir parçası haline getirmesiyle hem de onun geleneksel kodlarda tarifini bulan yerleşik imajını pekiştirmekle kadınların kimlik mücadelesine çeşitli katkılarda bulunmuştur. Kadının bireysel varlığının ve bu anlamda sahip olduğu ferdi değerin popüler gündemin ana malzemesi haline getirilmesi çeşitli kesimlerce çoğunlukla yadırganmış ve medyada kadının saygınlığını artırma yollarının arayışı içerisine girilmiştir. Bu bağlamda farklı ideolojik zeminlerde yol alan medya organlarında kadın kimliğinin temsilinde belirli noktalarda ayrışmaların olduğu zaman içerisinde gözlenmiştir.

Bu araştırma ideolojik perspektifini muhafazakâr olarak tanımlamanın mümkün olduğu gazetelerde kadın kimliğinin temsilindeki farklılık veya benzerlikleri görmek amacıyla konu ile ilgili haber içeriklerinin özömlenmesiyle yapılmıştır.

Araştırmamın her aşamasında değerli katkılarını esirgemeyen, kendisiyle çalışmaktan mutluluk duyduğum danışmanım Sayın Doç. Dr. Hayri ERTEN hocama şükranlarımı sunuyorum.

Fatma ÇAKMAK

Konya-2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma ÇAKMAK	Numarası 074245041008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Hayri ERTEN	
Tezin Adı		2000’li Yıllarda Türkiye’de Muhafazakar Nitelikli Gazetelerde Kadın Kimliğinin Temsili	

ÖZET

Modern toplumlarda en etkili toplumsal güçlerden biri haline gelen medya da, hem kadını popüler kültürün bir parçası haline getirmesiyle hem de onun geleneksel kodlarda tarifini bulan yerleşik imajını pekiştirmekle kadınların kimlik mücadelesine çeşitli katkılarda bulunmuştur. Kadının bireysel varlığının ve bu anlamda sahip olduğu ferdi değerin popüler gündemin ana malzemesi haline getirilmesi çeşitli kesimlerce çoğunlukla yadırganmış ve medyada kadının saygınlığını artırma yollarının arayışı içerisine girilmiştir. Bu bağlamda farklı ideolojik zeminlerde yol alan medya organlarında kadın kimliğinin temsiliinde belirli noktalarda ayrışmaların olduğu zaman içerisinde gözlenmiştir.

Bu araştırma ideolojik perspektifini muhafazakâr olarak tanımlamanın mümkün olduğu gazetelerde kadın kimliğinin temsiliindeki farklılık veya benzerlikleri görmek amacıyla konu ile ilgili haber içeriklerinin çözümlenmesiyle yapılmıştır. Dört bölümden oluşan araştırmanın ilk bölümü kullanılan yöntem ve analiz üzerine iki ve üçüncü bölümler ise teorik çerçeveden oluşmuştur. Son bölümde ise içerik analizi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Muhafazakârlık, medya, kadın.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma ÇAKMAK	Numarası 074245041008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/ Din Sosyolojisi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Hayri ERTEN	
Tezin İngilizce Adı		In the 2000's in Turkey's conservative credentials of qualified woman representation in the newspaper	

SUMMARY

Media, which has become one of the most effective social powers in modern societies, has also had various contributions to the identity struggle both by making women a part of the popular culture and stiffening their permanent image, which is defined with traditional codes. That the individual entity of women, and in this sense, the individual value they have were made the major subject of the popular agenda have mostly been found strange by a variety of groups and s1 it has been started to be in search of the ways of enhancing the prestige of women in the media. In this context, it has been seen in the course of time that there have been divergences in some points between media organs, which proceed in different ideological ways, within the representation of the identity of women.

This research hes been done in order to find out view the differences and similarities in the representation of the identity of women in the newspapers whose ideological perspective can be defined as conservative by analyzing the contents of the news. The first part of the research, wich consists of four parts, is about the method which was followed and the analysis, the second and third parts are composed of theoretical frame. In the last part, content analysis has been performed.

Key words: Conservatism, media, woman

KISALTMALAR

BKSS	: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
GMMP	: Global Media Monitoring Project / Küresel Medya İzleme Projesi
Hz.	: Hazreti
MEDİZ	: Medya İzleme Grubu
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
S.	: Sayı
vd.	: Ve Diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Modern toplumlarda her bireyin kendi yaşamını ilgilendiren konularda karar verme hakkı olduğu ve bununla bağlantılı olarak da yaşadığı toplumun fırsatlarından eşit derecede yararlanması gerektiği ilkesi kabul görür. İdeal toplum; kadın ya da erkek, bütün bireylerin insani potansiyellerini özgürce kullanabilecekleri ve haklardan eşit olarak yararlanabilecekleri toplumdur.

Kadının toplumdaki yeri asırlardır ev ile sınırlandırılmış, işlevi ev işi ve çocuk yetiştirme olarak belirlenmiştir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren hızla gelişen endüstrileşme ile geleneksel tarım toplumlarında ailenin ücretsiz işçisi olarak ağır iş yükü taşıyan kadına, eğitim görme ve ev dışında ücretli çalışma olanakları sağlanmıştır. Eğitim düzeyinin yükselmesi ve toplumdaki işlevinin çeşitlenmesi ile kadınlar sosyal haklarını genişletmek için çeşitli mücadelelere başlamışlardır. Kadınların eğitimi ve çalışmasıyla ilgili son yıllarda olumlu gelişmeler gözlenmesine rağmen, bu gelişmenin henüz istenen düzeyde olmadığı söylenebilir. Belli mesleklerde çalışan kadın sayısı (özellikle yöneticilik) hala düşüktür ve kadınlar genellikle düşük gelirli, yükselme şansı sınırlı olan ve ev kadınlığı ile uyuşabilen geleneksel mesleklerde çalışmayı tercih etmektedirler.

İnsanlığın var olduğu dönemlerden günümüze kadar hemen hemen her dönemde kadınlar, gerek ulusal düzeyde, gerekse dünya genelinde nüfusun yarısını oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla tarihin her döneminde toplumsal yaşamın bir yanını erkekler bir yanını da kadınlar temsil etmişlerdir. Ancak kadınların sosyal yaşamdaki emeksel varlıkları ile toplumsal ve ekonomik kalkınmadan yararlanma biçimlerinin ve ölçülerinin doğru orantılı olmadığı görülmektedir. Her ne kadar kadınların toplumsal ve ekonomik kalkınmadan yararlanma durumları ülkelerin gelişmişlik/azgelişmişlik düzeyleri ve kültürel yapıları ile ilişkilendirilebilirse de genel anlamda bütün toplumlarda erkeklerin gerisine düştükleri bilinen ya da vurgulanan bir gerçektir.

Modernleşme süreçleri ile birlikte kadınların, kapitalist sistemin önemli bir sermayesi olarak görülüp kendi kimliklerine yabancılaştırıldığı da bu noktada oldukça dikkat çekici bir husustur. Nitekim kadın, geleneksel rolleriyle bütünleştirilmeye çalışılan tüketicilik vasfı ve kapitalist düzende kendisine sunulan görünürlülük ile – bu görünürlülük çoğu zaman salt bedensel ve cinsel olmaktadır- bireysel kimliği yok edilen bir varlığa dönüşmektedir. Medyanın da kadınlarla ilgili en basmakalıp imgeleri kullanarak katkıda bulunduğu bu süreç kadının bireysel saygınlığını ciddi anlamda tehdit etmektedir.

Modernleşmenin toplumsal düzeyde meydana getirdiği değer kayıplarının sert eleştirilerini üstlenen muhafazakâr akımın bu toplumsal değerlerin en önde gelenlerinden biri olan aile kurumuna karşı sahiplenici rolü bazı noktalarda kimlik temsillerinde farklılıklar meydana getirmektedir şüphesiz. Ataerkil anlayışta aile ve onun, erkeğin kimliği altında olmak ön koşuluyla, temeli sayılan kadın muhafazakâr düşüncenin üzerinde durduğu önemli bir değerler bakiyesi niteliğindedir. Dolayısıyla muhafazakâr düşüncede bu bakiyeyi azaltmaya yönelik medya ve onun eliyle doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleştirilecek bütün girişimler tepkiyle karşılanmaktadır.

Çeşitli sosyal olaylar, medyanın oluşturmaya çalıştığı imgeler ve empoze etmek istediği düşünce biçimi ile yeniden şekil kazanmaktadır. Kadınların da özne ya da taraf olarak yer aldıkları bu sosyal olaylardaki bireysel temsilleri, geçmişten gelen geleneksel rollerinin devamı veya yeni bir mecrada kanalize edilmesi için büyük önem taşımaktadır. Çünkü sembolik olarak meydana getirilen bu kadın imajı, medyanın toplumsallaşma konusundaki tartışılmaz rolü münasebetiyle ciddi oranda bir anlam taşımaktadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik tercihlerinde büyük ölçüde medyanın etkisinde kalan günümüz insanı açısından düşünüldüğünde bu anlamın sınırlarının da ne kadar geniş olabileceği açıktır.

Medyada geleneksel rol kimlikleriyle ev içinde kamusal nitelik taşımayan bir üretimin objesi olarak sunulan kadınlar, modern ölçütlerin ışığında ise cinsel potansiyeli ön plana çıkarılmaya çalışılan bir tüketim objesi olarak kimlik

kazanmakta ya da esas kimliğini kaybetmektedir. Bu yönüyle medya özel ve kamusal olarak nitelendirilen alanlar arasındaki sınırı daraltarak, özele yani mahrem olana ait değerleri kamuya, kamuya ait değerleri de özel alana dahil etme eğilimindedir.

Dolayısıyla basın odaklarının düşünsel anlamda sahip oldukları ideolojik yaklaşımların ve mahreme ait olan değerleri muhafaza etme kaygılarının hangi boyutlarda olduğu önem kazanmaktadır. Çalışmamızı önemli klan hususlardan başında, basının toplumsallaşma sürecinde önemli mekanizmalardan biri olarak, toplumsal rol ve statüleri pekiştirici bir işlev görmesinin yanında toplumsal normların, rollerin iletişim sayesinde onaylanması, reddedilmesi veya bu normların ve rollerin gelecek kuşaklara aktarılmasının iletişim aracılığıyla gerçekleşmesidir.

Bu araştırmada önemli bir toplumsal güç olan medyanın kadın kimliğini ortaya koyarken, hangi temsil biçimlerini tercih ettiği, ne tür yöntemlerle toplumdaki simgesel kadın imajını çizmeye çalıştığı yazılı basının önemli bir kolu olan gazeteler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Günümüz medyasının salt iletişim aracı olma sınırlarını büyük ölçüde aştığı ve kendi anlam ve düşünce dünyasını oluşturma çabası içerisinde olduğu dikkate alındığında medya kurumlarındaki ideolojik argümanların da önemli olduğu göz önünde bulundurulması gereken bir gerçektir. Bu yüzden araştırma sınırları fikri yaklaşımları itibarıyla toplumsal değerleri hem salt aile, devlet geleneksel değerler hem de din gibi manevi değerlerin muhafazasına önem atfettikleri varsayılan üç gazete bazında çizilmiştir.

Kavramsal çerçevede araştırmanın düşünsel zeminini teşkil eden muhafazakârlık konusu ile iletişim ve iletişimin kurumsal temsili olan medya konularına yer verilmiştir.

İçerik çözümlemesi kısmında ise bu düşünsel çerçeve dahilinde olduğu varsayılan Vakit, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde kadınların temsil niteliklerine dair veri ve değerlendirmeler yer almaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı; öncelikle Türkiye’deki modernleşme süreci dahilinde temel başlık çerçevesinde; modernleşme, muhafazakâr ideoloji ve medya kavramlarının tarihi, felsefi ve sosyolojik arka planından hareketle kadın kimliğinin muhafazakâr nitelikli yazılı basındaki temsiliyetini ortaya koymaktır. Çalışmada amaçlanan, kadının muhafazakâr yazılı basında ne kadar yer aldığı değildir. Asıl amaç kadın kimliğinin yer alış biçimi ve niteliğidir.

Bu inceleme içerisinde ilk olarak, yapı ve özellik olarak modernleşme eğiliminde olan bir toplumda modernleşme etkilerine karşın muhafazakârlığın dayanak noktasında “muhafaza” edilmeye çalışılan değerlerin içeriğine bakılacaktır. Medyanın toplumsallaşma sürecindeki katkısının önemine binaen kadının toplumsal cinsiyet kimliğinin medyadaki temsil tarzları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda ise gerek okuyucu kitlesinin sahip olduğu ideolojik yaklaşım itibarıyla gerekse yayın çizgisi dolayısıyla “muhafazakâr” olarak nitelendirilen gazeteler esas inceleme alanı olacaktır. Buradan hareketle ise inceleme alanına dahil edilen bu tür basın organlarında haber, yorum vb. imgelerde sunulmaya çalışılan kadın kimliği özellikle nitelik olarak analiz edilecektir.

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Teknik alanlardaki gelişmelerin hızla arttığı günümüz modern ve çağdaş toplumunda tüm bu gelişmelere paralel olarak, dünyanın küçük bir köy hükmünde olduğu gerçeği son yılların popüler sosyolojik söylemlerinden biri olmuştur. Şüphesiz bu küresel gelişime ve aynı doğrultudaki küresel küçülmeye sebep olan temel faktörlerden biri medyadır. Toplamlar üzerindeki büyük etkileri dolayısıyla medya hem iletişim bilimlerinin hem de toplumbiliminin inceleme alanında yerini almıştır.

Kitle iletişimindeki öncü araçlardan biri olan gazetenin 17. yüzyılda ortaya çıkışından itibaren toplumsal değişimi hızlandırmada çok etkili olduğu görülmektedir. Ancak medya esas etkileyici gücüne gelişen teknolojinin de etkisiyle daha çok 20. yüzyılda ulaşmıştır. Teknolojik ilerleme iletişime ve bilgilenmeye olan ihtiyacı artırmış, böylece basın zamanla sosyal sürecin en etkin güçlerinden biri haline gelmiştir. Çünkü reklam, moda ve tüketim kültürü paralelinde düşünüldüğünde medyanın kendisi bizatihi hem modernleşmenin bir ürünü hem de modernleşmeyi hızlandırıcı bir unsur olmuştur. Türkiye’de de son yirmi yıllık süreçte medya alanında ciddi bir gelişme söz konusudur. Gerek görsel gerekse yazılı basının ülke modernleşmesindeki ve bireysel toplumsallaşmadaki yadsınamaz rolü, basının “etkileyici gücünü” sosyal bir araştırma konusu olmaya değer kılmaktadır.

Geleneğin derin köklere sahip olduğu Türkiye’de modern bir iletişim aracı olan medyanın cinsiyet rollerinin ve toplumsal kimliğin dönüşümü üzerinde de ciddi etkileri mevcuttur. Özellikle de şekillenme aşamasında geleneksel etkilerin daha fazla söz sahibi olduğu kadın rollerinin modern kültürel etkiler aracılığıyla yeniden inşasının yapılmaya çalışıldığı bir alan olarak medya da bir sosyal temsil alanı olarak önem kazanmıştır. Bu öneme binaen yeni sosyal kimliklerin dönüşüm sürecinin etkili bir takibi için medya da akademik bir araştırma alanı olarak çalışılmaya elverişli bir konu zemini oluşturmuştur.

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın konusunu, temel kavramsal analizlerin yanında muhafazakâr kimliği ile ön plana çıkmış olan yazılı basın oluşturmaktadır.

Araştırmaya dahil olan zaman dilimi muhafazakâr dini ideolojinin Türk yazılı basınındaki son dönem sürecini kapsayacak şekilde 2000’li yıllardan itibaren başlatılmıştır. Bunda, modernleşme sürecinin Türkiye’deki son dönemlerdeki seyriyle birlikte modernizm etkilerinin kadın kimliği çerçevesinde medyadaki yeni

şekillenişinin nasıl olduğunu analiz etme düşüncesi etkili olmuştur. Araştırma alanı ilk etapta medya kavramsalına ilişkin genel değerlendirmeler ile birlikte münhasıran muhafazakâr nitelikteki gazeteler ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırma kapsamında muhafazakâr yazılı basını temsilen; Zaman, Vakit ve Yeni Şafak gazeteleri yer alacaktır. İnceleme alanına bu gazetelerin alınmış olması tesadüfi değildir, nitekim adı geçen üç gazete de Türkiye’de daha çok muhafazakâr görüşteki okurların tercih ettiği, görüş ve yayın çizgisi olarak da nispeten seçici olduğu varsayılan gazeteler niteliğindedir. Ayrıca bu gazeteler muhafazakâr nitelikteki diğer gazetelere oranla daha yüksek tiraja sahip olmaları bakımından da inceleme alanına dahil edilme konusunda öncelenmişlerdir. İnceleme alanını muhafazakâr basın oluşturduğu için doğru temsil açısından gazetelerin bu niteliği önemsenmiştir. İçerik çözümlemesi kısmında belirlenen üç gazetede ki haberler, makale ve yorumlar dikkate alınacaktır. Reklam ve ilanlar kapsam dışı bırakılacaktır. Bu bağlamda geleneksel toplumlarda dini meşrulaştırımın da etkisiyle genellikle negatif yönde bir cinsiyet ayrımcılığı ile karşı karşıya bırakılan kadın kimliğinin muhafazakâr yazılı basındaki temsiliyeti üzerinde durulacaktır. Bu şekilde muhafazakâr anlayışın popüler kültürü kadın kimliği üzerinden nasıl yansıttığı yer yer içerik analizleriyle tartışılacaktır.

Araştırmada yüzeysel ve genel sonuçlara ulaşmak yerine, araştırmanın konusu izlenebilir ve yorumlanabilir sınırlar içinde tutulmuş, amaca yönelik belirli, anlamlı ve doğru bilgilere ulaşmak hedeflenmiştir.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma temel olarak dört bölümden oluşacaktır. İlk bölümde; araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi sınırlılıkları ve sayıtları yer almaktadır. İkinci ve üçüncü bölümde ise konunun teorik çerçevesi, felsefi ve sosyolojik arka planı ele alınacaktır. Dördüncü bölümde ise niteliksel bulgulara ulaşabilmek için muhafazakâr

yazılı basını temsilen seçilen Zaman, Vakit ve Yeni Şafak gazeteleri değerlendirilecektir. Bu gazetelerde “kadın kimliğinin temsili” açısından önemli görülen yaklaşımlar incelenecek ve yorumlanacaktır.

Araştırma bulgularının elde edilmesinde ise iki belirgin teknik kullanılmaya çalışılacaktır. İlki, geniş bir biçimde metin incelemesi ve konuyla ilgili literatürden elde edilen nitel verilere ulaşmaktır. İkincisi ise, araştırma kapsamına dahil her üç gazeteye yönelik, yazılı muhafazakâr basına dair içerik analizi tekniğidir. Bu yöntemle, daha çok muhafazakâr halk kesiminin rağbet ettiği gazetelerden haber, makale kesiti vs. örneklerin araştırma planı çerçevesinde kullanılması düşünülmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI

--- Toplumsal dönüşümün ve değişimin en temel süreçlerinden biri olan modernizmin güçlü etkileri son yıllarda özellikle Türk kültürünün modernleşme deneyimi paralelinde medya sektöründe de ciddi şekilde hissedilir hale gelmiştir.

--- Medyanın yozlaştırıcı etkisine karşılık, bu sektörde “muhafazakâr” ideolojiyi temsil eden basın yayın kuruluşlarının muhafaza etmeye çalıştıkları toplumsal değerlerin öneminin daha da arttığı bir gerçektir.

--- Geleneksel kökleri güçlü olan bir toplumda erkeğe nazaran ikincil bir toplumsal cinsiyet statüsüne sahip olan kadın kimliği üzerinden modernleşme süreçlerinin hız kazandığı savı popüler kültürün bu cinsin bireylerine olan yaklaşımı ile destek görmektedir.

--- Bir dini-siyasi ideoloji olarak muhafazakârlığın kadın kimliğine yaklaşımının hangi boyutta olduğu, muhafazakâr düşüncenin daha çok geleneği ve eskiyi temsil ettiği görüşünden hareketle bu noktada var olduğu iddia edilen cinsiyet ayrımcılığının teşekkülünde bu düşünce sahibi kesimin dini meşrulaştırma ne derece başvurduğu önemlidir.

--- Kadının temsil tarzının popüler kültür dahilinde daha çok cinsel açıdan yer bulduğu iddiasına karşılık, muhafazakâr basının bu temsil tarzında bir fark meydana getirip getirmediği veya getiriyorsa, getirmeye çalıştığı farkın topluma nasıl yansıdığının izlenmesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK

2. 1. MUHAFAZAKÂRLIK KAVRAMI

Kelime olarak muhafazakârlık, “bir şeyi muhafaza etmek, korumak” anlamalarına gelir. Ancak siyasi ve kültürel anlamalarda kullanılması ve literatüre girmesinin 19. yüzyılın başlarında görüldüğü kaydedilmiştir (Bulaç, 1997a: 163).

Kaynaklarda geçen yönüyle bakıldığında, bir düşünce biçimi ve bir tutum olarak muhafazakârlığın başlangıcını, insanlık tarihinin bilinebilir ilk dönemlerine kadar geriye doğru götürmek mümkünse de, siyasî bir doktrin ve bir ideoloji olarak ortaya çıkışı XVIII. yüzyılda gelişen toplumsal olaylar sonucu olmuştur.

Muhafazakârlık ve gelenek üzerine çalışmaların önemli referans isimlerinden biri olan Mannheim’in deyişiyle bir “düşünme stili” olan muhafazakârlık, 1789 Fransız Devrimi’nin düşünsel temellerine ve özellikle devrim sonuçlarının tepeden inme dayatmacılığına karşı oluşan bir tepki biçiminde ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında Batı düşüncesinde muhafazakârlık, devrim öncesi siyasî inanç ve değerleri yeniden inşâ etmek üzere Fransız düşünürleri tarafından, yeni bir felsefî düşünce olarak, Devrimin jakoben düşüncesine karşı, adalet ilkelerini ve medeniyetin güvenliğini sağlama anlamında kullanılmıştır. Muhafazakârlığın kurucu ismi olarak kabul Edilen İngiliz düşünür Edmund Burke’un da jakobenizmin bireysel eşitlik ve özgürlük düşüncesine karşı muhafazakârlık yerine “koruma” kavramını kullanması terimin siyasi literatüre Fransız Devrimi sonrası girdiği görüşünü pekiştirmektedir. Bu yüzden genel kabul, bu yönde olmuştur (Safi, 2005: 4).

Muhafazakârlık kavramı siyasal, ekonomik, siyasal ve kültürel muhafazakârlık gibi farklı türlerine ve tarihsel süreçte kazandığı farklı anlam yüklemelerine rağmen, bütünlüğü ve doktrin özelliği olan düşünsel ve siyasi bir anlamı ifade etmektedir. Kavramın genellikle “statu-quo” ya bağlılık, değişim

korkusu ve geleneksellik gibi kavramlarla beraber ele alınıp değerdendirmesi muhafazakârlık kavramı konusunda da ciddi algı krizi olduğunu göstermektedir.

Batı siyasi literatüründe ilk kez Fransa’da 1818’de Chateaubriand tarafından kurulan bir gazetenin tanımlanmasında kullanılan muhafazakârlığın parti deyimi olarak da ilk olarak J. W. Croker’in Ocak 1830’da yazdığı bir makalesinde, İngiltere’deki Tory Partisini nitelemek amacıyla kullanıldığı belirtilmiştir (Aktaran: Sallan, 1993: 147).

Muhafazakârlık genellikle Fransız Devrimi zemininde bir devrim karşıtlığı olarak ele alınmıştır. Devrimi bir şiddet hareketi, bir anarşi durumu, ahlak kurallarının yok edilmesi ve toplumsal düzenin alt üst edilmesi olarak tanımlayan Edmund Burke bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden biri olma özelliği taşımaktadır. Burke aydınlanmanın soyut aklıyla yeni bir düzenin kurulmasının veya yenilenmesinin mümkün olamayacağı fikrini savunmuştur. Bu karşıtlığın arkasında Burke muhafazakârlığının en temel özelliği olan insan aklının “tek başına yetersiz olduğu” düşüncesinin bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.

Ayrıca muhafazakâr düşünörlere göre insan, bağımlı sınırlı ve mükemmel olmayan bir doğaya sahiptir ve bu nedenle köklü siyasi ve politik değışimder karşısında insanın kendini yenileme ve ortaya çıkan duruma kolayca uyum sağlama kapasitesi yoktur (Sallan, 1993: 158).

Burke’a göre bilim, toplum hakkında genel bilgilere sahiptir ancak devlet adamı genel bilgilerle birleştirebileceği ve dikkate alması gereken birçok şartlarla da karşı karşıyadır. Şartlar sonsuz derecede ilintili, değışken ve geçici olduğu için bir ulus kurma veya bir toplumu şekillendirmeyi aydınlanmacı akıldan yola çıkarak gerçekleştirmek sadece hatalı değil zırdeliliktir; metafiziktir (Aktaran: Mollaer, 2004: 163).

Bu paralelde düşünöldüğünde muhafazakâr demek, mevcudu, var olanı koruyan, değışmeden yana olmayan kimselere verilen bir isim olmaktadır. Özellikle siyasi içeriği söz konusu olduğunda bu, var olan siyasi rejimin, ekonomik ve sosyal sistemin korunması ve mevcut sistem adına teklif edilen her değışikliğe karşı çıkılması olayını ifade ettiğı görölr. Kültürel anlamda da muhafazakârlık,

toplumun, tarihten, geçmişten getirdiği değerlerin yeni değerlere karşı savunulmasıdır (Bulaç, 1997a: 163).

“Muhafazakâr Olmak Üzerine” başlıklı yazısında muhafazakâr düşünür Michael Qakeshott muhafazakâr duruşu şöyle tanımlamaktadır:

“Muhafazakâr olmak, aşına olunanı bilinmeyene, denenmiş denenmemişe, gerçeği gizeme, fiili olanı olası olana, sınırlıyı sınırlanmamışa, yakını uzağa, yeterliyi bolluğa, elverişliyi mükemmele ve şu anki gülüşü hayali neşeye tercih etmektir.” Yine *“Muhafazakâr olma, kendi şansına dayanmak, kendi araçlarının seviyesinde yaşamak, kendisine ve kendi şartlarına benzer daha büyük tekâmül isteği ile tatmin olmaktır”* (Quakeshott, 2004: 58).

Diğer bir düşünür, Karl Mannheim ise Fransız İhtilali’yle birlikte geleneğin kopuşundan ve onu yeniden düzeltmenin ve savunmanın bir ürünü olarak doğan ve siyasal ve toplumsal bir tepki olan muhafazakârlığın, “bilinçli hale gelmiş gelenekçilik” olduğunu ifade ederek muhafazakâr düşüncenin bir başka yönüne dikkat çekmiştir. Mannheim’e göre muhafazakârlar temelde “ontolojik muhafazakârlar” iken geleneği kaybettiklerinde, onun değerinin ve anlamının farkına vararak “modern” ya da “entelektüel/politik muhafazakârlara dönüşmüşlerdir. “Ontolojik muhafazakârlık” ifadesi de bu değerlendirmelerden hareketle söyleyecek olursak gündelik muhafazakârlık anlamına gelmektedir (Aktaran: Güngörmez, 2004: 12-13).

Sonuçta hem kavram haritasına bakıldığında hem de tarihsel gelişimi incelendiğinde muhafazakârlığın, temelde, dış dünyada yaşanan olağan dışı daha doğrusu alışılmışın dışında gerçekleşen tüm gelişmelere karşı “temkinle tavır alma” yaklaşımı olduğu sonucuna varılabilir. Ancak zaman zaman yaşanan gelişmelerin önde gelen muhafazakâr düşünürlerce anarşiye sebep olacak boyutlarda algılandığı göz önünde bulundurulduğunda bu tavrın şiddetlendiği görülmektedir.

Tavrın şiddetlenmesi de söylemlerin daha sert ve tepkisel olmasına bu yüzden de muhafazakâr düşüncenin kimi zaman siyasal bir ideolojiymiş gibi kendini

konumlandırma çabasına girmesine sebep olmuştur. Ancak son tahlilde kavramın, bir ideoloji olmaktan ziyade bir tutum olarak değerlendirildiği daha kuvvetli bir ihtimaldir. Nitekim çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde günümüzde muhafazakârlık kavramının içeriği detaylandırıldığında ortaya çıkan sonuç da bu yönde olmuştur.

2.2. BATI'DAKİ GELİŞİMİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİYLE MUHAFAZAKÂRLIK

Muhafazakârlık 21. yüzyıl dünyasında, global şartlar içerisinde hem “tutum-tavır” olarak hem de “siyasi ideoloji” olarak varlığını etkin şekilde hissettiren bir düşünce türüdür. Yirminci yüzyılın son çeyreği her alanda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle muhafazakârlığın ciddi bir şekilde yükselişine sahne olmuştur.

Muhafazakâr söylem, özellikle “68 Kuşağı”nın ön plana çıkardığı ve muhafazası önemsenen değerlerin üzerine bina edilmiş bir düşüncenin çözülme sürecine girmesiyle canlılık kazanmıştır. Bunu izleyen dönemde ise muhafazakârlık; radikalizmin yerini ılımlı yaklaşımların aldığı, yeni bir dünya için devrim idealinin yerini “var olan”ın korunması fikrine, özgür cinselliğin yerini aile değerlerine, serbest ve bohem yaşam biçiminin yerini de düzenli ve istikrarlı bir hayat tarzına bıraktığı fikri bir bileşim olarak varlık alanını güçlendirmiştir (Özipek, 2004: 161).

Muhafazakârlık kökü Fransız İhtilali’ne dayanan bir düşünce olarak oldukça zengin bir felsefi birikime sahiptir. En genel anlamıyla muhafazakârlık, modern zamanlara ait olmakla birlikte anti-modern bir nitelik taşıyan siyasi ideoloji olarak değerlendirilebilir. Ayrıca muhafazakârlık, hayatın her alanını kuşatmaya eğilimli pratik ve simgesel yönler taşıması dolayısıyla bir siyasi ideoloji olmasının yanında bir ruh, tavır alış ve düşünme şekli olarak da tanımlanmıştır.

Muhafazakârlık kavramının kökü oldukça eskiye dayanmasına rağmen günümüzde kavramın düşünsel özellikleri yeterince bilinmemektedir. Bunun en

büyük göstergesi de kavramın güncel kullanımında ağırlıklı olarak eleştirel bir anlama gönderme yapılıp gibi davranılmasıdır.

Muhafazakâr düşünce XVIII. Yüzyılda Aydınlanma döneminin, mevcut değerleri tüketmeye yönelik tavrına bir tepki olarak varlığını hissettirmiştir. Bu tepkisel duruş, gelenek, din, devlet, toplum ve aile gibi değerlerin korunmasına dair temel bir iddiaya dayanarak, zaman içerisinde liberalizm, sosyalizm ve milliyetçilik gibi akımlarla etkileşimine de sebep olan kendi karşı söylemini geliştirmiştir (Akkır, 2006: 1).

Fransız Devrimi ve bu devrimin dönemin toplumları açısından oldukça ciddi değişimlere sebebiyet veren sonuçları Muhafazakârlığın da siyasi bir projeye dönüşerek şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Fakat tarihsel gelişimine bakıldığında muhafazakârlığın Fransız Devrimi'nden önce, Aydınlanma aklı ve dönemin mutlakiyetçi merkezi nitelikteki siyasi sistemine yönelik tepkisel bir duruştan beslendiği de görülmektedir. Nitekim Muhafazakârlığın, Aydınlanma düşüncesinin radikalizme dönüştüğü zamanlarda tepkici söylemlerini şiddetlendirmesi devrimin başlangıç olma noktasında simgesel bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Bu durumda muhafazakârlığın doğrudan bir aydınlanma karşıtlığı olduğunu söylemekten çok, aydınlanma düşüncesinin var olanı tümüyle yok sayarak “yeni bir başlangıç yapma” konusundaki aşırılığını eleştirdiğini söylemek daha doğru olur (Bora, 2007: 56).

İlk başta da değindiğimiz gibi muhafazakârlık genel olarak iki farklı biçimde tanımlanmaktadır. Birinci tanımlamaya göre muhafazakârlık, Fransız Devrimi'ne tepki olarak ortaya çıkmış ayrıca “modern” diye nitelendirilen her türlü gelişmeye karşı da bu tepkiselliğini koruyan bir “ideoloji”dir. Bu tanımlamaya göre muhafazakâr düşünce “yeni” olana koyduğu tepkiyle “eski” olan her şeyle bütünleşen bir görünüme bürünmektedir.

Daha da açmak gerekirse muhafazakârlık tepkisel bir ideoloji olarak nitelendirildiğinde, katı bir duruşla eski rejimle özdeşleşen, eskiye hayran olan, monarşi, kilise ve aristokrasi gibi feodalitenin hiyerarşik yapılarını savunan, sanayi toplumu olmanın getirdiği kimi niteliklere de karşı duran bir harekete dönüşmektedir

(Demirel, 2004: 209-215). Oysa bu tanımlama, muhafazakârlığın ilerleyen sayfalarda bahsedeceğimiz, geçmiş ve gelecek arasında “köprü” vazifesi görüp hem geçmiş hem de gelecekle ilgili kaygılar taşımaya dair eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda bütünüyle kapsayıcı bir tanım özelliği taşımamaktadır. Zira bu tanımda geçtiği gibi “eski” ye duyulan özlemle gelecekte korku duyma tavrının muhafazakârlıktan çok tutuculuk, statükoculuk, gelenekçilik vb. anlayışlara atfedilebilecek bir nitelik olduğu söylenebilir.

İkinci tanımlamaya göre ise muhafazakârlık, katı, doktriner içeriğe sahip bir ideoloji olmaktan çok, geçmişten gelen kurumların, ilişkiler ağının güncel koşullara uygun bir biçimde yorumlanmasını; bu kurum ve ilişkilerden geçerliliği olmayanların hiçbir dış etkene gerek kalmadan, kendiliğinden ortadan kalkması gerektiğini savunan bir davranış biçimidir. Bu değerlendirmeye göre muhafazakârlık, toplumsal değişimin yavaş yavaş ancak doğal bir biçimde gerçekleşmesini savunurken, herhangi bir odağın bu sürece müdahale ederek gelişimin yönünü ve niteliğini belirlemeye çalışmasına da karşı çıkmaktadır.

Söz konusu tanımlamalar dayanak olarak alındığında, muhafazakâr felsefenin özleri temel olarak şöyle özetlenebilir:

- “Muhafazakâr felsefeye göre insan akli sınırlıdır; her şeyi kavrayabilecek, açıklayabilecek bir niteliğe sahip değildir. Dolayısıyla muhafazakâr anlayışın insanla ilgili bu yaklaşımı, siyasal düşünceyi de sınırlar.
- Muhafazakârlar, insanın toplumu çeşitli ideallere göre yeniden biçimlendirme yeteneğine güvenmezler.
- Muhafazakârlar, çeşitli siyasal önerileri değerlendirirken, içinde bulunulan pratik, tarihsel ve ampirik koşulların önemini vurgularlar. Bu nedenle de insan ve toplumun

oluşumunda devrim stratejisini yadsırlar. Çünkü muhafazakârlara göre devrimler, toplumsal düzeni altüst edip geleneksel otorite, meslek ve sınıf yapılarını yok eder.

- Muhafazakârlar, rasyonalist ve pozitivist felsefelere karşı klasik felsefeyi ve dinsel düşünce -Hıristiyanlık- geleneğini savunur.

- Otoriteyi kullanma açısından, toplumu en yetenekli insanların (doğal aristokrasi) yönetmesi gerektiği, yine muhafazakâr düşüncenin bir özelliğidir.

- Muhafazakârlar modern siyasal yaşamda “irrasyonel çoğunluğun” topluma vereceği zararları önlemek ve liderlerin gücünü sınırlamak için anayasal yapılanmanın gerekli olduğunu öne sürerler.

- Siyasette yerelliği savunduğu için muhafazakâr düşünce, küçük ölçekli toplumsal ilişkilere, cemaatlara ve aile kurumuna büyük önem verir.

- Son olarak, muhafazakâr siyaset felsefesinde ilkeler mutlak olmayıp, toplumun doğal akışı çerçevesinde değişebilir, eklenebilir ve çıkarılabilir”(Vural, 2003: 14-15).

2.3. MUHAFAZAKÂRLIĞIN DOĞASI: BİR İDEOLOJİ YA DA TUTUM OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK

2.3.1. Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık

Muhafazakâr düşüncenin ideolojik nitelik taşıdığına dair görüş bildiren yaklaşımları ortaya koymadan önce, “ideoloji” kavramının anlam ve oluşum mecrasına kısaca değinmekte fayda olduğunu düşünmekteyiz.

İdeoloji kavramı bir biçimde, dünya ve toplum hakkında birbiriyle tutarlı inanç ve bilgi sistemi olarak tanımlanmıştır. İnsanın içinde bulunduğu dünya ve toplumla

ilgili inanç ve bilgileri yani ideolojisi algıladığı dış dünyadan gelmektedir. Başka bir deyişle, insan çevresinde gördüğü, duyduğu olaylardan ve ilişkilerden hareketle, içinde bulunduğu dünya ve toplum hakkında çok genel olarak iki tip ideoloji geliştirebilir:

Bunlardan ilki mevcut durumu kabul eden ve devam ettirmek isteyen türdeki ideoloji ikincisi ise mevcut durumu kabul etmeyen, dolayısıyla değiştirmek isteyen ideolojidir. Hepimiz aynı dünyada yaşadığımız halde neden farklı ideolojilere sahip oluyoruz? Kongar’a göre (Kongar, 2007: 343-344), bunun başlıca üç nedeni vardır:

- 1) Sosyalizasyon(toplumsallaştırma) Süreci: İnsanların aynı olayları farklı yorumlarla öğrenmeleri ya da görmeleri farklı ideolojiler geliştirmeye doğru atılan ilk adım olmaktadır.
 - 2) Bilgi ve Haber sınırlılıkları: Kitle haberleşme araçlarının muazzam gelişmesine rağmen, herkes içinde bulunduğu dünya ve toplum hakkında yeterli bilgiye sahip olamamaktadır. Bir başka deyişle herkesin dünyası, gördüğü, duyduğu, okuduğu olay ve bilgilerle sınırlıdır bu yüzden farklı olay ve bilgileri öğrenme, farklı ideolojilere sahip olmanın ikinci nedenidir.
 - 3) Üçüncü olarak, aynı dünya ve toplum içinde olan insanlar, aynı olaylardan farklı biçimde etkilenmektedirler, birinin kaybı bir başkasının kazancı olabilmektedir. Bu yüzden de birine kaybettirip başkasına kazandıran olaya karşı kaybeden olumsuz, kazanan olumlu biçimde bir tavır sergileyebilmektedir.
- İdeolojilerin belirlenmesinde en önemli rolü oynayan etken, bu üçüncü etken yani aynı olayların farklı insanları farklı biçimlerde etkilemesidir. Bunun nedeni de, insanların aynı dünya ya da toplum içinde farklı toplumsal, ekonomik ve siyasal yerlerde bulunmalarıdır.

Toplumsal değişme süreçlerinin anlaşılabilmesi bakımından ideolojilerin analiz edilmesi temel öneme sahip bir konu niteliği kazanmıştır. Bu bağlamda ise ideolojilerin analizi iki düzeyde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki, “bir kültürel sistem olarak ideoloji”nin ele alınmasıdır. Burada genel olarak toplum içindeki insanların kendi kimliklerini, kendi toplumlarının dünya toplumları içindeki

konumunu nasıl tanımladıkları; bu tanımlama biçimlerinin, evren ve insanlığın genel durumu hakkındaki görüşler bütününe ifade ettiği göz önünde tutularak, bu görüşler bütününe niteliğinin ne olduğu incelenmektedir.

İdeolojilerin analizindeki ikinci düzey ise, toplum içindeki belirli bir grubun, toplumu değiştirmek veya toplumsal değişmeyi sağlayabilmek amacıyla, kendi benimsedikleri değerler (veya hedefler) doğrultusunda oluşturdukları bir toplumsal program niteliği bulunan “sert ideoloji”leri konu almaktadır (Köker, 1995: 101).

İdeolojilerin, insanlar için geleneksel olandan modern olana geçiş sürecinde birer kültür haritası olma ve bir dünya görüşü inşa etme işlevini taşıdıkları belirtilmektedir. Buradaki amaç, bu kültür haritalarının sunduğu yeni dünya görüşünün toplumsal yaşamın tanımlandığı, kuramsallaştığı anlam çerçevesi olarak tanımlamaktır. Zira yeni kültür haritalarına dair bu tanımlama yapılabildiğinde ortaya çıkan dünya görüşünün hem siyasal sistem ve toplumsal yapıya ilişkin meşruiyet sorununa hem de bireysel gerçekliğe ilişkin bilimsel sorunlara bir referans oluşturacağı düşünülmüştür (Akgül, 2002: 260).

Muhafazakârlığı bir ideoloji olarak değerlendiren düşünürlerden biri Mannheim’dir. Mannheim, muhafazakârlığın belli bir tarih ve sosyal duruma bağlı olması nedeniyle onu ideolojiyle ilişkilendirmiştir. Mannheim’in tasnifinde liberalizm burjuva ideolojisine, sosyalizm proleter ideolojiye, muhafazakârlık ise aristokrat ideolojiye bağlı olarak değerlendirilmiştir (Aktaran: Akkaş, 2004: 176). Bu yaklaşımıyla Mannheim muhafazakâr düşünceye aristokratik zeminde yoğunlaşmış bir aidiyet kazandırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde muhafazakâr ideolojinin hem oluşum hem de gelişim sürecinde üzerinde durduğu en önemli noktanın “tecrübe” olduğu anlaşılmaktadır. Tecrübeci felsefe anlayışının da genel itibarıyla Hume çizgisinde geliştiği varsayılarak bu anlayışta sadece bilginin değil, aynı zamanda tüm toplumsal ve siyasal tasarımların da akıldan çok deneyime dayandığının ortak bir kabul olduğu anlaşılmaktadır (Çaha, 2003).

Özipek de (Özipek vd., 2006: 67), muhafazakârlığın, Fransız Devrimi'ne duyulan tepkiyle, bu devrimin felsefî ve fikrî temellerini hazırlamakla suçlanan aydınlanma filozoflarının fikir ürünlerine yöneltilen eleştirilerin vücuda getirdiği bir düşünce geleneği ve bir ideoloji olarak ortaya çıktığını söylemektedir

Bu anlamda muhafazakârlık, insanın akıl, bilgi ve birikim bakımından sınırlılığına inanan, bir toplumun tarihsel olarak sahip olduğu aile, gelenek ve din gibi değer ve kurumlarını temel alan, radikal değişimleri ifade eden sağ ve sol siyasi projeleri reddederek ılımlı ve tedrici değişimi savunan ve siyaseti, bu değer ve kurumları sarsmayacak bir çerçeve içinde sınırlı bir etkinlik alanı olarak gören bir düşünce stili, bir fikir geleneği ve bir siyasi ideolojidir (Özipek, 2007: 36).

Muhafazakâr ideolojiyi anlaşılma ve bu ideolojinin omurgasını oluşturan değer ve ilkeler çözümlenmeye çalışıldığında sürecin daimi şekilde tarihsel dönem olarak aydınlanmaya gittiği görülmektedir. Değerlendirmelere bakıldığında çözümleme çalışmasında yöntem olarak böyle bir zorunluluğun belirmesinde iki sebep dikkatimizi çekmiştir.

Bunlardan birincisi, Burke, Bonald, De Maistre gibi muhafazakârlığın öncül adlarının aynı zamanda aydınlanma dönemi düşünürleri olmasıdır. İkinci -ve ağırlıklı- neden ise, muhafazakâr düşünce geleneği içinde değerlendirilebilecek her düşünürün, Fransız Devrimi ve onu yaratan aydınlanma düşüncesine karşı eleştiriler yöneltmiş olmalarıdır. Çünkü onlara göre, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan tüm devrimci ve “acı veren” dönüşümlerin/değişimlerin nedeni, aydınlanma temelli Fransız Devrimi'dir. Bu eleştiriler de zamanla bir ideoloji olarak belirginleşen muhafazakârlığın temel ilgi odağını oluşturmuştur.

Dolayısıyla buradan çıkan sonuç daha öncede belirttiğimiz gibi muhafazakârlığın doğrudan Fransız Devrimi karşıtlığı olmadığı, bu devrimin kendini meşrulaştırmak için başvurduğu Aydınlanmacı soyut akla yönelik eleştirel hatta reddedici bir tepki olduğu şeklindedir (Türe, 2005: 45).

Muhafazakârlığı bir ideoloji olarak görenlerin düşüncelerini ortaya koyarken, muhafazakâr düşüncenin bir yönüyle de ideolojilere soğuk baktığını belirtmekte fayda

bulunmaktadır. Bu tavrın sebebi ise muhafazakârlığın, ideolojileri “toplum mühendisliğine” soyunarak deneme yanılma metodunu toplum üzerinde uygulamaya çalışıp, geleceği kurgulamaya dönük eğilimler gösteren akımlar şeklinde değerlendirmesidir. Zira muhafazakârlığa göre mevcut toplumun sıkıntıları ve acılarına yeteri kadar maruz kalan insanlar üzerinde oynanan bu oyun gayri ahlakidir.

Diğer bir taraftan muhafazakârların bütün isteği, toplumsal ve kültürel alanın, aynı zamanda siyasal alanın da temeli olmasıdır. İdeolojiler ise bireysel oldukları için, muhafazakârlara göre söz konusu temellenmenin önündeki en büyük engeldirler (Öğün vd., 2006: 558-563).

2.3.2. Bir Tutum- Tavır Olarak Muhafazakârlık

Muhafazakârlığı tanımlayan bir diğer yaklaşım da, onun bir “üslup” ya da “duruş” olduğu şeklindeki görüştür. Aslında bir tavır ve tutum olarak değerlendirildiğinde bile muhafazakârlık etkin bir düşünce olarak diğer ideolojik yaklaşımları etkileyen, onlarla ilişki içerisinde olan ve konumunu değişik zeminlerden hareket ederek belirleyen bir fikirler bütünü oluşturmaktadır. Nitekim muhafazakârlık bir üslup ya da duruş olarak değerlendirildiğinde, muhafazakâr düşüncenin temellerini insanlık tarihinin başlangıcına kadar götürmek mümkün olabilmektedir.

Bu yaklaşıma göre muhafazakârlık bir ütopyadan ve belirgin bir ideolojik omurgadan yoksundur. Ancak, bir düşünce üslubu olarak kolaylıkla diğer ideolojilerle eklemlenebilir ve onların özellikle pratiklerinde ortaya çıkan revizyonların referansı haline gelebilir (Bora vd., 2006: 234).

İdeolojiler yapıları gereği geçmişten bu yana tarihsel-toplumsal bir çatışmanın tarafı olarak varlıklarını devam ettirdikleri gerekçesiyle muhafazakârlara göre gerçeği tam olarak yakalamaları mümkün görünmemektedir. Oysa muhafazakârlık onlar için geçmişe dayanmakla zaten tarihin sunduğu mirasla değerlendirilmekte bu yüzden de tarihin derinliklerinden gelen bir hakikat olma özelliği

taşımaktadır. Bu özellik de muhafazakârlığa “doğal bir duruş” olma niteliğini katarak onu ayrıcalıklı kılmaktadır (Mollaer, 2008: 42).

Muhafazakârlık kavramını bir ideoloji olarak görmeyen, onu bir “tavır alma” biçimi olarak değerlendiren bir kısım düşünürlerin temel yaklaşımı; muhafazakârlığın ideolojik düşüncenin sahip olduğu temel paradigmaları bünyesinde barındırmadığı şeklindedir. Yani muhafazakâr duruş özellikleri itibariyle bir algı ve anlam verme olarak düşünülmektedir. Bu bakış açısına göre Hayek’in “gevşek ideoloji” olarak tanımladığı muhafazakârlık insanlara dünya hakkında zihinsel bir anlam haritası sunmaktadır, kendine ait kabul ve reddedişleriyle de özgün bir dünya tasavvuru olma özelliği taşımaktadır (İrem, 2004: 9-20).

Muhafazakârlık bir “tutum” olarak ele alınıp değerlendirildiğinde sanki “değişim ve devrim” karşılığı ile özdeşleşen bir görünüm arz etmektedir. Muhafazakârlığın var olana güvenerek değişimin esaslarından ziyade nitelik ve niceliklerine ihtiyatla yaklaşan tavrı onun bu yönünü desteklemiş ve dolayısıyla tutuculukla eşdeğer bir anlam mecrasında olduğu yolundaki kabulleri güçlendirmiştir (Doğan, 2008: 157).

Muhafazakârlığın sistematik bir ideoloji olmaktan çok bir tutum olarak değerlendirilmesinde muhafazakâr anlayışın insan aklının sınırlarına dair ihtiyatlı ve kötümser tavrının da ciddi oranda etkili olduğu söylenebilir. Zira muhafazakârlık, aydınlanmanın iyimserliğini ifade eden mükemmelleşebilirlik anlayışının tam aksine, insan doğası ve akli konusunda karamsar ve kötümser bir felsefi zeminden hareket etmiştir.

Aydınlanma, akıl sayesinde insanın kendisini ve yaşadığı toplumsal çevreyi kusursuz kılabilceğinden yana kuşku duymamış ve onun bireysel, toplumsal ve siyasal amaçlarını sınırlayacak başka herhangi bir değer tanımamıştır. Dolayısıyla muhafazakârlığın kötümserliği, insanın doğası gereği sınırlı bir varlık olarak kabul edilmesiyle aklın tek başına dünyayı daha iyi kılamayacağı anlayışından

kaynaklanmaktadır. Bu kötümserliğin pratik ve teorik iki temelinden bahsedilmektedir.

Pratik olanı, akla dayalı siyasal projelerin uygulanmaya çalışılmasının doğurduğu yıkıma yol açan tecrübelerden; teorik olanın ise hem insan bilgisinin sınırlarına ilişkin epistemolojik kuşklar taşıyan felsefi kaynaklardan, hem de aydınlanma öncesinin “ilk günah” doktrininde somutlaşan dini ve kültürel kökenden geldiği belirtilmektedir. Muhafazakârlılığı bu yönüyle değerlendirenler ise onu ilk günah doktrininin dinden bağımsızlaştırılması olarak da tanımlamışlardır (Vural, 2002: 384).

2.4. MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ

Temel olarak felsefi muhafazakârlığın ana kaynağı İngiliz muhafazakârlığı olarak görülmüştür. İngiltere’deki toplumsal değişimlerin kendiliğinden meydana gelmesiyle, değişim ve gelenek arasında bir kopukluk ve gerilimin ortaya çıkmamış olması bu değerlendirmenin temelini teşkil etmiştir. İngiltere kaynaklı bu muhafazakârlık tecrübesinde değişimin zamanın şartlarına göre geleneğin kendisini ayarlaması şeklinde gerçekleştiği vurgulanmakta ve hatta bir uzlaşmadan bahsedilmektedir.

Felsefi muhafazakârlıkta devrim ve devrimin getirdiği toplum mühendisliği uygulamalarına yer yoktur. Toplum bir organizma olarak kabul edilmekte; ona dışarıdan yapılan müdahalelere karşı çıkılmaktadır. Siyasi muhafazakârlığın ise; Kıta Avrupa’sında ve modernleşmenin ihraç edildiği ülkelerde ortaya çıktığı, Fransa’daki devrim sonrasındaki muhafazakâr düşüncenin, siyasi muhafazakârlığın belirgin örneği olduğu kabul edilmektedir. Zira Fransa’daki muhafazakâr düşünce devrimle gerçekleşen ani değişime reaksiyoner bir tavır takınarak değişime karşı geleneği savunmuştur. Bu reaksiyoner tavrın en temel nedeninin; toplumun organik yapısının bozulması, başka bir ifadeyle geçmişle gelecek arasındaki sürekliliğin bozulması olduğu belirtilmiştir. Buradaki en ilginç sonuç ise değişimin devrim aracılığıyla gerçekleştiği ülkelerde muhafazakârlığın da hep gerici, statükocu ve

ideolojik bir yapıda ortaya çıkmış gibi varlığını hissettirmiş olmasıdır (Bıdık, 2007:69-70). Dolayısıyla muhafazakârlığın görünümünü belirleyen birincil etkinin, toplumsal değişimlerin, toplumun geçmişten gelen kültürel, geleneksel ruhuna uygun ya da aykırı oluşuna göre şekillenmekte olduğu ve gerçek anlamını bulduğu yönündedir.

Bu bağlamda düşünüldüğünde muhafazakârlığın Batı felsefesi içinde iki farklı düşünce geleneğinde somutlaşan iki farklı görünümünden söz edilebilir. Özipek'in tasnifiyle (Özipek, 2004: 91), bunların ilki Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı diğeri ise Anglo-Amerikan düşünce geleneği ya da muhafazakârlığıdır.

Genel olarak, Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı, Aydınlanma'yı devrimin tüm siyasi sonuçlarıyla beraber mahkûm eden teokrasi ve monarşiden yani eski rejimden yana olan tepkici bir siyasi tutumu temsil eder (Özipek, 2004. 8). İdeolojinin kalkış noktasındaki karakteri devrime karşı evrim, toplumsal değişimi mevcut düzeni sarsmadan ve “yenilik” değil “süreklilik” temelinde (tedrici olarak) gerçekleştirme önerisi, rasyonalist akılcılığa karşı edilgen akılcılık, tarihsel devamlılığın armağanı olan geleneklerin muhafaza edilmesi ve toplumsal yaşamın temeli olarak değerlendirilmesi şeklinde belirlenmiştir (Mollaer, 2008: 54).

Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığında biri Fransız (Frankofon), diğeri Alman (Germenofon) olarak adlandırılan iki tür muhafazakârlık gelişmiştir. Frankofon muhafazakârlık gelenekleri, monarşiyi, kilise eksenli cemaat yapılarını savunan, devrim ve ilerleme düşüncesini şiddetle eleştiren, reddeden bir muhafazakârlık özelliği taşımaktadır. Bu muhafazakârlık türünün aydınlanma düşüncesini reddetmekle birlikte, onun kullandığı üsluba yakın bir üslup kullanarak kollektivist, bütüncül ve uzlaşmaz bir tutum sergilediği belirtilmektedir. Alman muhafazakârlığı ise Fransız muhafazakârlığı gibi muhafazakârlığın temel özelliklerine bağlı olmakla birlikte felsefi temelleri ondan daha güçlü bir muhafazakârlık anlayışını temsil etmektedir (Çaha, 2001: 102-103).

Muhafazakârlığın ikinci görünümü ise Anglo- Amerikan muhafazakârlığı olarak tespit edilmiştir. Edmund Burke'nin yaklaşımıyla şekillenen bu muhafazakârlık türü Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığına göre daha dengeli görülmüş, sonraki süreçte

Amerika'daki gelişmelerden etkilenerek Anglo Amerikan muhafazakârlığının Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı ile arasındaki farkı belirginleştirdiği söylenmiştir. Bu muhafazakârlık anlayışı Fransız Devrimi'nin soyut, rasyonalist devrimci niteliğini eleştirerek modern dünyayı, modern dönemin kurumlarını geleneksel yapı içinde kazanmayı amaçlamaktadır (Aktaran: Akkır, 2006: 19).

Bu grupta yer alan muhafazakârlar aydınlanma aklını eleştirmek için sadece dayandıkları felsefî öncülleri kabul ettirme yönünde bir çaba içerisinde olmamışlar, eleştirilerini Fransız Devrimi gibi somut tarihsel olayların herkes tarafından kabul edilebilecek olumsuzluklarıyla da ilişkilendirerek sunmaya çalışmışlardır. Başka bir ifadeyle, bu düşünürler, kendi akıl kavrayışlarını ve onun üzerine temellendirdikleri muhafazakârlıklarını, onun tam karşıtı olarak konumlandıkları aklın, yani Aydınlanma aklının ve devrimci siyasal tutumun yıkıcı sonuçlarını ampirik bir biçimde göstererek belirginleştirme çabası içinde olmuşlardır (Özipek, 2004: 42).

2.5. MUHAFAZAKÂRLIKTA BİREY VE TOPLUM TELAKKİSİ

2.5.1. Muhafazakâr Anlayışta Bireyin Konumlanması

Muhafazakâr düşüncede, topluma yönelik değerci yaklaşım muhafazakârlığın bireye yönelik tavrının da tanımlamaktadır. Bu düşüncedeki “kollektivist” anlayış doğal olarak “bireyin tekliğini” de dışlamıştır.

Muhafazakârlara göre bireyden daha önemli olan aile ve toplumdur. Muhafazakârlığı bu özelliğinden dolayı “Toplumcu Bireycilik”(Communitarian Individualism) olarak tanımlayanlar olmuştur (Aktan, 2007: 43).

Muhafazakâr düşüncenin temelinde, insani deneyimi aşan normatif bir yapının varlığına dair sarsılmaz bir inancın yer aldığını söylemek mümkündür. Muhafazakârlar sık sık, insanlar tarafından yaratılmamış, fakat insanlara sorumluluk yükleyen belirli otorite standartlarına başvurmuşlardır. Pek çok muhafazakâr düşünürün, “hakikat”e, “adalet”e, “güzellik”e ve “anlam”a başvuruyu mümkün kılan

“insan-üstü” bir standart noktası keşfetmeye çalışmış olması da bu noktada tesadüfi olmamaktadır (Argın vd., 2006: 471). Bu yönelim muhafazakârlıktaki insan tasavvurunu da olabildiğince mütevazı kılmaktadır.

Muhafazakârlığın temel felsefesi çerçevesinde de değindiğimiz gibi bu anlayışta insan yaratılışı ve doğası gereği sınırlı bir varlık olarak görülmektedir. Aydınlanmacı düşünürlerden çoğunun insan aklına sonsuz bir güven duyması, “aydınlanmış akla” sahip insanın dünyayı anlama ve dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu savunmaları sonraki süreçte bir tepki birikimini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Fransız Devrimi'nden sonra, özellikle Aydınlanma fikirleriyle beslenen ve kendilerinde bütün bir toplumu ve dünyayı dönüştürme kapasitesi gören lider ve kadroların insanlığı içine sürükledikleri felaketler ve bu süreçlerde yaşanan acılar, zaman içinde belirginleşecek olan muhafazakâr bir insan tasavvurunun da zeminini oluşturmuştur.

Muhafazakâr için insan; tarihten, gelenekten, dinden ve ona kimliğini veren diğer kurumlardan bağımsız bir biçimde bütün bir dünyayı anlayabilecek ve dönüştürebilecek kurucu bir özne değildir. Tam aksine, muhafazakâra göre insan, mükemmel olmayan ve hiçbir zaman da olamayacak bir varlıktır. İnsanın mükemmellik isteği ancak diğer kurum ve değerler desteklendiğinde mümkün olabilecektir.

Muhafazakârlığın bu mütevazı insan tasavvurunda Hıristiyanlığın “ilk günah doktrini” gibi dini referansların yanında, tarihi ve siyasi nitelikte dini olmayan hususların referans olarak kabul edildiği görülmektedir (Özipek, 2007: 38).

İnsan kapasitesinin sınırlılığına ilişkin muhafazakâr vurgunun kaynakları arasındaki Hıristiyanlığın “ilk günah” doktrini, insanın her zaman sağlıklı kararlar alabileceğinden kuşku duymak anlamına gelmektedir. Liggio’ya göre bunun nedeni, seçim yapabilme kapasitesini sınırlayan ilk günahın gölgelediği insan iradesidir:

“İyiye ulaşmayı, anlamayı ve çok sayıda iyi görünen arasında uygun olanı seçmemizi bu denli güçleştiren, bizim gölgelenmiş irademizdir

Çünkü herhangi bir bağlamda iyi veya uygun olan, bir diğerinde kötü veya kötüye yöneltici olabilir” (Aktaran: Vural, 2002: 385).

Hawwthrone ilginç bir değerlendirmeye giderek insanın mükemmel olamayacağı veya öyle kılınamayacağı tezinin “ilk günah” olarak kabul edilmesi halinde, Aydınlanmanın mükemmelleşebilirlik fikrinin de “son günah”ı ifade ettiğini belirtmiştir. Hawwthrone’a göre mükemmelleşmek ve beşeri sınırlılıkları aşmak anlamındaki son günah;

“tüm ihtilafların çözüleceği bir duruma ulaşmak için çabalayan bireylerin takıntısıydı” (Aktaran: Vural, 2002: 385).

2.5.2. Muhafazakâr Anlayışta Toplumun Konumlanması

Muhafazakâr düşünceye göre toplum, gelenekleri, yaşam biçimleri, kurum ve müesseseleri ile birlikte canlı bir bütündür. Muhafazakârlar temelde, modern öncesi geleneksel, toplumsal değerlere inanmaktadırlar. Bu yüzden Liberalizmin bireyci-sözleşmeci ve rasyonalist fikir yapısına karşı çıkılır. Klasik muhafazakârlığın temel değerleri, geleneksel toplumun dayanışmacı özelliği içerisinde cemaatçi ve hiyerarşik bir yapıyı arzulamaktadır. Geleneksel ve ahlâki bağlar, aile, dini cemaat ve mesleki zümreler gibi aracı kuruluşlarla desteklenmektedir. Muhafazakârlıkta temel amaç geleneksel toplum yapısını korumaktır. Ayrıca din, aile, ahlaki ve manevi bağların modern toplumun rasyonalist ve laik bireyciliği nedeniyle tahrip olduğu düşüncesiyle modern toplumun bu tür niteliklerine karşı tavır almak gerektiği muhafazakâr anlayışın savunduğu düşüncelerden biridir.

Muhafazakâr düşüncenin topluma attığı önemin temelinde toplumun meydana gelişine ve devamına katkı sağlayan, bütünlüğü muhafaza eden değer ve kurumların fonksiyonel özellikleri yatmaktadır. Muhafazakâra göre toplumu oluşturan değer ve kurumlar, insanın eksikliklerini gidermesi ve onun varoluşuna anlam kazandırması bakımından hayati bir önem taşır (Özipek, 2007: 38). Bu toplumsal kurum ve pratiklerin fark edilmeyen “zımni” işlevleri vardır. Bu zımni

işlevler karşılıklı olarak birbirine bağlıdır. Toplumdaki zımni işlevlerden birini ortadan kaldırmak diğer zımni işlev gören ve birbiriyle bağlantılı kurumları da etkilemektedir. Başka bir deyişle; nasıl ki insan vücudunda her bir organın bağlantılı işlevleri varsa, toplumunda bu organların işlevini gören kurumları vardır ve bu kurumların işlevlerini salt akıl yoluyla anlamak imkânsızdır (Özipek, 2004: 69-85).

Bu kurumların başında ise, "bireyin hafızası" ve "kalesi" olan aile gelmektedir. Muhafazakâr anlayışa göre bireyin içine sığınacağı bu liman ne kadar sağlam olursa, toplum da o kadar güven içinde olacaktır. Aynı şekilde, gelenek gibi "zamanın testinden geçmiş ve kalıcılığını ispatlamış" olan diğer kurumlar da, sağlıklı bir toplumun yapı taşları anlamını taşımaktadır. Toplumu oluşturan ve bireye aidiyet duygusunu kazandıran değer ve semboller, ki muhafazakârların çoğunluğuna göre bunların başında din gelmektedir, birey için hayati öneme sahiptir. Ayrıca toplum da pek çok yönüyle bir aile niteliğinde olduğu için, onu bir arada tutan bağları da korumak ve güçlendirmek gerekmektedir (Özipek, 2007: 40).

Bu yüzden Muhafazakâr terimlerle tanımlanmış bir toplumdaki bireyler hürriyet ve eşitlik gibi soyut kavramlar için mücadele etmemelidirler. Tam tersine bu bireyler, “toplum”un bir üyesi olmaktan onur duyan otoriteye itaat eden ve atalarından aldıkları mirası geliştiren kişiler konumunda olmalıdırlar (Aktaran: Kılınç, 2009).

Burke ve ondan sonraki tüm muhafazakârlar toplumu gevşek bağlarla birbirine bağlanmış fertler koleksiyonu gibi ve aralarında değiştirilebilir parçaları olan bir mekanizma olarak görenlere ciddi anlamda karşı çıkmışlardır. Bu bağlamda tüm muhafazakâr düşünürlerin ortak bir toplum tanımlaması olduğu belirtilmekte ve bu tanımda toplum şu özelliklerde tarif edilmektedir;

“...toplum geçmişten gelip geleceğe uzanacak olan ve kendisine hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gereken organik canlı bir yapıdır. Toplumun tarihselliği; organik, canlı, farklılaşmış ve karmaşık bir yapı oluşu muhafazakârlığın altını çizdiği hususlardır. Muhafazakârlara göre; toplum hem canlı hem de işlevsel açıdan farklılaşmış bir

organizma gibidir. Onun gelişimi organizmanın gelişimine benzer. Değişik evrelerden geçer ve her evresinde kendine yeni şeyler kazandırır. Toplum zamanla koşullara göre işlevi bitmiş değerleri, kurumları yenileriyle takviye eder. Bu nedenle toplumsal değişim, koşullara ayak uydurmak için kendiliğinden ortaya çıkar. Toplumsal yapılara değişimi hızlandırmak veya toplumdaki herhangi bir sınıfın çıkarı doğrultusunda değişime yön vermek amacıyla dışarıdan yapılacak müdahaleler toplumsal problemlere neden olmaktadır” (Çaha, 2004b: 72-73).

Muhafazakârlığın bu toplumcu anlayışında esas olan, toplumu kökten sarsacak değişimlerin faydadan çok zarar getireceği, bu yüzden toplumların alıştıkları kalıplar içerisinde kendiliklerinden modernleşmelerine engel olunmaması gerektiği düşüncesidir (Mert, 2009).

2.6. MUHAFAZAKÂRLIK VE GELENEK

Gelenek, zihni ve soyut bir kavram olarak, çok sayıda ve farklı manevi (kültürel) unsur, davranış biçimi olarak tanımlanmıştır. Gelenek bu anlamda somut insan davranışlarına, topluluk ilişkilerine sinmiş bir fenomen hükmündedir. Geleneğin yalnızca tarihsel olmayışı aynı zamanda aktüel etkilenmelere de açık oluşu onu üretken bir niteliğe büründürmektedir. Ayrıca gelenek yalnızca tarihsel değildir, belli ölçeklerde aktüel etkilenmelere açık olabilir.

Geleneğin referans sistemini geçmişin değer yargıları oluşturduğu için, bünyesinde çeşitli ve birbirinden farklı unsurları bir arada barındırması da söz konusudur. Geleneksel düzende bir değer yargısı zaman içerisinde fosilleşirken, bir yenisi hemen değilse bile belli bir süre sonra onun yerine geçmektedir. Ayrıca gelenek üzerinde oluşturulan dayanıklı yapı, farklı unsurların değil ama karşıt unsurların gelenek içinde bir arada bulunmasını zorlaştırmaktadır (Bulaç, 1997b: 246).

Gelenek kavramının muhtevasında bireyin toplumla olan ilişkisinden doğan ve bireyde kendiliğinden ortaya çıkan (alışkanlık, toplum tarafından bireye dikte ettirilmeden oluşan davranış, düşünce ya da hareketler) yani, bireyin kendisini kuşatan davranış, düşünce ve hareketlerin farkında olmaksızın zorunlu olarak kabulleri yer almaktadır.

Muhafazakârlığın toplum düzeninin sağlanmasında en fazla önem verdiği kavramların başında gelenek vardır. Çünkü gelenek, adetlerin, alışkanlıkların, bilgi ve davranışların kuşaktan kuşağa iletilmesini sağlamaktadır (Aktaran: Akkaş, 2003:247).

“Muhafazakâr düşüncenin ana ilkelerinden biri, toplumsal yaşamın rasyonel planlara değil geleneklere dayandırılması gerektiğini anlatmaktadır. Gelenek, tarihten damıtılmış bilgeliğin bugüne ve geleceğe aktarılması gibi anlamlar taşır. Ayrıca gelenek, muhafazakâr ideolojinin ontolojik kusuru telafi etmek için kullandığı bir araç niteliğindedir. İnsanın giderilemez eksikliği, sadece atalar tarafından tecrübe edilmiş bilgilerin deneyimlenmesiyle alt edilebilir” (Mollaer, 2008:47).

Muhafazakârlığa göre geleneği toplum için vazgeçilmez kılan sebeplerden biri de toplumun düzensiz ve otoritesiz düşünülememesidir. Gelenek topluma, varlığını sürdürebilmesi için akla değil geleneğe dayalı kurucu değerler sunmaktadır. Toplumun ortak hafızası, kimliği, kişiliği geçmişten bu yana edinmiş olduğu geleneklere dayanmaktadır. Toplum bu değerlerden soyutlandığı zaman hafızasını kaybetmiş demektir. Tecrübe ve onun ürünü olan toplumsal değerler bir toplumdaki temel sosyolojik ve siyasal kurumların, yasaların ve ahlaki değerlerin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla tecrübelerden süzülüp gelen gelenekler bireyi engelleyen değil, aksine koruyan ve sistemle barışık hale getiren pozitif değerler olarak nitelendirilmişlerdir (Çaha, 2004a: 72-73).

Bora'ya göre (Bora, 2007: 54-55), muhafazakârlık “eski” ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda sağlamaya çalışmanın iradesine ve yeteneğine sahiptir; bu irade ve yetenekle Restorasyon'dan ve gelenekçilikten farklılaşarak kendini var eder. Ayrıca toplum kendi faydasına

görmediği gelenekleri kendiliğinden yok eder. Bu yüzden, gelenek, hem siyasal, hem ekonomik hem de hukuksal bir fayda ilişkisinin ve kabulünün ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Geleneğin bu pratik-pragmatik tutumu muhafazakârlığın dinamiğini oluşturmaktadır.

Genellikle muhafazakârlık ve gelenek kavramları aynı anlamda kullanılabilir. Bu iki kavram arasındaki fark Karl Mannheim'in Alman muhafazakârlığının tarihsel nedenlerini incelemiş olduğu "Konservatismus" (muhafazakârlık) isimli eserinde ortaya konulmuştur. Mannheim'in belirginleştirdiği bu fark; geleneksel davranışın genel insani bir özellik olmasına rağmen muhafazakârlığın tarihsel ve modern bir olgu olarak yapısal koşullardan kaynaklanan politik davranış özelliği göstermesidir.

Mannheim geleneği insanın genel ve doğal mizacı olarak tanımlamıştır (Aktaran: Orkunoğlu, 2009). İnsanın genellikle alışık olduğu şeyleri devam ettirmesinin bu tanımlamanın temeli olduğu anlaşılmaktadır. Birey olarak insan, yeni olan şeyleri kabul etmekte zorlanır. Geleneksel davranış, bireylerin öznelliğinden kaynaklanır, yapısal ve toplumsal bir temele dayanmamaktadır. Oysa muhafazakârlık, belirli toplumsal koşullar ve bazı toplumsal sınıf veya zümrelerin davranışlarının sonucu olarak gündeme gelmekte, belirli toplumsal zümre ve sınıflar bazı toplumsal yapıları muhafaza etmek istemektedirler. Dolayısıyla Mannheim'in değerlendirmelerine göre muhafazakârlık, nesnel ve yapısal nedenlere dayandığı onun biçiminin, çağdan çağa ve toplumdan topluma göre değişebilir bir nitelik taşıdığı sonucuna ulaşmak da mümkündür (Orkunoğlu, 2009).

Muhafazakârlığın geleneklere yönelik bu sahiplenici tavrı çoğu zaman da bir kavram olarak muhafazakârlığın tutuculuk, gericilik olarak algılanmasına sebep olmuştur. Oysa muhafazakârlığın gelenekler karşısındaki tavrı körü körüne bir bağlılık değildir, nitekim muhafazakârlık çağın koşullarında işlevi kalmamış olan geleneklerin sürdürülmesi noktasında direnme göstermemektedir. Gelenekçilik hiçbir biçimde geçmiş ile gelecek arasında köprü işlevi görme uğraşında olmadığından söz konusu direnme tavrını sergileyen yaklaşım muhafazakârlık değil (bilinçli hale gelmemiş) gelenekçilik olarak ifade edilmiştir (Türe, 2005: 43).

Gelenekçi Muhafazakâr yaklaşımın temel referans kaynaklarından biri olan *The Conservative Mind from Burke to Eliot* adlı eserinde Kirk, muhafazakâr zihniyetin altı temel özelliğini öne çıkarmıştır.

1) “Vicdanı olduğu kadar toplumu da yöneten bir aşkın düzen ya da doğal hukuk olduğuna inanç: Buna bağlı olarak, siyasal problemlerin de esasında dinî ve ahlâkî problemlerle ilintili olduğu iddiası.

2) Sınırlayıcı aynılık (*uniformity*), eşitlikçiliğe ve radikal sistemlerin faydacı amaçlarına karşıt olarak insan varlığının gizemine duyulan hayranlık: Hayatın yaşanmaya değer olduğu duygusu, canlı bir muhafazakârlığın gerçek kaynağıdır.

3) Sınıfsız toplum nosyonuna karşıt olarak, medenî toplumun mevkileri, mertebeleri ve sınıfları gerektirdiğine inanç: Bu nedenledir ki, muhafazakârlar sık sık ‘eski düzenin partisi’ (statükocu) olarak adlandırılmışlardır. Gelenekçi Muhafazakârlara göre insanlar arasındaki doğal ayrımlar silinirse, oluşan boşluğu oligarşiler doldurur. Tanrı hükmünde nihaî eşitlik ve yasal mahkemeler önünde eşitlik muhafazakârlar tarafından kabul edilir; fakat onlar eşitlik durumunun kölelik ve sıkıntı anlamına geldiğini düşünürler.

4) Özgürlük ve mülkiyetin sıkı bir biçimde birbirine bağlı olduğuna inanç: Mülkiyet özel mülkiyetten ayrılırsa, Leviathan her şeyin efendisi hâline gelir. Onlar ekonomik açıdan aynı düzeye getirmenin ekonomik ilerleme olmadığını ileri sürerler.

5) Toplumu soyut tasarımlara dayanarak yeniden-inşa etmek isteyen safsatacılara, hesap yapan kişilere ve ekonomistlere güvensizlik ve geleneğe inanç: Alışkanlıklar, âdetler ve kadim buyruk hem insanların anarşik güdülerine hem de yenilikçinin iktidar hırsına gem vurur.

6) Değişimin sağlıklı reform olmayabileceği kabulü: Acele yenilik, bir ilerleme meşalesi olmak yerine, her şeyi mahveden büyük bir yangına yol açabilir. Toplum elbette değiştirilmeli, çünkü sağduyulu değişim, bir toplumsal muhafaza aracıdır; fakat devlet adamı hesaplarına, sağduyuyu da dâhil etmeli, ihtiyatı elden bırakmamalıdır ve devlet adamının temel erdemi, Platon ve Burke’e göre sağduyudur” (Aktaran: Safi, 2005: 42-43).

2.7. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEMEL UNSURLARI

2.7.1. Muhafazakârlık ve Aile

Aile, geçmişten günümüz toplumlarına kadar, tüm toplumlarda çeşitli görevler yüklenmiş önemli bir kurumdur. Aile de diğer toplumsal kurumlar gibi bazı önemli işlevleri yerine getirmektedir. Toplumsal bir kurum olarak ailenin biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyolojik, dinî, eğitsel işlevlerinin yanı sıra, değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması gibi önemli işlevlerinin söz konusu olduğu söylenebilir.

Modern dönemde birçok kurum gibi aile de çeşitli değişimler yaşamaktadır. Bu dönemde geleneksel geniş yapıdaki aile çözülp, çekirdek aileye dönüşmekte, aile bütünlüğü de giderek küçülerek, atomize bireylere dönüşmektedir. Hiç kuşkusuz bu durum beraberinde değer yargıları, gelenek ve göreneklerin değişimini de getirmektedir.

Aile kurumundaki bu değişim muhafazakârların en rahatsız oldukları durumlardan biridir. Zira muhafazakârlık için aile, insanın eksikliklerini telafi etme, maddî ve manevî ihtiyaçlarının meşru biçimde karşılanmasının yanında, insan için gerekli olan sevgi ve bağlılık hislerinin geliştiği ve sağlıklı bir toplumun en küçük parçası olan kurumdur. Vural’ın ifadesine göre muhafazakâr bir düşünür olan Fleming aileyi,

“beşeri toplumun ve yönetimin temeli, özgür bir toplumun gerçek dayanağı olan asli bir toplumsal kurum”

olarak tanımlamıştır. Aile, yetkin olmayan insanı olgunlaştırıp ona gerçek kimliğini kazandırmakta ve bir geçmiş ve gelecek duygusu vererek aidiyet sağlamaktadır (Aktaran: Vural, 2003: 37).

Muhafazakârlara göre aile toplumun en küçük birimi değil, üstlendiği fonksiyonlar itibariyle temel taşıdır. Muhafazakâr düşünörlere göre ailenin üç temel işlevi vardır: Neslin devamı, sosyal rehabilitasyon ve sosyalleşme. Bu özellikleriyle aile toplumun temel taşıdır. Ailenin ön önemli özelliklerinden biri ise; toplumsal değerlerin yeni nesillere aktarılmasıdır. Dolayısıyla aile değer aktarımı konusunda köprü görevi görmektedir. Bu yönüyle aile toplumdaki değişik gelenek göreneklerin, dini inançların, kültürlerin aktarılmasında temel rol oynayarak toplumdaki çeşitliliğin korunmasında da etkin rol oynamaktadır.

Muhafazakârlar için aile bireylerin kimlik kazanımı konusunda son derece önemli roller oynamakta ve bireyleri bu kimlikler üzerinden toplumsal dayanışmaya sevk etmektedir. Ailedeki bağların zayıflaması toplumsal değerlerin de zayıflamasının ilk adımıdır (Bıdık, 2007: 87).

Aileyi muhafazakâr anlayışta önemli kılan bir diğer nitelik de mülkiyet düşüncesinin oluşmasında ve gelişmesinde etkili olan faktörlerin başında ailenin gelmesidir. Aile kaynaklı olan mülkiyet, toplumsal düzenin sağlanmasında gerekli olan en önemli kurumlardan biridir. Biri olmadan diğerinin varlığı da söz konusu olmaz. Bunlarda meydana gelebilecek olan aşınma toplumsal düzenin de aşınmasına yol açabileceği için dikkatli olmak gereklidir (Çaha, 2004b: 78).

2.7.2. Muhafazakârlık ve Din

Din kavramı, modern zamanlarda daha çok vicdani bir olgu olarak anlaşılmasına rağmen, dinin işlevsel rolleri her dönemde belirleyici olmaya devam etmiştir. Bugün dinin görüntülerinde ortaya farklı sınırlamaların çıkması, dinin kendisinden değil onun dışındaki taleplerden kaynaklanmaktadır. Gücünü değişik organik ilişkilere bağlı kalarak sürdüren dinin hiyerarşik örgütlenmesi, bugün pek çok noktada parçalanmış gibi görünse de, kendini sunmada kararlı görünen varlığının hala dikkat çekici olduğu ve işlevselliğini sürdürme ısrarlılığına sahip bulunduğu söylenebilir.

Din bir yandan toplumdaki yerleşik düzeni koruma konusunda birtakım roller üstlenirken bir yandan da bu düzeni daha yüksek bir bilinç ve inanç evreninde değiştirme amacını güder. Bu durum, dinin hem değişim hem de durgunluk dönemlerinde elverişli şartlarda önemli roller üstlendiğini göstermektedir (Subaşı, 2004: 41).

Dinin muhafazakâr düşünüşteki yerinin tipik ve kritiktir olduğu söylenebilir: Din muhafazakârlığın vazgeçilmez hazinesi olarak bu anlayışta modern müdahalelere tabi tutularak, yeniden biçimlendirilmek istenir. Muhafazakârlık otorite ve toplumun istikrarı açısından dini kaçınılmaz sayar, dindarlıktan çok, dinin ritüellerine, din bağına ehemmiyet verir. Yani muhafazakârların dinle ilişki biçimi dine teolojik açıdan değil daha çok sosyolojik açıdandır; "yarar" ve işlevsellik" temeline dayanmaktadır (Bora, 2007: 58). Çünkü onlara göre, hiçbir toplum ve millet dinden bağımsız olarak var olamaz. Din, otoritesi, sembolleri ve kurumları aracılığıyla toplumun birlik ve bütünlüğünü korumaya katkıda bulunur (Erdoğan, 1998: 59).

Din, gerçekte kul ile Allah arasında cereyan eden tamamen subjektif bir ilişkiden ibaret olsa bile, bu onun toplumsal alanın tamamen dışında bir fenomen olduğu anlamına gelmez. Zira bir din, özü itibarıyla tamamen kişisel alanla sınırlı da olsa; toplumu oluşturan insanların büyük bir kısmının ona iman etmesi halinde, ister

istememez müesseseseleşecek yani toplumsal bir mahiyet kazanacaktır (Yılmaz, 1997: 12).

Nitekim Şerif Mardin de (Mardin, 1991: 238-239), dini bir toplum olayı olarak tanımlamaktadır. Mardin, dinin bir toplum olayı olduğu şeklindeki görüşünü “din sosyolojisi” adını taşıyan bir bilim dalının ortaya çıkması gerçeğine dayandırmaktadır. Mardin’e göre dinsel kurumların bir özelliği de salt dini fonksiyonlarının yanında başka toplumsal fonksiyonlar da görebilmeleridir. Dini ayın dinsel bir işlemdir fakat onun hem pekiştirici, insanları yan yana getiren bir birlik duygusu yaratan ve hem de kişilik belirleyici fonksiyonu vardır, yani din, kişinin tek başına elde edemeyeceği dengeyi sağlamada kilit rol oynamaktadır.

Muhafazakâr düşüncenin temel öğelerinden olan dinin, bir toplum olayı olduğu düşünüldüğünde bu öğenin toplumsal kültürün her türlü değişmeye mukavemet eden temel paradigmalarından biri şeklinde değerlendirilmesi de olasıdır. Ancak dindarlığın bir değişim süreci olarak modernleşme karşısındaki direncine mutlaka siyasal bir anlam izafe edilememesi gerektiği de önemsenmelidir. Zira bütün yerleşik değer yargılarının yenileşmeye ve değişime karşı bir refleksi vardır ve bu büyük oranda sosyolojik bir durum özelliği taşımaktadır. Benzer şekilde, toplumun önemli değer yargılarının hem temeli hem de önemli bir ögesi olan kültürlerin aktarılması ve reforme edilmesi de reklesif durumlar meydana getirebilir.

Bulaç’a göre (Bulaç, 1997b: 186), kültürler, bir ulustan bir başka ulusa, bir kıtadan bir başka kıtaya -hem de devletlerin emredici politikaları aracılığıyla- aktarılabilirler. Bir dönemde ve belli şartlar altında hâkim duruma gelen bir kültür, bir başka ülkenin veya halkın yerli, tarihi kültürünü bastırabilir, onu yaşanır olmaktan çıkarır ve yerine geçebilir. Ama bu empoze süreci yerli bilgi kaynaklarının köklerinde, ta en temelinde yatan asıl değerleri, köklü düşünceleri, hayat kavrayışını daha doğrusu inançları tümüyle ortadan kaldıramamakta, yok edememektedir.

Bu bağlamda değişim karşısındaki dirençli duruşlarından dolayı muhafazakârlar, dinin özellikle toplumsal bakımdan önemini sıkça vurgulamaktadırlar. Onlara göre hiçbir toplum, cemaat ya da grup dinden bağımsız

olarak var olamaz. Din, semboller ve kurumları aracılığıyla toplumun birlikteliğini korumaya katkıda bulunmakta; tinsel bir bağ olarak din, toplumda bir “tutkal” işlevi görmektedir (Nisbet, 2002: 109).

Muhafazakârların dine verdikleri önemin bir boyutu da cemaatle ilgilidir. Cemaat ve cemaatçi değerler toplumsal yaşam içinde, dinin hissedilen en önemli değerleri olarak dikkat çekmektedir (Çaha, 2004b: 79). Bu bağlamda, cemaatin muhafazakâr düşüncede bireye nispeten öncelendiğini, toplumsal yaşamın başlıca boyutunu oluşturduğunu düşünen modern sosyologlardan biri Robert Nispet’dir. Ona göre;

“Cemaatin yeniden keşfi, 19. yüzyıl toplumsal düşüncesinde şüphe götürmez şekilde en ayırt edici gelişmedir; bu yüzyılda imgesel yazının başlıca temalarından biri olmak üzere, sosyolojik kuramın çok ötesinde, felsefe, tarih ve teoloji gibi alanlara uzanan bir gelişme... Cemaat derken salt yerel cemaatin çok ötesine uzanan bir şeyi kastediyorum. 19. ve 20.yüzyıl düşüncesinde bulduğumuz şekliyle bu sözcük üst düzeyde kişisel mahremiyet, duygusal derinlik, ahlaki taahhüt, toplumsal bağlılık ve nihayet sınırdaşlıkla (contiguity) nitelenen bütün ilişki biçimlerini içine alır”(Aktaran: Mardin, 1991: 196).

Bu yönleriyle cemaat, dinî değerlerin yaşatıldığı, ayakta tutulduğu, dolayısıyla dayanışma ve birlik ruhunun beslendiği sosyal ortam niteliği taşımaktadır. Cemaat duygusunun zayıflaması, dinî değerlerin etkisinin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla muhafazakâr anlayışta dinî değerlerin zayıflaması ile toplumsal dayanışma ve hatta aidiyet duygusunun zayıflaması arasında doğrusal bir ilişki olduğu düşünülmektedir (Çaha, 2004b: 79).

Dinin kültür ve medeniyetle ilgisi bağlamında düşünülecek olursa, ideolojilerin yükselmeye başladığı bir dönemde, muhafazakârlığın en önemli unsuru olan dinin arka plana çekilmesiyle medeniyet ve kültür kavramları da geriye itilmek durumunda kalmıştır. Ancak bugün ideolojilerin silikleşip, yerelliğin ve evrenselliğin aynı anda ve aynı mekânda bir arada var olmaya çalıştığı bir dünyada medeniyet ve

kültür kavramlarının, üzerinde çokça vurgu yapılmasını gerektirecek bir güçte, yeniden dünya siyasetine çıktığı görülmektedir (Keneş, 1998: 27).

Öğün'e göre (Öğün vd., 2006: 574), muhafazakâr düşüncenin din olgusuna atfettiği değerin önemli referans noktalarından biri de dinin metafizik problemlerle olduğu kadar ahlak problemleri ile de ilgilenmesidir. Muhafazakârların, dinin diğerlerine göre daha seküler olan bu işlevini oldukça önemsediklerini söylemek mümkündür. Muhafazakârlıkta, ahlak ve dini sıkı bir etkileşim içinde ortaya koyan kavram “maneviyattır”. Bu kavram dinin dogmatik yönlerini göreceli olarak yumuşatan ve tarihsel anlamda daha pratik işlevleri olan ahlak boyutunu öncelikli hale getiren bir işlev görmektedir.

Dolayısıyla denilebilir ki; muhafazakârlık gibi toplumsal bilinci her türlü ferdi oluşumun tek değer algısı karşısında önceleyen bir düşünce sistemi içerisinde bu ortak bilinci dinamik tutabilecek bir kavram olarak dinin de önemsenmesi ve öncelenmesi olağandır. “Kutsal” olana yönelik manevi bağın çözüldüğü bir toplum yapısı içerisinde aidiyet düşüncesi zaafa uğramış olan bireyin, “değer” dünyasında da bir boşluğun meydana gelmesi muhtemeldir. Muhafazakâr anlayışın ise bu tip bir değer kaybına tolerans göstermesi, düşüncenin sistematik dengesi göz önünde bulundurulduğunda mümkün değildir.

2.7.3. Muhafazakârlık ve Devlet

Muhafazakâr düşüncenin en önemli ve en karmaşık konularından biri “devlet” konusudur. Muhafazakârların çoğuna göre devlet otoriteyi temsil eden bir kurum olarak saygıyı hak etmektedir. Muhafazakârlığın, toplumsal birlik ve bütünlüğü öne çıkaran kolektivist anlayışı bir güç otorite simgesi olarak devleti de önemli kılmaktadır. Toplumsal ahlakın ve istikrarın idamesi için devletin merkezi gücü muhafazakâr düşüncede yadsınamaz bir öneme sahiptir.

Bora'ya göre (Bora, 2007: 59-63), Din, Cemaat-Gelenek üçlüsü muhafazakârlığın dini koluna, Millet-Devlet-Otorite üçlüsü ise muhafazakârlığın milliyetçi koluna dair değerler hiyerarşisini tanımlamayı kolaylaştırmaktadır. Çünkü

muhafazakâr düşünüşte Millet, Cemaat'e yüklenen anlam ve önemin bir başka anlatısı olmakta; tıpkı Cemaat gibi, aşkın ve kutsal bir tarihsel bağı ve atomizasyona uğrayan toplumsal ilişkilere karşı emniyetli bir dayanağı temsil etmektedir. Nitekim muhafazakâr düşüncede Otorite, dinde de devlette de içerilen temel bir ilkedir, bir güven ve meşruiyet kaynağıdır. Muhafazakârlığın rasyonalizme (veya onun aşırılığına) tahammülsüzlüğü de onun sabit ve somut olması gereken bir Otorite fikrini sarsmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla muhafazakâr fikriyatda Devlet, Milletin ve Tarihsel geleneğin nakledicisi olmanın ötesinde, akılla kavranamayacak bir hikmet olarak Otoriteyi cisimleştirmesiyle önemli görülmektedir.

Muhafazakâr siyasal düşüncede otorite; birey, toplum ve devletin birbirleriyle ilişkilerini belirlemede ve iktidarı açıklamada önemli bir ilkedir. Otorite, toplumun katmanlarınca paylaşılmazsa siyasal gücün acımasızlaşabileceği düşünülür. Bundan dolayı muhafazakârlık, bireyden devlete toplumun tüm kesimlerini yansıtacak aracı ve güçlü sivil örgütlere ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. Yani bir toplumda sivil örgütler güçlü değilse iktidar, kullananların elinde yozlaşacak ve şiddetle karşı çıkılan toplum mühendisliği uygulamalarıyla sosyo-politik düzen yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır (Aktaran: Akkaş, 2003: 249). Dolayısıyla devletin, otoritenin simgesi olmak ve otoriteyi temsil etmek vasfıyla muhafazakârlık için değeri yadsınamayacak önemli bir kurum olduğunu bir kez daha vurgulamak gerekir.

Muhafazakârlığın siyasete bakışı, insana ve topluma ilişkin yaklaşımlarının doğal bir sonucunu veya mantıksal bir uzantısını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise, muhafazakârların sempatiyle baktıkları kurum ve değerlerin devlet eliyle tasfiye edilmeye çalışılması, toplumsal dokuyu bozması, onun doğal veya kendiliğinden gelişimine zarar vermesi ve öngörülemeyen olumsuz sonuçlar ortaya çıkarması bakımından muhafazakârlıkta adeta bir cinayet gibi algılanmaktadır. Bu yüzden Muhafazakâr, otorite ve hiyerarşiye sempatiyle bakmakla birlikte, siyasi otoritenin bu değer ve kurumlara müdahale etmesine veya yukarıdan aşağıya onları yeniden biçimlendirmeye kalkışmasına karşı çıkmaktadır. Örneğin muhafazakârların devlet otoritesine duyduğu saygı, onun ailenin sınırını ihlale kalkışması durumunda

bitebilmekte ve bu aşamada muhafazakâr, aileyi savunabilmektedir (Özipek, 2007: 44).

Kısacası muhafazakârlığın devlete bakışı da “toplum temelli” bir nitelik taşımaktadır. Muhafazakârlar merkezi bir güç ve otorite sistemi bulunmadan istikrarlı bir toplumun olamayacağı düşüncesini savunurlar böylece devlete itaat ve kanunlara riayet Muhafazakâr düşüncenin belirgin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Muhafazakâr düşünce, İngiliz siyaset bilimcisi Norman Barry tarafından "devlete itaat ve kanunlara riayet mistisizmi" olarak adlandırılmıştır (Aktaran: Aktan, 2007: 47).

2.8. MUHAFAZAKÂRLIK - TUTUCULUK KARŞILAŞTIRMASI

Muhafazakârlığın gelenek mirasına yönelik takındığı savunmacı tavır ve bu tavırdan kaynaklanan, radikal değişimlere karşı itidalli duruş çoğu zaman muhafazakârlığın tutuculukla eşdeğer görülmesine sebep olmuştur. Fakat muhafazakâr anlayışa göre, muhafazakârlık eski ver yerleşik olana körü körüne bağlılık olan tutuculuktan farklı özellikler taşımaktadır. Bu durumun sağlıklı bir kritiğini yapabilmek için öncelikle muhafazakârlığın “değişim”e yönelik tavrını anlaşılır kılmak gerekmektedir. Zira muhafazakârlığın toplumsal değişme olgusu karşısındaki tutumunun açığa kavuşması demek, bir yönüyle muhafazakârlığın tutuculuk karşısındaki durumunun da ortaya çıkması anlamına gelecektir.

Toplumsal değişme olgusu, tarihsel süreç içerisinde sistem bakımından ters işlev görür hale gelen öğelerin açığa çıkmasıyla başlayan bir değişimdir. Diğer bir deyişle, toplumsal değişme bir organizma gibi sistemin yeni öğelerle, değişen koşullara uyum sağlayarak varlığını devam ettirmesi olarak tanımlanmaktadır (Köker, 1995: 33).

Öğün'e göre (Öğün, 2009: 24), bu süreç, birikmiş olanın değerlendirilmesinde olumsuzlukların baş göstermesiyle başlamakta ve zaman içerisinde “birikmiş” olanın “yenilik” karşısında toptan reddedilişine kadar varabilmektedir. Muhafazakâr düşüncede ise geçmişten gelen birikmiş mirasın toptan reddedilişi felaket olarak algılanmakta ve tepkiyle karşılanmaktadır.

Muhafazakârlığın, tarih içinde ve geleneğin kuvvetli etkisiyle oluşmuş değerlere yaslanma, onları değişimin ortaya çıkardığı normlara, yeniliklere karşı savunma eğilimi değişim ve yenilik karşıtlığı gibi algılanabilmektedir.

Bulaç'a göre (Bulaç, 1990: 62), değişme olgusunun muhafazakârı rahatsız etmesinin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri muhafazakârların zihni algılama biçimiyle ilgilidir. Çünkü muhafazakâr, şu veya bu şekilde oluşmuş şeyin iyi, doğru, güzel, ahlaki ve mümkün olanın en sağlıklı biçimi olduğunu kabul etmeye yakın bir algılama tarzına sahiptir. Eğer mevcut olan sürüp gidiyorsa ve oluşmuşsa, bu, uzun bir tecrübenin ürünü olarak gerçekleşmiş demektir. Her gün yeni bir şeyi tecrübe etmeye kalkışmak, beraberinde istikrarsızlığı ve tehlikeleri de getireceği için toplum hayatını ve geleceğini tehdit altına sokar. Bir bakıma bu zihni tutum, insanın alışkanlığa olan köklü yakınlığıyla ilişkilendirilmektedir. Diğer bir neden ise statüko içinde kişinin işgal ettiği sosyal, ekonomik yer, kazandığı konum, kendisine biçilen değer ve yüklenen fonksiyonla ilgilidir. Yani muhafazakâr bir taraftan “mevcudun” olabileceklerin en iyisi olduğunu savunurken aynı zamanda kendisinin de var olan durum içerisindeki konumunu muhafaza etmek için değişime direnebilmektedir.

Argın'ın görüşü de bu yaklaşımı destekler niteliktedir. Nitekim Argın'a göre de; muhafazakâr, aslında statükoyu salt statüko olduğu için değil, benimsediği ve hareketlerini bunlara göre düzenlediği belirli politik ve kültürel ilkelere uygun olduğu için muhafaza etmek istemektedir. Bu yüzden muhafazakârlık denilen siyasal konum, bir atalet halinden çok istekli bir duruş içermektedir ve buradaki duruş geleneğe karşı kör bir ayak sürüme olmaktan çok geleneğe tutunarak ilerlemeyi amaçlayan “itidalli ölçülü” bir tavır olarak okunmalıdır (Argın vd., 2006: 469).

Muhafazakâr düşüncenin geçmişten gelen değerlerin bugünün koşulları içerisinde korunmasını benimseyen tavrında kastedilen esas amacın, bu değerlerin sürekliliğini sağlamak olduğu söylenebilir. Zira muhafazakârlıkta sosyal ve kültürel yapıların kendisiyle yoğrulduğu bu değerler toplumun ortak hafızasını meydana getirmeleri ve üzerinde mutabakata varılmış alışkanlıklar olmaları bakımından önemlidirler. Bu değerlerin sürekliliğinin sağlanmasının da toplumun yararına olduğu düşünülmektedir. Yani muhafazakârlığın, geçmiş ve bugünün değerleri üzerinden yarına yönelik bir kurgusu bulunmaktadır. Oysa tutucu tavır, geçmişten devralınan değerleri, geleneksel formları, içerikleri aşınmış biçimleri ve artık fonksiyonlarını kaybetmiş veya kaybetmeye yüz tutmuş yapıları olduğu gibi ebedi doğrular, ebedi formlar olarak görmekte ve onları her nasıl iseler öylece tutmak istemektedir. Muhafazakârlık biriktirdiği ile geleceğe uzanmak isterken, tutucu tavır dış dünya ve değişme korkusu dolayısıyla kendi üzerine kapanır (Bulaç, 2003). Kısacası, muhafazakârlıkla tutuculuk arasında değişim üzerindeki bu nitelikli fark, muhafazakârlığın tutuculukla eşdeğer görülemeyeceğini de açıkça ortaya koymaktadır.

2.9. MODERNLEŞME - MUHAFAZAKÂRLIK İLİŞKİSİ

2.9.1. Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme

“Günümüz dünyasını ve zihniyet evrenini kuran veya açıklamaya çalışan kavramlar, kökenlerini modernlik/modernite olarak adlandırdığımız büyük dönüşüm projesinde bulunmaktadır. Yani modern dünyayı şekillendiren bütün kurum ve kavramlar modernlikle eşzamanlıdır denilebilir. Batı dünyasında ortaya çıkan ve zamanla bütün insanlığı bir şekilde etkisi altına alan modernlik olgusu, yedeğine aldığı enstrümanlarla, ‘geçmiş’ ve ‘gelecek’in şimdiki zamana endeksli olarak zaman ve mekânın, dolayısıyla tarih, kültür ve kimliğin yeniden kurgulanmasına, şekillendirilmesine dayanır. Bu kurgu şimdiki zamanın geçmiş zamanlardan mutlak olarak iyi ve ileri olduğu; gelecek zamanın ise daha iyi ve mükemmel olacağına dair bir beklentiyi öngörür. Bu öngörüğü meşrulaştıran ideolojik veya bilimsel ön

kabuller ise, insan aklı ve eylemlerini merkeze alan yalın bir gerçeklik algısı ve tanımlamaları içermektedir” (Akgül, 2009).

Aktay’a göre (Aktay, 2009), modernizm kelime anlamıyla Latince “şimdi”yi ifade eden modernus kelimesinden türemesi dolayısıyla ilk planda geçmişe karşı şimdiki zamanın yüceltilmesini ifade etmektedir. Modernizmin sınırlarını belirleme konusunda çeşitli sıkıntıların bulunması, bu kavramı çeşitli tartışmaların da konusu haline getirmiştir. Modernizm kavramının genellikle modernlik ve modernleşme kavramlarıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Böyle bir kullanımda modernlik kavramı belli bir durumu ifade etmek amacıyla kullanılırken, modernleşme kavramı ise bu duruma doğru ilerleyen bir toplumsal değişim sürecini işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır. 18. yüzyılda toplumların sanayileşmesi ve teknik ilerlemelerin gerçekleşmesi “modern” diye nitelendirilen zaman dilimine girildiğinin de işareti olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde ekonomik kalkınmayla birlikte, bağımsızlık hareketlerinin ve Fransız Devrimi’nin siyasi sonuçlarının birlikte görülmüş olmasıyla modernlik kavramı siyasi çağrışımları da bünyesinde taşıyan bir kavram olarak algılanmıştır.

R. Bendix modernleşmeyi, uzun fakat tamamen belli bir tarihsel dönemin değişim süreciyle ilişkisi içinde tanımlamakta, bununla da modernleşme sürecinin bu belli dönemde genel özellikler taşıdığını göstermek istemektedir. Bendix, modernleşmeden, köklerini 1760’dan 1830’a kadar uzanan dönemde İngiliz Sanayi Devrimi’nde ve 1789’dan 1794’e kadar olan dönemde Fransız Siyasal Devrim’inde bulunan bir sosyal değişim tipini anlamaktadır (Aktaran: Köktaş, 1997: 78-79).

Modernleşme kuramının büyük ölçüde determinist bir içerik taşıdığını savunan Köker’e göre (Köker, 1995: 50), bu özellik; modernleşme sürecinin ilerlemeci, geriye çevrilemeyen ve her toplum için zorunlu aşamaları ifade eden bir süreç olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden süreç içerisindeki insan eylemleri, tarihin akışını geciktirmek veya hızlandırmaktan öteye gidememektedir. Modernleşmenin ferdi veya toplumsal boyutta oluşu üzerine de farklı görüşler ortaya atılmıştır (Türkdoğan, 1988: 73).

İranlı Sosyolog Ali Şeriatî (Şeriatî, 1985: 128), medeniyet ile modernleşme arasında bir ayrım yaparak modernleşmeyi tamamen ferdi seviyede kabul eden isimlerden biridir. Ona göre, modernleşme Batı'nın tüketim normlarını kullanmakla modernleşme geleneklerinin farklılaşması, tüketim şeklinin değişmesi ve eski maddi yaşantı tarzının yerine yeni norm ve değerlerin geçmesidir. Medeniyet ise, fertlerin düşünce, görüş tarzı, anlayış ve bilgi seviyelerinin yükselmesi anlamına gelmektedir

Modernleşme, modern olana doğru değişme eğilimi içerisinde olan toplumlar açısından ağırlıklı olarak Batılılaşma olarak algılanmıştır. Çünkü Avrupa'nın modern saiklerle donanmasının ardından Batı, dünyanın merkezinde belirleyici ve sürükleyici bir güç olarak yerini almıştır. Dolayısıyla bu süreçten sonra Batı dışı toplumların değişim süreçlerinin bu gücün doğrudan veya dolaylı etkileri altında şekillenmiş olması Modernleşme- Batılılaşma ilişkilendirmesinin de temel sebebi olmuştur. Ayrıca batılı olmayan, özellikle Doğu toplumlarının yaşadıkları modernleşme sürecinin, modernleşmenin tüm evrelerini kapsamadığı da yaygın bir kanaattir. Zira, zaten Avrupa'nın köşe başlarını tuttuğu, kendi egemenliğini pekiştirmeye çalıştığı bir sürecin Doğu toplumları açısından tam bir modernleşme olamayacağı, bunun daha çok kendi kimliğini teğet geçen zoraki bir değişim olacağı bu yaygın kanaatin de temel varsayımlarından biridir. Bu yüzden çoğu zaman modernleşme, Batı dışı toplumların kendilerine ait olmayan bir tarihi yaşamaya başlamaları olarak değerlendirilmiştir (Türköne, 1994: 59). Bu bağlamda, “Batı'nın kodlarına tabi olmak” şeklinde değerlendirilen modernleşme, modernleşen toplumların hem dıştan hem de içten bu değişimi meşrulaştırıcı zeminler oluşturmalarına neden olmuştur (Sarıbay, 2004: 42). Bu yönüyle bağlantılı olarak modernleşmeci yaklaşım, daha önce de belirttiğimiz gibi modern olanın daha önceki toplumlardan, yani geleneksel toplumlardan daha üstün olduğu düşüncesinde yoğunlaşmaktadır (Okumuş, 2007: 8).

İnsanlığın tarihsel serüvenini düz bir çizgi şeklinde tasarlayan geleneksellik-modernlik tanımlaması şu çerçevede kavramsallaştırılabilir:

1) “Geleneksel toplumdan modern topluma doğru evrilmek, aşamalı bir süreçtir. Bütün toplumların geçecekleri modernleşme evreleri veya düzeylerini araştırmak

mümkündür. Bu süreç içindeki zamansal konumlar ve düzeneksel ayrıntılar bir toplumdan diğerine farklı olsa da, bütün toplumlar özde aynı aşamalardan geçeceklerdir.

2) Modernleşme süreci, farklı toplumların modernlik aşamasına doğru evrildikçe benzeşeceklerini ifade etmektedir.

3) Modernleşme geriye çevrilemeyen bir süreçtir. Kentleşme, okur-yazarlık, sanayileşme açısından bir dönemde belli düzeye ulaşmış bir toplum, daha sonraki dönemde önemli ölçüde daha alt düzeylere inmeyecektir.

4) Modernleşme ilerlemeci bir süreçtir. Uzan vadede modernleşme yalnız kaçınılmaz değil, aynı zamanda arzulanan bir süreçtir” (Akgül, 2002: 55-56).

Modernleşme kavramının bir değişim ve dönüşüm sürecini ifade ediyor olmasından dolayı bu süreçte modernleşen toplumların yaşadıkları da, birbirinin aynı olmamaktadır. Toplumların kendi tarihi tecrübeleri, Batı’ya uzanan kanalları, sosyal güçleri ve siyasi coğrafyalarından kaynaklanan konumları bu süreci her toplum için farklı işleyişte kılan faktörlerin başlıcaları olarak değerlendirilmiştir (Türküne, 1994: 60). Modernleşme, konusunda toplumlar arasında söz konusu olan bu farklı işleyiş doğal olarak farklı sonuçları da doğurmaktadır. Modernleşmenin, pek çok toplumda geleneksel yapıları tümüyle çözememiş olması Canatan’ın ifadesiyle (Canatan, 1995: 14-37), “kesimsel modernleşme” denilen farklı bir durumu beraberinde getirmektedir. Toplumların yerel özellikleri ve kültürel farklılıkları modernleşme etkilerini de değiştirmekte, başka bir deyişle modernleşme süreci her toplumun değerler sistemi, ahlaki kurallarına bağlı olarak farklı sonuçlar doğurmaktadır. Sonuçta, modernleşmenin bir toplum açısından ilerleme olarak görülüp görülmemesinin bu değerlerin etkisiyle belirlendiğini söylemek mümkündür.

Karmaşık bir dönüşümü ifade eden modernleşme, bu dönüşümü çeşitli faktörlere bağlı olarak, farklı boyutlarda gerçekleştirmektedir. Buna göre temel olarak modernleşmenin dört farklı türünden söz edilebilir. Bunlar:

1. *“Siyasal Modernleşme:* Siyasi partiler, parlamentolar, oy hakkı gibi katılımcı karar vermeyi destekleyen anahtar kurumları içeren modernleşme.
2. *Kültürel Modernleşme:* Genellikle sekülerleşme ve ulusalcı ideolojiye bağlılığın üretildiği kültürel modernleşme.
3. *Ekonomik Modernleşme:* Endüstrileşmeden farklı olmakla birlikte artan bir ekonomik dönüşümle özdeşleşen ve giderek büyüyen iş bölümü, yönetim tekniklerinin kullanımı, teknolojinin ilerlemesi ve ticari yeteneklerin artması gibi unsurları bünyesinde barındıran ekonomik modernleşme.
4. *Toplumsal Modernleşme:* Artan okuma yazma oranı, kentleşme süreci ve giderek geleneksel otoriterliğin zayıflaması gibi öğelerden oluşan toplumsal modernleşme” (Atakul, 2009).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, modernleşme kavramı tüm bu farklı görünümleriyle birlikte Batı’nın ve Batılı olanın belirleyici güç olduğu bir süreç olarak, bu süreci yaşayan diğer toplumlar için, tüm kurumları değiştirip dönüştüren yapısal bir değişim niteliği taşımaktadır. Ve evrensel olan bu güç, yerel olan diğer güçlerle birleşerek her toplum açısından özgün sonuçlara sebep olmaktadır.

2.9.2. Bir Değer Kaybı Olarak Modernleşme

Modernleşmeyle birlikte toplumda meydana gelen değişimlerin önemli bir yönü, bu değişimlerle gelen yeni değerler ve mevcut değerler arasında oluşan değer uyumsuzluğudur (Mardin, 1995: 2509).

Teknik ve bilimsel gelişmelerle Batı dünyasında yükselişe geçen aklileşme süreciyle birlikte, toplumun yönlendirilmesinde, örfi ve kültürel değer alanlarında dahi bilimsel gelişmelerin etkin rol üstlendiği görülmektedir. Yeni anlayışlar yayıldıkça eski değer hükümlerinin etkisi azalmış yerine akıl yardımı ile ulaşılan yeni esaslar ikame edilmiştir.

Bu aklileştirme süreci, dindeki manevi unsurların göz ardı edilmesi, kişinin fıtratındaki rasyonel olmayan özelliklerinin; arzularının, başka bir ifade ile onun duygusal yönlerinin bastırılmasında etkili olmuştur. Ayrıca bu süreç, insandaki bu “duygusal” içerikli yönlerin yeni rasyonel değerlerle çatışır duruma gelmesinde de kendini göstermiştir (Hatipoğlu, 2004: 57).

Modernleşmenin insan duyguları üzerinde meydana getirdiği bu çatışma alanı, toplumu bir arada tutan ve insancıl duyguların kaynaklık ettiği değerler açısından da kaygan bir zemin oluşturmaktadır. Batı’nın geçmişe ait olanları bir kenara bırakarak ve hatta belki de bir kısmını reddederek, metafizik bağlardan uzak, seküler normlar üzerinde yükseltmeye çalıştığı modernleşme bu yönüyle “bir değer kaybı” olarak algılanmıştır.

Batı, modernizmin menşei ve taşıyıcısı olarak bizatihi kendisi de bu kayba uğramaktan kurtulamamış, dini değerler üzerinde yükselen temel dayanaklarını kaybetmekle karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar, modernleşme süreci toplumların kendi yerel dinamiklerinden etkilenerak şekillenmekte olsa da, benzer bir durumun sürece dahil olan diğer ülkelere de görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu toplumlarda maddi olanakların iyileşmesi “sahip olma” duygusunun bireysel sınırlarda kalması gerektiği anlayışını pekiştirmekte, “toplum” olmanın dayandığı dini- manevi temellere ait pek çok erdem de güç kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu güç kaybı, zamanla toplum olmanın temelinde yatan insani değerlerin yerine, maddi değerlerin hükmetmesi sonucunu doğurmuştur. Kısacası modern düzende “bireyselleşme”nin bir hayat görüşü olarak hakim olması, aile başta olmak üzere toplumu ayakta tutan önemli kurumlarda güvene ve özveriye dayanan iş bölümü anlayışının da yozlaşmasına yol açmakta, bu anlamda bir değer kaybına neden olmaktadır (Bahadır, 2002: 130-131).

Muhafazakârlığın, aileyi esas alan, bireyci varlığa karşın kollektif şuuru ve bu şuuru ayakta tutmaya yardımcı olan toplumsal değerleri, ahlaki normları önemsedığı göz önünde bulundurulduğunda; bir değer kaybı olarak modernleşmenin getirdiği negatif çekim alanına temkinle ve tepkiyle yaklaştığı söylenebilir.

Muhafazakâr düşünce, aklın sınırlılığından hareketle, toplumdaki değişme, ilerleme gibi kavramlara temkinli yaklaşmaktadır. Çünkü muhafazakâr anlayış, toplumu meydana getiren kurumların ve önemli değerlerin sürekliliğini vurgulamaktadır. Bu yüzden, toplumsal ilerlemenin de geçmişi içine alarak gerçekleşmesi gerektiğini savunur. Zira muhafazakârlıkta bu değerlerin değişime uğraması daha önce de altını çizdiğimiz gibi toplumu iç ve dış tehlikelere maruz bırakacağı için endişeyle karşılanmaktadır. Muhafazakârlık en büyük çabasını bu değerlerin sürekliliği için harcarken, diğer yandan da toplumun yaşabileceği ani değişimlerin maliyetini azaltma çabasına girmektedir.

Evrimci bir gelişmeyi savunan muhafazakârlık, geçmişin değerlerini reddeden 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin şekillendirdiği ideolojilere ve Aydınlanma aklının pratik sonucu olan Fransız Devrimi'nin getirdiği eşitlik, özgürlük gibi kavramlara soğuk bakmaktadır (Aktaran: Akkaş, 2003: 245-246). Çünkü muhafazakârlara göre, endüstri devrimi öncesi ortaçağ toplumları, geleneklerin egemen olduğu, değişimin yavaş seyrettiği toplumlardı. Zira bu toplumlarda belirleyici olan etmenler toplum, din, dini kurumlar olduğu için birey de toplumun veya dini cemaatin bir parçası niteliğindeydi.

Oysa Aydınlanma ile birlikte bireyin önemi, özgürlüğü, akli ön plana çıkarken; endüstri devrimi ile yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle (sanayileşme) nesne, olay sayısı artarken her türlü hareketlilik de hızlanmıştır. Dinî dogmaların ve kurumların etkisinden kurtulan insan akli doğayla girdiği etkileşimde yeni ilişkiler keşfetmiş, (bilim); yeni eşyalar icat etmiştir (teknik). Toplumsal hayatta yeni kurumlar inşa etmiş insan için yeni davranış kalıpları geliştirmiştir. Daha sonra ise Kıta Avrupa'sında meydana gelen dönüşüm 16. yüzyıldan itibaren bütün dünyayı etkilemiş ve Avrupa dışı toplumlarda moderniteden etkilenme oranında bir gelenek-modernlik ayrışması sorunu ortaya çıkmıştır (Güler, 2005: 45-50).

R.Pool'e göre (Poole, 1993: 191-201), geleneğin getirdiği sistematik mirasa mukavemet eden modern toplumsal hayat kendi çelişkilerini de beraberinde taşımaktadır. Çünkü modernite daha temelde, belli bir bireysel kimlik kavramı yaratmakta ve bu kimliği ayakta tutmak için zaruri kaynakları sağlamamaktadır. Nitekim, modern dünya egemen bireyin etrafında dönüyorsa da bireyin egemenlik koşullarını imha etmektedir. Modernliğin başlıca çizgisi toplumsal pratikleri aklın isteklerine maruz bırakmak ve bireyi geleneğe olan bağlılıklarından tecrit etmektir. Pool'e göre modernliğin ahlaki sorunu da, bu anlayışın bireyleri toplumsal hayatla ilgili pratiklerin ve geleneklerin katılımcıları olarak değil karşıtları olarak konumlandırmasından kaynaklanmaktadır.

Modernitenin üç temel öncülü olduğu söylenebilir, bunlar: Bireycilik, dünyevileşme ve ulus-devlet ilkeleridir (Aktaran: Tekin, 2000: 563). Bireyin Batı'nın tarihsel tecrübesinde kazandığı anlam; öncelikle dinden belli ölçüde soyutlanmayı, kurtuluşu insana yöneltmeyi ve insanın kendi başına yetkinliğini içermektedir. Modern düşüncenin yükselttiği bireysellik ilkesine ulaşabilmek için, modern öncesi dönemdeki tüm cemaat yapılanmalarının dağılması gerekmektedir. Çünkü bireyin, modern süreçlerde ulus-devlet anlayışı içerisinde "vatandaş" olarak yerini alabilmesi için, modern öncesi dönemlerde sahip olduğu, bireysel kimliğini ve aidiyet duygusunu pekiştirdiği cemaat yapılarından kopması modernizmin kaçınılmaz ilkesi olarak değerlendirilmektedir (Tekin, 2000: 564).

Siyasi yelpazeden bakıldığında ise muhafazakâr düşüncenin modern evrime yönelik temkinli tavrının bir diğer sebebinin de modernizmin global tablosunda, muhafazakârlığın yerel çerçeveyi sivil bir inisiyatifle koruma çabası olduğu görülmektedir.

Muhafazakârlar, toplumsal ilişkilerin yerel dinamikler üzerine kurulmasını, böylece devletin her alana müdahale etmesinin önlenmesi gereğini savunmaktadırlar. Yerelleşme toplumların yerel değerlerinin korunması ve toplumların bu değerleri ile kabul edilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla yerelleşme, toplumlara yeni bir

kimlik verme değil var olan kimlikleri kabul anlayışını gerektirdiğinden muhafazakâr düşünce ile örtüşmektedir (Kaya ve Şentürk, 2007: 63).

2. 10. MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN MODERNLEŞME TAVRI

2.10.1. Kültürel Tavır:

Kültür bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden, rolleri oluşturan düzenlenmiş davranışlar, düşünce ve duyuşlar bütünü olarak tanımlanmıştır. Kültür kavramı, toplumsal bir aidiyet taşıdığı için, sosyal görünümleri de farklı olabilmektedir. Bazen iki farklı kültürün ortak olan değerlerinin yansıması da farklı olabilir. Benzer şekilde, aynı kültürün değerlerinin de gerçekteki yansıması farklılık arz edebilmektedir. Tarihi süreç içerisinde aynı kültürün değişik unsurlarının öne çıktığı veya geriye çekildiği hatta bu unsurların muhtevalarında, değer sıralamalarında farklılıkların yaşanması mümkün görülmüştür. Yaygın olan kanaat ise, sürekli yeni ve canlı kalabilen güçlü kültürlerin, tutum ve kurumlarını geçmişin mirası ışığında tasnif eden ve onlara zamanın şartlarına göre yeni biçimler kazandıran kültürler olduğu şeklindedir (Kösoğlu, 1995: 46).

Genel bir tasnif ışığında, kültür kavramı maddi ve manevi olarak ayrılacak olursa, muhafazakârların manevi kültürün değiştirilmesine karşı çıktıklarını, maddi kültürde ise, lüzumlu ve faydalı olanların alınması görüşünden hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Çünkü muhafazakâr düşüncede, kültürde kopukluk oluşturmak insan hayatında kesiklik yaratmak anlamına gelmektedir. Zira yenilikçi tavır sistemsiz, metotsuz ve aceleci olursa toplumun işleyen sistemini, örf ve adetlerini bozabilir.

Yenilikçi ve değişmeci kültürel tavrın toplumun manevi kültürünün önemli bir kısmını oluşturan örf ve adetleri, gelenekleri dışlaması ve bunların yerine akılcı, maddeci, faydacı radikal düşüncelerle yeni bir toplum kurma ya da toplumu kurtarma çabaları muhafazakârlar tarafından o topluma yapılabilecek en büyük

kötülük olarak algılanmıştır. Bu nedenle muhafazakârlık dengeli, istikrarlı bir kültürel sistemle birlikte seyreden gerekli alanlardaki değişimin yavaş yavaş gerçekleştirilmesinin toplumun sağlığı açısından daha önemli olduğu görüşünü benimsemiştir (Yalınkılıç, 2007: 114).

Muhafazakârlar, modernleşmeyi bir değer kaybı süreci olarak nitelendirdikleri için modern dönemde sosyal bağların kaybına şiddetle vurgu yapmaktadırlar. Muhafazakârlara göre modern dönemle birlikte, doğal toplum, ahlaki yaşam ve samimi ilişkilerin çökmesiyle, soğuk ve faydacı ilişkiler ortaya çıkmakta, insan ilişkilerinde, duygusal bağlılıklar yerine çıkar ya da görev nedenli kurulan ilişkilerin arttığı gözlenmektedir. Onlara göre muhafazakârlığın temel görüşlerine karşı gelişen modern bireycilik toplumun parçalanmasına neden olmaktadır.

Muhafazakârlar açısından her konu toplumsal birlik, geleneklerin devamı, uyumun sağlanması gibi ana temalar doğrultusunda değerlendirilmektedir. Muhafazakârlar, bireysel özgürlükler ve toplumsal birlikteliğin sağlanması konusunda kendi sınırlarını belirlemiştir. Onlar bireysel özgürlüklere önem vermekte ancak modern liberal toplumların, değerlerden arınmış, kültürel kimlikten yoksun, aile değerleri yerine bireyselliğin önemsendiği toplumlar olmaları durumunda çökeceklerini düşünmektedir. Bu görüş muhafazakârların tipik yaklaşımı olan, geçmişin birikimine, tarihi mirasa verdikleri değerlerin halen baki olduğunu ortaya koymaktadır (Gürel, 2007: 23-28).

Erol Güngör'ün değerlendirmesine göre (Güngör, 1999: 111), muhafazakâr anlayışta bir kültür kendi kaynağında ne kadar canlı ve güçlü olursa olsun, kaynağından uzaklaştıkça orjinelliğini kaybetmekte ve çok defa basit bir taklit konusu haline gelebilmektedir. Güngör'e göre, Batı'yı örnek alan ülkelerdeki taklitçilik salgınının başlıca sebeplerinden biri de budur. Kültürün kaynağından uzaklaştıkça zayıflaması ve hatta dejenere olması koşan bir insanın mesafe aldıkça yorulmasına benzer bir hadise değildir. Kültürün kaynağına en yakın olan bölgeler birbirine daha çok benzeyen sosyal çevrelerden meydana geldiği için kültür unsurları, birbirine yakın toplumların bünyelerinde aynı derecede intibak etmektedir.

Dubiel ise (Dubiel, 1998: 53), muhafazakârlık açısından kültürün modernlikteki kaderini, “otorite olarak kabul edilmiş geleneklerin geri gelmeyecek şekilde eriyip gitmesi, sosyal bağların, uyumluluğun, üretici ve toplum-ötesi garantilerin sürekli erozyonu” şeklinde değerlendirmiştir.

Kuşkusuz hayatın değişen koşullarının getirdiği sorunları çözmek için değerlere ve normlara değer ya da kutsallık atfetmek onları değiştirmeyi ve değişen koşullarda daha etkili yöntemlerin benimsenmesini zorlaştırabilmektedir. Bütün normların ve eylemlerin kutsallaştırıldığı bir toplumun, değişen koşullara uygun ve serbestçe çözümler üretmesi güçtür, çünkü kutsallaştırma, bireyin eylem alternatiflerini sınırlayan bir yaklaşımdır. Diğer taraftan ise bütün değerleri araçsallaşmış, özsel değerlerden neredeyse tamamen yoksun bir bireyin ve toplumun yaşamı da, derinlikten yoksun ve anlamsızlaşmış olmaktadır (Ünder, 1995: 310). Bu yüzden muhafazakârlığın, modernleşme karşısındaki kültürel tavrının, toplumun varlığı ve bekası için hayati önem taşıyan değerlerin muhtevası konusunda oldukça hassas bir tavır olduğu söylenebilir. Bu tavrın ölçü olarak ise kültürel gerçekliğin dününü, bugününü birlikte kucaklayarak geleceğe taşımayı arzulayan, vasat bir tarzı benimsediği görülmektedir.

2.10.2. Dini Tavır:

Din, fertlerin iç dünyasında olup bitenleri, kişilerin inanç ve bilinç durumunu kendi formları çerçevesinde yeniden kategorize eden bir sistemdir. Bu sistem bir yönüyle böyle bir statülendirme işlevi görürken, bir yönüyle de beşeri olanı kendi kutsal realitelere bağlayarak meşrulaştırma işlevini üstlenmektedir. Dinin bu işlevi toplumsal açıdan önem taşıyan realitelerin, hem subjektif hem de objektif düzlemde haklılaştırılarak muhafazasını sağlamaktadır (Aktaran: Okumuş, 2007: 18).

Aslında modernleşme kavramı bir yönüyle de geleneksel dini düşünceden, çağdaş yeni bir zihniyete yani aklın ve bilimin öncülüğünde yeni bir dünya görüşüne sahip olma anlamında algılanmaktadır. Bu yüzden modernleşme sayesinde insanla ilgili her faaliyet alanında dini düşünce ve pratiklerden, hatta metafizik anlayışlardan bir uzaklaşma olduğu düşünülmekte, insan zihninin böyle bir süreçten geçmesiyle

dinin, sosyal sistem üzerinde belirleyici ve inşa edici bir “ilke” olmaktan çıktığına inanılmaktadır (Aktaran: Akdoğan, 2004: 109).

Sık sık gelenek kavramıyla karşı karşıya getirilen modernlik, dinin arkaik bir dünya ile ilişkilendirilerek tanımlanmasına da destek vermektedir. Bu varsayım dinselliği geleneğin devamlılığıyla ilişkilendirmekte ve dinle gelenek arasında zorunlu bir paralellik aramaktadır. Sonuçta toplumun modernleşmesine paralel olarak da dinin işlev ve geçerliliğini yitireceği varsayılmaktadır. Dinselliği modernlikle belirgin bir gerilim ekseninde ele alan yaklaşımların temel hareket noktası, modernlikte temel olan din-dışılığın, ya da modernlikle ortaya çıkan sekülerleşmenin yaratabileceği değişimlerle ilişkilendirilmektedir.

Subaşı’nın değerlendirmesine göre (Subaşı, 2004: 58-56), “bir durum olarak modernliğin, içinde yaşadığımız koşullar çerçevesinde dinselliği yeniden biçimlendirdiği inkar edilemez. Fakat modernliğin “din”sel olanı dönüştürme azminin sürekli vurgulanması, giderek dinin aşkın tabiatının kolaylıkla aşındırılabilceği anlayışını resmileştirmektedir. Dinin kendi doğasını dünyevi olanın gerçekliği içinde tartışma arzusu, son tahlilde modernliği hesap sorulmaz bir nihai otorite konumuna yükseltmektedir.

Oysa muhafazakâr düşüncede, siyasi hayatın bireysel zihne değil, ahlaki ve manevi inançlara bağlı olarak yürütülmesi düşüncesi temele konmakta, din ve benzeri geleneksel değerler ön plana çıkmakta ve öngörülen eylem tarzı dini veya geleneksel bir sisteme dayandırılmaktadır.

Muhafazakâr için ise “süreklilik” geleneğin sebab-i vücudu olarak görülmektedir (Armağan, 1992: 19). Güler’e göre ise (Güler, 2005: 49), doğruluğunu, metanetini vicdanımız ve yaşam tecrübelerimizde ortaya koymuş olan hususlar elbette ki sürekli olmalıdır. Onların değiştirilmesi bizim de yok olmamız ve ‘kendi’imizi inkâr etmemiz, yabancılaşmamız, yozlaşmamız, anlamına gelmektedir.

Dolayısıyla muhafazakâr anlayışta din kavramı da geleneğin kadim bir mirası ve doğruluğunu yaşam tecrübelerimizle ispatlama eğiliminde olan bir değer olarak sürekliliği sağlanmak zorunda olunan temel referans noktalarından biridir.

Aktay’a göre (Aktay vd., 2006: 347), muhafazakârlık ile din arasında bir yakınlığın olması genellikle çok olağan karşılanmalıdır. Bunun sebebi ise, muhafazakârlığın somut bir muhtevaya en çok dinsel bir söylemle kavuşmasından, daha açık bir ifadeyle en fazla dini araçsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden metafizik bir işarete göre sabitlenmiş olan dünyanın maruz kaldığı her değişim ihtimali kutsala bir saldırı olarak algılandığı için, muhafazakâr bir refleksin gösterilmesi de dinlerin önemli özelliklerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

2.11. MÜSLÜMAN MUHAFAZAKÂRLIK

Müslüman muhafazakârlık derken ilk olarak İslam ve muhafazakârlık ilişkisini ortaya koymakta fayda görmekteyiz. Nitekim muhafazakârlığın temelde dini değerleri önemseyen tavrı, bir türevi olarak Müslüman muhafazakârlık kavramının da kullanılmasına referans oluşturmuştur. Belge’ye göre (Belge vd., 2006: 96), İslam’daki muhafazakârlığın, benzeri medeniyetlerden ayrılan bir yönü, ötekilerde “kendiliğinden” varolana muhafazakârlığın burada biraz yasa haline gelmiş olmasıdır. Fakat muhafazakârlıktaki İslami bakiyenin, muhafazakârlığın “İslamcılık” şeklinde algılanmasına sebep teşkil etmemesi gerektiği noktası önemlidir. Zira Müslüman ülkeler genelinde ve Türkiye özelinde bakıldığında muhafazakâr eğilimin İslami değer ve normları önemseyen bir nitelik taşımasına rağmen, sağ kanatta ideoloji kavramı içerisine tam olarak oturmayan, daha çok muhafazaya yönelik bir tutum ve tavır alış şeklinde yansıdığı görülmektedir. Daha radikal bir tutum olan İslamcılığın muhafazakârlıktan daha katı, “ideoloji” ifadesinin içini daha doldurur bir düşünce biçimi olduğu söylenebilir. Ancak, muhafazakârlık içerisindeki İslami bakiye, özellikle Türkiye’de, Laik ideoloji sahipleri nezdinde olduğundan farklı görülmüş ve uzun yıllar boyunca muhafazakârlığın tümüyle, değişim karşıtı “gerici” bir anlayış, söylem olarak da “irticai” diye nitelendirilen bir çerçevede algılanmasına neden olmuştur. Bir yönüyle de, muhafazakâr düşünce ellili yıllarda öne çıkan dinin toplumsal hayat içindeki sınırlarını çizme gayreti çerçevesinde, kendine daha ılımlı bir yol bulmuştur. Dini katı bir pozitivist anlayışla tümünden reddeden görüşlere karşı, onun varlığını ve önemini kabul edip, toplumsal

hayat içinde ve devletle ilişkisinde sınırlarını yeniden tanımlama gayreti alternatif bir yaklaşım doğurmuştur. Bu yaklaşım, kendi din tanımını “irtica” kavramına karşıt olarak belirlemiştir (Mert vd., 2006: 320).

Bora’ya göre (Bora, 2007: 81-82), Türkiye’de İslamcılığın “doğuştan” muhafazakâr olmadığına işaret eden bir vakıa, İslamcı çevrelerde Restorasyon hareketinin son derece zayıf oluşudur. Ancak, yine Bora’ya göre modernleşmeyi “aşırılıklarından” arındırma ve gelenek’le barıştırma isteği olarak özetleyebileceğimiz muhafazakârlık, bu aşırılığın tahrikine de uymuştur. Nitekim daha önce “muhafazakârlık” terimine başvurmayan –böyle bir ihtiyaç duymayan- İslamcıların, Cumhuriyetin “atakları” karşısında muhafazakâr kimliğine sarıldıkları görülmesi bunun göstergesidir Muhafazakârlığa yüklenen anlam, değişken olup; toplumdan topluma, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir.

Muhafazakârlık gelişmeye ve geliştirilmeye açık bir kavram olarak geleneksel muhafazakârlık, yeni muhafazakârlık, devrimci muhafazakârlık, liberal muhafazakârlık, kültürel muhafazakârlık, İslam muhafazakârlığı gibi birçok tasnife tabi tutulmuştur. Bu çeşitlerden ayrı olarak siyaset literatürüne bir de “Muhafazakâr Müslüman” tabiri eklenmiştir. Aslında, sadece mazbutluğun değil, aynı zamanda her ne kadar göreceli ve yeni bir kavramsallaştırma olsa da bütün çeşitleriyle muhafazakârlığın din, ahlak, gelenek ve aile gibi değer ve kurumları önemseydiği bilinmektedir. Zaten "Muhafazakâr Müslümanlık" şeklinde sınırlar belirlendiği zaman, “din ve dini yaşamın ürettiği değerlere” bağlılık ön plana çıkmaktadır.

Bilindiği gibi muhafazakârlık, Batı toplumlarında Aydınlanma düşüncesinin getirdiği krizi aşmak için icat edilmiştir. Vural’a göre (Vural, 2003: 126), eleştirilecek birçok noktası olmasına rağmen bu felsefî düşünce, teolojik köklerden soyutlanmış bir rasyonalizm, duyu-ötesi alanı dışlayan bir bilimcilik, gerçekliğin ölçüsünün insan olduğunu savunan hümanizm, seküler etik gibi görüşlere tepkisel olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka deyimle muhafazakârlık, Aydınlanma düşüncesinin küçümsediği değerlere nefes alma ve yaşama alanı açmıştır.

Kansu'nun değerlendirmesine göre (Kansu vd., 2006: 119), bunun sebebi muhafazakârlıktaki dini bakiyenin korunmasıdır. Nitekim din, yalnızca inanç ve sezgiye dayanan bir düşünce sisteminin rasyonel düşünceyi reddetmesi bağlamında değil, aynı zamanda tüm bir sosyal yaşantının anlamlandırılması bağlamında da önemli bir ideoloji özelliğindedir. Sosyal, siyasal ve ekonomik alandaki tüm kontrollerin gerekçelendirilmesi dini ideoloji aracılığıyla yapıldığından 17., özellikle de 18. yüzyıl sonunda dünya çapında gerçekleşen dönüşümün karşısında dini ideolojinin takındığı tutum 19. ve 20. yüzyıl radikal sağ ideolojisi için her zaman önemli olmuştur. Nitekim 20. yüzyıla gelindiğinde dahi sağ ideolojinin fikir temeli büyük ölçüde dini ideolojiye dayanmaya devam etmiştir

"Muhafazakâr Müslüman" kavramının tanımladığı kişilik tipolojisi bir taraftan muhafazakâr olmanın getirdiği sıfatları ihtiva ederken, diğer taraftan da yaşanılan Müslümanlığın niteliği bakımından farklı görünümlerde yansıyabilmektedir. Çünkü "Müslüman"lık niteliğine getirilen açılımlarda İslami yaşayış, yorumlayış ve algılayışlarda müslümanlığın farklı boyutlarına rastlanılması, Müslüman muhafazakâr tipolojisini de çeşitlendirmektedir. Aynı durum sadece Müslümanlar için değil, diğer din mensupları için de geçerli olmaktadır.

Geleneklerin toplumlar açısından taşıdığı önem, mensubiyet bilincini geliştirmiş toplumlarda bilinçli bir gelenek hassasiyetini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla günlük dilde muhafazakâr dindar denildiği zaman, yenilikçi, İslam anlayışına dair net bir tutum ortaya koymayan, geleneğe ve mensup olduğu mezhebin metinlerine büyük saygı duyan; ama fanatizme kaymayan, geçmişi koruyucu olmakla birlikte yönünü geleceğe dönen, gündelik hayatında aile ve ahlaki değerlere yürekten bağlı, istikrarı hedeflediği için tercihini daima var olandan yana yapan kimse akla gelmektedir. Bu yüzden müslüman muhafazakâr tanımlaması yapıldığında tanımlamanın şeffaşlaşabilmesi için ifadenin başına "mutedil" lik vasfının da konulması daha isabetli olacağı vurgulanmıştır (Altıntaş, 2007: 50).

2.12. TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE

Türkiye’de birbirinden farklı politik hareket imkânı sağlayan, 1930–40 döneminin, 1940’lı yılların sonundan itibaren gelişen ve çok sesliliğin meşru olduğu dönemlerin ve 1980’lerden içinde bulunduğumuz yıllara kadar süren dönemin, kendine özgü “politik iklimleri” olmuştur. Bu birbirinden farklı politik iklimler, muhafazakârlığın da her dönemde kendini değiştirmesine, dönem özelliklerinin ve modern düzenin getirdiği kurallara uygun olarak kendi sınırlarını belirlemesine yol açmıştır.

Türkiye’de muhafazakârlık tarihinin Cumhuriyet tarihi kadar eski olduğunu belirtenlerin atıfta bulunduğu dönemler Osmanlı’daki modernleşme sürecine kadar uzanmaktadır. Burada altı çizilen muhafazakâr tutum, Osmanlı dönemine ait modernleşme etkilerinin sosyal ve kültürel anlamda değiştirici, kimilerine göre yabancılaştırıcı, unsurlarına karşı takınılan “ahlaki” çıkışlar üzerine bina edilmiştir. Fakat Türkiye’de her şeyin yeni baştan, “top yekûn” yaratılması üzerine kurulmuş bir modernizm anlayışına Cumhuriyet ile beraber girildiğini savunanlar göre ise muhafazakâr kimliklerin ortaya çıkışını bu tarihlerde başlatmaktadırlar. Daha önce de muhafazakâr düşüncenin fikri arka planını orataya koyarken değindiğimiz gibi Türk tarih ve siyaset bilimi alanlarında durduğu yer geniş anlamda tartışılmadığı için, genel olarak muhafazakârlığa “gerici” bir düşünce biçimi gözüyle bakılmıştır.

Ayrıca Türkiye’de muhafazakârlığın düşünsel zemini değerlendirilirken iki kavramdan bahsedildiği görülmektedir.

Bu iki kavram: “İslamcılık” ve “Osmanlıcılık” tır. Öğün’e göre (Öğün, 2009), bu iki kavram Türk muhafazakârlığında temel olarak alınmış fakat hiçbir zaman için o dönemin şartlarında bir alternatif olabilecek kadar geliştirilememişlerdir. Öğün muhafazakârların bu tutumunu şöyle değerlendirmektedir:

“Muhafazakâr zihniyettekiler, geçmişi ve geleneklerin ihtişamını vurgulayan reaksiyoner nostaljiden hoşlansalar, hatta kendilerini tutamayıp bu nostaljik tezleri zaman zaman sahiplenseler bile, geçmişe ve geleneklere dönük duyarlılıklarının kendilerini reaksiyonerlerle aynı düzlemde göstermesinden endişe ederler.”

Muhafazakârların reform dönemlerindeki en önemli arzuları, yenilik girişimlerini tadında bırakarak, makul bir şekle döndürmek olarak değerlendirilmiştir (Yıldırım, 2009).

Daha önce muhafazakârlık-kültür ilişkisi bağlamında vurguladığımız gibi, her kültür kaçınılmaz olarak farklı/ özgün olabileceği gibi, tabii olarak da bir kimliği ifade etmektedir. Hiçbir kültür, dünya görüşü, hayat öncelikleri, değer sıralamaları itibariyle bir başka kültürün aynı olamayacağı gibi, kültürler arasında ortak olan insani değerlerin gerçekleştiriliş biçimleri ve böylece hayatın kazandığı üslup itibariyle de aynı olamaz. Bu da her kültürün özgün bir kimlik olduğunu ifade etmektedir (Kösoğlu, 1995: 44).

Buna göre; varlığın varolma biçiminin, hayat akışlarının her gelenekte farklı kılıklara bürünmesi yani toplumsal olanın her gelenekte değişik olması, muhafazakârlığın her geleneğe özgü farklı biçimlerinden söz edilmesini de zorunlu kılmaktadır. Türkiye’deki muhafazakârlığı anlayabilmek için, Türkiye’deki hayatı belli bir hoşnutlukla yaşayan ve çocuklarının da bu değerlerle ve bu hoşnutlukla yaşamasını isteyen, hayatın ideolojilerden daha önemli olduğunu bilen sessiz kitlenin burada neyin muhafazasından yana olduğunu yani muhafazakârın temel, merkezci değerlerini anlamak, bunun için de insanlığın bu süreçteki serüvenini bilmek gerekmektedir.

Türkiye’de muhafazakârlık çoğunlukla “sağ” ideolojiyle temsil olunuyormuş gibi algılanmaktadır. Fakat çalışmamızın başında kavramın ideolojik arka planını tartışırken belirttiğimiz gibi kavramsal olarak muhafazakârlığı tümüyle ideolojik bir kutba oturtmak mümkün değildir.

Türkiye’deki muhafazakârlığı, Türk toplumunu meydana getiren bireylerin temel değerlerine ilişkin somut durumları görmezden gelerek sadece siyasal söylemler doğrultusunda incelemek yanlış sonuçlara götüren bir yöntem olarak yanıltıcı olabilir. Muhafazakârlık, en güçlü bağlarını toplum ve dolayısıyla onu oluşturan bireyin değer algılarıyla kurduğu için böyle bir analiz de toplumsal

merkezde yer alan, dine ve tarihe bakışta, gündelik siyasal tutumlarında siyasal ideolojilerden hem kendilerini özenle ayıran hem de kolayca ayrılabilen ana kitlenin yaşama ve düşünme tarzını belirleyen değer sistemi üzerinden yapılmalıdır (Göka vd., 2006: 302-303).

Özetlemek gerekirse; muhafazakârlık aile, devlet ve din gibi kurumların yanı sıra dini, milli, mimari vb. alanlardaki sembollere büyük önem vermektedir. Türk muhafazakârlığı da Batı muhafazakârlığından daha belirgin bir şekilde kurum, değer ve sembollere büyük önem vermektedir. Bunda geçmişten günümüze yaşanan devlet tecrübesi, gelenekler ve İslâm dininin etkisi inkâr edilemez. Bu durumu, günlük yaşamın her anında, sosyal ilişkilerde ve tarihsel birikimleri ihtiva eden çevrede görmek mümkündür. Dolayısıyla muhafazakârlık, Türkiye’de tam anlamıyla siyasal bir oluşum olmaktan çok estetik ve ahlâkî bir tutum almayı ve bu tutum doğrultusunda sosyal yönü ağır basan, subjektif bir dünya görüşü benimsemeyi ifade etmektedir.

2.13. TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN SON DÖNEM TAHLİLİ

Batı’da muhafazakârlık çoğunlukla varlıklı ve soylu kesimlerin dünya görüşü olarak var olurken Türkiye’de dar ve orta gelirli büyük çoğunluğun mensup olduğu bir yaşama tarzı olarak düşünülmektedir. Bu bakış açısı, sistem içerisinde kendine yer edinmeye çalışan muhafazakârlığın önemli bir kesim tarafından dışlanmasına sebep olmaktadır. Batı’da sistem muhafazakârlığa değil bu tutuma aykırı akımlara karşı mesafeli dururken bizde muhafazakârlık hep rahatsız edici bir sapma ve gelişmemişlik gibi görülmüştür. Bu yüzden Türkiye’deki muhafazakârlığı Batı’daki muhafazakârlıktan ayıran en önemli farkın bu olduğu söylenebilir.

Bu yüzden, muhafazakâr düşünce kendi üzerinde düşünebilme ve kendini ifade edebilme imkânına sahip olamamıştır. Fakat son dönemlere gelindiğinde, bu

yaygın kanaatte yer yer boşluklar oluşmuş, muhafazakârlığa karşı katı duruş nispeten yerini, en azından mahiyet bakımından, daha esnek bir şekilde konumlandırmıştır. Muhafazakârlığın modernleşememiş, merkezin dışında kalmış eğitimsiz kalabalıkların bir düşünme ve yaşama biçimi değil, kendi içinde farklılaşan ve çeşitlenen, güçlü bir aydın kuşağına ve medyaya sahip, ticaretten bürokrasiye, siyasetten sanata kadar hayatın her alanında varlığını gözlemlemenin mümkün olduğu kültürel ve siyasal bir akım olduğu şeklindeki görüş belirginlik kazanmaya başlamıştır (Engin, 2006:13).

Türk toplumunun tarihi bağlarından kaynaklanan geleneksel muhafazakâr yapısının etkisiyle birlikte, Türkiye’de son dönemlerde muhafazakâr söylemlerin dikkat çekici oranda artmasının önemli bir sebebi de hiç şüphesiz siyasi iktidarın bu yöndeki eğilimidir. Uzun süreden beri tek başına iktidarda olan AKP hükümetinin siyasi çizgisini muhafazakâr- demokrat söylemiyle ifade etmesi Türkiye’de muhafazakârlık kavramının yeniden tartışmaya açılmasına sebep olmuştur. Tabi burada anti parantez olarak belirtilmesi gereken husus, bu tartışmaların çoğunlukla muhafazakârlığın siyasi ideolojik yönü üzerinde olduğu, muhafazakâr, demokrat, milliyetçi, liberal kavramları ekseninde ağırlık kazandığıdır. Fakat bütün bu tartışmalar sürerken, Türk halkının iki seçim döneminde de kendisini muhafazakâr- demokrat bir siyasi parti olarak lanse eden AKP’ ye karşı olan siyasi sempatisi Türk toplumunun sosyal yapısındaki muhafazakâr damarların muhtevasını da merak konusu haline getirmiş ve bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmasına sebep olmuştur.

Bu bağlamda son dönemlerde Türk toplumunun muhafazakâr yapısı üzerine yapılmış olan çalışmaların en güncellerinden biri, Açık Toplum Enstitüsü ve Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Bölümü tarafından eşgüdümlü olarak “Türkiye’de Muhafazakârlık Aile, Din, Batı” başlığıyla Doç. Dr. Hakan Yılmaz’ın proje yöneticiliğinde 2006 yılında yapılan araştırmadır.

Araştırma sonucunda Türk muhafazakârlığının köklerindeki temel kurumun “aile” olduğu ortaya çıkmıştır. Bu eğilim araştırma kapsamında kadının konumu, cinsellik ve Batı’nın muhtemel yıkıcı etkilerine dair sorulan sorular neticesinde elde edilmiştir. Ayrıca Türk kamuoyu, bizi biz yapan geleneklerin olduğuna inanma ve bu

gelenekleri savunma anlamında bir “geleneksellik” arz etmekle birlikte, yeni bir sorunla karşılaşıldığında geleneklere değil, yeni yollara başvurulması gerektiğini ifade etmekle geleneksel buna mukabil gelenekçi olamayan bir tavır ortaya koymuştur. Araştırmada bölgesel kültürün de Türkiye’de muhafazakârlığı belirleyen önemli bir etken olduğu elde edilen bulgular arasında olmuştur. Sonuçlar, Türkiye’de siyasi anlamda da aşırı olamayan ılımlı seyreden bir muhafazakârlık anlayışının hâkim olduğunu, özel alanın muhafazakâr değerlerin hayat bulduğu ve uygulandığı alan olarak, kamusal alandan daha önde geldiğini göstermiştir.

Araştırmada, aile ve onunla bağlantılı olarak kadının toplum hayatındaki yeri, Türkiye muhafazakârlarının mihenk taşı, sert çekirdeği ve çelikten duvarı olarak belirmiştir. Ayrıca araştırma neticesinde başörtüsü gibi dini simgelerin Türk halkı nezdinde moderniteden geriye dönüşün, kadının ikinci sınıf bir vatandaş sayıldığı bir toplumsal sistemin, kısacası gericiliğin bir simgesi olarak algılanmadığı görülmüştür.

Araştırma sonuçlarına göre genel olarak Batı ve Batılılaşma olgusunun devleti tehdit eden bir durum olarak, siyasal-kamusal alandaki muhafazakârlığın ana eksenini teşkil ettiği görülmüştür. Fakat ilginç bir detay olarak Batılılaşma karakteri taşıyıcılar bile, yenilikler ve reformların Batı ve Batılılaşma referansından soyutlandığında ve bir “bizlik” tanımının içine alındığında kabul edilirlüklerinin arttığı tesit edilmiştir.

Sonuç olarak ise Türkiye’de kamuoyu seviyesindeki muhafazakârlığın, siyaset ve ekonomi söz konusu olduğunda 19. yüzyıl Avrupa’sında ortaya çıkan karşı-devrimci ve eski rejim savunucusu tepkici, gerici muhafazakârlıktan çok, İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinde beliren yenilikçi, değişimci muhafazakârlığa daha yakın durduğu ortaya çıkmıştır. Türk kamuoyu, siyaset söz konusu olduğunda ne kuvvetli bir muhafaza etme ne de kuvvetli bir değiştirme talebi öne sürmektedir. Öte yandan, aile hayatı ve kadın-erkek ilişkileri planında ise, Batı Avrupa usulü reformcu muhafazakârlıktan çok, ABD usulü yeni-muhafazakârlığa daha yatkın bir Türk muhafazakârlığından söz etmek mümkündür. Kısacası, araştırma sonuçlarında Türkiye’deki muhafazakâr eğilimlerin Soğuk Savaş

sonrasında ABD’de belirmeye başlayan “neo-conservatism” ya da “yeni-muhafazakârlık” anlayışına yaklaştığı gözlenmiştir (Yılmaz, 2006).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDYA VE TOPLUM

3.1. KİTLE İLETİŞİMİ

Basın-yayın (kitle iletişim araçları, kitlesel medya), günlük dilde radyo, televizyon, gazete, dergi gibi elektronik veya yazılı basın organlarını anlatmak için kullanılan bir terimdir. Dar anlamıyla basın, sadece gazete ve dergileri kapsamaktayken geniş anlamda basın belirli zamanlarda basılıp, her çeşit haber ve fikirleri topluma ulaştıran tüm yayın ürünleri anlamında kullanılmaktadır (“Sanal”, 2009).

Latince kökenli olan ve başlıca “ara, orta” manalarına gelen medya kelimesi her ne kadar dilimize kitle iletişim araçları olarak çevrilmiş olsa da kavramın bütünüyle bu anlamı vermediği belirtilmektedir. Bunun nedeni ise medya kavramının Latince kökenli anlamında yer alan “aracı”lık vasfının başlı başına bir taraf olmayı zorunlu kılmasına rağmen, kitle iletişim araçları denildiğinde “araç” kelimesinin bir tarafsızlığa gönderme yapıyor olmasına bağlanmıştır. “Kitle iletişim araçları” ifadelendirmesinde geçen araç kelimesinin araç olma fonksiyonu, kaynağı hedefe maksimum ölçüde ve değiştirmeden aktarmaktır ve görevi iletken olmaktan ibarettir. Aracın amaç fonksiyonunun ise, neyin aracı olduğuna göre değiştiği belirtilmektedir (Kılıçbay, 1993:19).

Günümüzde, basın ve yayın araçları fonksiyonları itibariyle uygarlıklar için çok önemli bir yer işgal etmekte ve bu alandaki gelişmeler baş döndürücü bir hız kazanmış bulunmaktadır. Bununla beraber basın-yayın araçlarının toplumda bir gelişme meydana getirip getirmediği hususunda çeşitli görüşlerin ortaya çıktığı ve bunların savunmalarının yapıldığı da bir gerçektir. Ancak şurası muhakkak ki basın-yayın araçları toplumun yapısına hayatiyet kazandıran ve yokluğu düşünülemeyen, vazgeçilmez unsurlar olarak tanımlanmaktadır (İnuğur, 1993: 17).

Çerçevesi gereği felsefi ve bilimsel bir konu olmaktan çok pratik bir konu olan iletişim kavramı, insanlar arasında enformasyonun, fikirlerin ve davranışların paylaşılması olarak tanımlanmıştır. Oskay’a göre(Oskay, 1995:15), Latince “communication” sözcüğünün karşılığı olan iletişim:

“Birbirlerine ortamlarındaki nesneler, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirine aktaran, aynı olgular, nesneler, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimi.”

İletişim kavramı, daha kısıtlı bir zeminde yol almasına rağmen, toplumun tümünün veya önemli bir kısmının alıcı konumunda olduğu yani kitlelere yönelik iletişime ise “kitle iletişimi” adı verilmektedir (Turam, 1994: 44-45). İletişimin insanlar nezdinde sahip olduğu önem, insanların içinde bulundukları dünyayı ancak iletişimle anlamlandırıp, biçimlendirebilmelerinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar bu anlamlandırma ve biçimlendirmeyi diğer insanlarla gerçekleştirdikleri karşılıklı iletişimle ayrıca kitle iletişim araçlarının iletileriyle yapmaktadırlar. Kişilerarası iletişime göre oldukça geniş, çeşitli ve anonim bir kitleye seslenme imkânına sahip olan ve genel olarak tek yönlü bir ileti akışı olduğu kabul edilen kitle iletişimi; kitap, dergi, gazete, radyo, televizyon ve internet gibi araçların kullanılması yoluyla gerçekleştirilmektedir (Boz, 1999: 41).

Kitle iletişim araçlarının mekanik güçleri dolayısıyla toplumda aktif olarak işlev görmeleri, iletişimin de kısa zamanda kitle iletişimi şekline dönüşmesine neden olmuştur. Bu araçların yaygınlık kazanması ile yüzyıllardır süregelen iletişimin sınırlı olan kapsam ve etkileri genişlemiş, iletişime konu olan evren daha tanınır bir duruma gelmiştir.

Tokgöz’ün değerlendirmelerine göre (Tokgöz, 1994:36), geleneksel iletişimi kitle iletişiminden ayıran iki özellik bulunmaktadır:

Bunların ilki kitle iletişim araçlarının, zamandan tasarruf ederek, kapsanılan yerleri genişleterek, enformasyonu taşınabilir ve saklanabilir hale getirmiş olmasıdır. Bu durum, kitle iletişim araçlarını, geleneksel iletişim yöntemleri yanında toplumsal etki yönünden daha güçlü kılmıştır.

Diğer özellik ise kitle iletişim araçlarının, sorunsuz çalışabilmek için bir örgütlenişe gereksinim duymalarıdır. Bir başka deyişle, kitle iletişim araçları diğer toplumsal kurumlar ve örgütler gibi, bazı özellikler ve yükümlülöklere sahiptirler ve bu yüzden çeşitli donanımlara sahip olmak zorundadırlar.

Kitle iletişim araçlarının 21. yüzyıl dünyasında oldukça ciddi bir etki ve öneme sahip olduğu bir gerçektir. Ayrıca, birinci görevi kitlesel enformasyon akışını sağlamak olan kitle iletişim araçları değışen zamanla birlikte farklı işlevler de görmeye başlamıştır. Bu konuya dair ayrıntılı değlendirmeleri ilerleyen bölümlere bırakırken, burada genel olarak kitle iletişim araçlarının işlevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a) “Temel politikalarda görüş birliğini teşvik ederek toplumu bütünleştirmek.
- b) Halkın çevresinde olup bitenlere ışık tutmak ve kamuoyunu dünyada gelişen sorunlara göre aydınlatmak.
- c) Sosyal yapı hakkında toplum fertlerini bilinçlendirmek.
- d) Toplumun sorunlarına karşı öneriler getirmek ve kamuoyuna destek olmak.
- e) Yeni oluşumlara karşı toplumu aydınlatmak, benimsetmek” (Berberoğlu, 1991: 20).

Kitle iletişimi denilen aksiyonla mesajların kitlesel üretimi ve kitlesel tüketimi söz konusudur. Yani kitle iletişimi geniş çapta aynı mesajların kişilere ve türdeş olmayan toplumsal kümelere, kolektif bir yayma biçimiyle iletilmesi anlamına gelmektedir. Bu yönleriyle kitle iletişimi diğer iletişim türlerinden ayrılmaktadır. Çünkü kitle iletişimi çok nadir olarak; okuyucu, dinleyici ve seyircilerin soru

sormak, karşılıklı konuşmak gibi durumlarının söz konusu olduğu daha çok tek yönlü bir iletişimdir. Diğer yandan, kitle iletişim araçlarının ulaşmak istediği izleyiciyi tanımak ve seçmek gibi, iyi bir seçimle ilgilenmesi gerekmektedir. Çok geniş bir alana, izleyiciye ulaşma imkânına sahip olması, mümkün olduğunca geniş bir izleyicinin dikkatini çekebilmek için, geniş bir insan kümesinin efsanevi sembollerini kullanması ve onlara hitap etmeye çalışması onu farklı kılan diğer niteliklerinden bazılarıdır. Ayrıca kitle iletişimindeki iletişim, iletişimin geçtiği ortama sorumlu bir sosyal kurum tarafından gerçekleştirilmektedir (Aktaran: Durgun, 1997: 34). Bu da sorumluluk noktasında kitlesel iletişimi daha ciddi bir pozisyon almaya iten önemli bir sebeptir.

3.2. BİR KAVRAM VE KURUM OLARAK “MEDYA”

Medya kavramı, kitle iletişim araçlarının genel adıdır. Kitlesel haberleşmeye olanak sağlayan her türlü ortam günümüzde “medya” adıyla anılmaktadır. Gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon ve internet gibi mesajın kitlelere ulaşmasını sağlayan kitle haberleşme araçlarının, eş deyişle, yazılı, sözlü ve görüntülü kitle iletişim araçlarının tamamı “medya” kavramı içinde bir araya getirilmiştir. Dolayısıyla “medya” kavramından söz edildiğinde, bunun yalnızca bir gazete ya da televizyon kuruluşu için kullanılması yanlış olacak, tek bir yayın organından hareketle “medya” tanımlamasında bulunmak da çok büyük bir genelleme anlamına gelecektir (Yüksel, 2004: 128).

Şüphesiz iletişim kavramının, kitlelere yönelik açılımını gerektiren ve medyayı kurumsal bir güç olarak bugüne taşıyan bir takım tarihi süreçler olmuştur. Yani denilebilir ki; iletişim olgusu insani bir ihtiyaçtan kaynaklanarak gelişmiş ve toplumsal bir güç olarak “medyayı” inşa etmiştir.

İnuğur (İnuğur, 1993:13), ünlü Fransız basın tarihçisi Prof. Georges Weill referansıya, basın tarihini genel uygarlık tarihiyle birlikte düşünmek gerektiğini belirtmektedir. Bir ülkenin basın ve yayın hareketlerinin, daima o ülkenin siyasal rejimine paralel olarak düzenlenegelmiş olması bu değerlendirmenin temel

sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Zira, yüzyıllar boyunca sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve teknik alanlardaki tüm gelişme ve değişimler, mekân içinde olduğu kadar zaman içinde de geniş bir alana yayılmış olan basına, daima yön vermiş, biçim kazandırmış, özellikle siyasal tarihin konusu olan tüm olaylar basın üzerinde derin izler bırakmış, yayın organlarını ve haber araçlarını en geniş ölçüde etkilemiştir.

Temelde ise kitle iletişim araçları denilen gazete, radyo ve televizyon gibi teknolojilerin ortaya çıkışı, insanların vatandaşlık statüsüne ulaştıkları siyasal süreçlerle birlikte düşünülmektedir. 17. yüzyıl, özellikle Avrupa’da burjuva sınıfının yükselişi ve siyasal iddialarını daha açık bir şekilde telaffuz ettiği bir dönemdir.

Bu dönem, Burjuva sınıfının, 1688 yılında İngiltere’de yaşanan devrimle bir aşama kaydettiği, aristokrasinin sorgulanamaz iktidarına karşı, daha net sınırlar getirilmesine ön ayaklık ettiği, dolayısıyla her bakımdan kutsal iktidarın sınırlarını ihlal ettiği, bu manada yeni bir yol açtığı tarihsel dönemdir.

John Locke’nin fikirlerinde anlamını bulan yaşama, hürriyet, mülkiyet gibi devredilemez, insanın kişiliğine ait hakların gündemde yer bulmasıyla, kişinin vatandaşlık yolunda ilerlemesi devam etmiş, 19. yüzyılda oy hakkının yaygınlaşmasıyla birlikte vatandaşlık statüsü ve hukuku oluşmaya başlamıştır. Vatandaşlık statüsüyle birlikte, kişilerin siyasetin, toplumsal hayatın bir aktif faili olmaya başlamaları, süreci belirleyen bir özneye dönüşmeleri ve alınacak kararların merkezini oluşturabilmeleri için bilgiye ihtiyaç duyulmuştur. Bu enformasyon ihtiyacının büyüyen şehirler, kalabalıklaşan nüfus, merkezileşen ve ulus devletin alanı haline gelen geniş topraklar düşünüldüğünde kişiden kişiye intikal eden şifahi nitelikte olamayacağı daha net görünüş ve sistematik özellikler taşıması gerektiği vurgulanmıştır. Bu dönemde, siyasal statülerin oturmasıyla beliren bilgilenme ihtiyacının, önce gazeteler sonra radyolar aracılığıyla giderilmeye çalışıldığı, vatandaşların kararlarını belirlemeleri bakımından ihtiyaç duydukları verileri onlara sunan araçlar haline geldikleri belirtilmektedir. (Bostancı, 2007: 105).

Özellikle 19. yüzyılda daha karakteristik hale gelen ulus devletler ve bunun paralelinde yaşanan merkezileşme ve standartlaşma medyaya sadece yöneticiler ile yönetilenler arasında enformasyon bağları kurma konusunda değil aynı zamanda bu süreçlerde de aktif rol alma konusunda da -ideolojik- bir ödev yüklemiştir. Kültürel türdeşleşmeyle birlikte benzer hayat tarzlarına ve ritimlerine sahip olan geniş yığınların eğlenme araçları ve imkânları bakımından gelenekten kopmaları, popüler ya da kitle kültürü dediğimiz alanın eğlence pratikleriyle birlikte ona bitişik olan medyanın eğlendirici işleviyle buluşmalarını sağlamıştır. Böylece medya, yöneten ve yönetilen arasında mevcut olan enformasyon boşluğunu dolduran, karşılıklı iletişimi sağlayan, aynı zamanda kitlelerin eğlenme ihtiyacını karşılayan bir aracı şeklinde kendisini konumlandırmıştır (Bostancı, 2007: 108).

Medyanın siyasal ve toplumsal bir güç mekanizması olarak kurumsallaşmasına dair tartışmaların ise, ilk olarak 19. yüzyılın sonlarına doğru, konunun siyaset bilimi ve sosyolojinin gündemine girdiği dönemlerde belirli bir endişeyle başladığı belirtilmektedir. İnal'a göre Kapitalizmin gelişme süreci içinde işgücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle hızlanan kentleşme süreci insanları geleneksel toplumsal bağlarından kopararak yalnızlaştırmış, medyanın bu insanları totaliter düşüncelere sürükleyebilecek güçlü etkilere sahip olduğu varsayımı da endişeleri körüklemiştir. 19.yüzyıl süresince, meydana gelen (dalgaları 1960'lara kadar da ulaşan) işçi, köylü ayaklanmaları, medyanın (henüz sadece gazetelerin olduğu dönemde bile) büyük kitleleri, belirli siyasal görüşler doğrultusunda harekete geçirebileceği korkusunu yaratmıştır. Başka ifadeyle iletişim araçlarının gelişmesiyle daha da artacak bir karamsarlıkla, medyanın propaganda gücünün, savunmasız bireyler üzerinde ciddi bir tehdit oluşturduğu düşünülmüştür.

Ayrıca önce Birinci Dünya Savaşı, sonra da iki savaş arası dönem ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında mevcut iletişim araçlarının -özellikle de radyo ve sinemanın- propaganda amaçlı olarak kullanılması iletişim araçlarının gücü konusunda duyulan endişeleri artırmıştı. 1930'larda etkilerini hissettirmeye başlayan Frankfurt Okulu temsilcilerinin kimi çalışmalarında da -okulun temsilcilerinin hepsi paylaşımsalar da- medyaya yönelik bu kötümser bakış açısı egemen olması bu endişenin bir

göstergesi olarak kabul edilmiştir. Popüler kültürün eleştirel düşünceyi ortadan kaldırıp, bireyleri yabancılaştırdığını savunan Frankfurt Okulu'nun kimi temsilcileri, bu etkiyle bireylerin “kültür endüstrisinin pasif tüketicileri” konumuna getirdiğini vurgulamışlardır (İnal, 2003: 65).

Liberal düşünceyi benimseyenlerin bu konudaki görüşleri Frankfurt Okulu temsilcilerinininkinden farklı olmuştur. Liberal anlayışı benimseyenler, 19. yüzyılın başlarında medyayı, çoğulcu siyasal sistemlerin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmişlerdir. Bilgilendirme ve farklı görüşleri temsil etme işlevleri nedeniyle medyanın, siyasal sistem içinde, yasama, yürütme ve yargı güçlerini toplum yararına denetleyecek bir “dördüncü kuvvet” oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Böylelikle liberal-çoğulcu yaklaşımın temsil ettiği bu iyimserlik ile medyanın kitleleri manipüle etmeye yönelik olumsuz etkilerini öne çıkaran karamsar yaklaşımlar arasında açık bir farklılık meydana gelmiştir. Ancak çelişkili görünen bu iki konuma rağmen, her iki yaklaşımın da ortak paydası, gücü ve etkililiğinden hiçbir kuşku duyulmayan medyanın, toplumsal dengede önemli bir söz sahibi olacağı görüşü olmuştur (İnal, 2003: 67-68).

3.3. MEDYANIN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL İŞLEVLERİ

Medya kavramı sadece teknoloji, araç, kurum ya da kültürel ürün anlamına gelmemekte, bunların hepsini kapsayan ve kullanıcıları/katılımcıları olarak izleyicileri/okurları da içine alan karmaşık bir yapıdan ve ilişkiler ağından oluşmaktadır. Bu anlamda, medya ve toplum karşı karşıya gelen iki ayrı kavram gibi durmasına rağmen, ciddi bir ilişki içindedirler. Sözlük anlamıyla da, “medium”un çoğulu olan medya “orta, ortam, aracı olan, doğrudan olmayıp etkinlikleri dolaylı veren” anlamlarını taşımaktadır (Kejanlıoğlu, 2003:82). Yani medya kavramı bir bakıma araçsal niteliğini etkinlikleriyle değişime uğratarak, kitlelere sunmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının topluma ulaşmada aşmaları beklenen en temel aşamalarından biri, bireylerdeki “seçerek algılama” engelidir. Bu engelin medya kurumları tarafından aşılmasıyla toplum üzerinde etkili olmalarının başat şartı da

gerçekleşmiş olmaktadır. Bireylerin algı duvarını aşmaya yönelik en etkili mekanizmanın, şartların bilincinde hareket ederek medyanın aktarımı ile bireylerin öncelikleri, tercih sıraları arasındaki benzerliğin sağlanması olduğu vurgulanmaktadır (Gökçe, 1999: 169-170). Bu yöntemle, kitle iletişim araçları bireylerle arasında yeni bir realite oluşturmakta, kitlesel tercihlerin sıralamalarını değiştirme konusundaki etkin rolü ile toplumsal gelişmeyi de büyük ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla medya, bireylerin tepkileriyle sınırlarını çizer gibi görünse de aslında kendisi sahip olduğu fonksiyonlarla toplumdaki reaksiyonları ve düşünceleri kanalize etmektedir.

Medyanın sosyal ve kültürel etkileri konusunda, bu mekanizmanın kavram, kuram ve süreçler olarak analiz edilmesinde ve değerlendirilmesinde iki temel anlayış benimsenmiştir. Bunlardan ilki daha çok Amerikan bilimsel araştırma ve çalışma geleneğinden gelen, liberal yönelimli, “anaakım” yaklaşımıdır. İkincisi ise ele aldığı konuyu daha çok toplumsal boyutlarıyla ve bağlamlarıyla değerlendiren eleştirel yaklaşımdır.

3.3.1. Liberal – Çoğulcu Yaklaşım

Liberal yaklaşım ağırlıklı olarak medyanın enformasyonel yönü üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre medya bireyleri, toplumu bilgilendiren, haberdar eden, eğiten, eğlendiren, tartışmalı kamusal sorunlar hakkında bireylerin kamuoyuna katılmasını sağlayan bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca liberal yaklaşımda medyanın sahip olduğu özelliklerle, halk adına yönetimi denetleme fonksiyonunu da icra ettiği düşünülmektedir. Bu özellikleriyle medya, demokratik siyasi sistemlerde yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinden sonra dördüncü kuvvet olarak tanımlanmıştır.

Liberal çoğulcu yaklaşımda medya, demokratik siyasi sistemin temel unsurlarından birisi olarak kabul edilmekte, özellikle her türlü yönetim mekanizmasını halk adına denetleyen ve halkın görüşlerini de yönetim kademelerine ileten, kamusal/sosyal hizmet gören bir kurumsal yapılanma olarak

nitelendirilmektedir. Bu yüzden haberlerin çeşitli konularda halkı bilgilendirmek ve eğitmek için hizmet vermesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu yaklaşıma göre medya ve toplum ilişkisi de karşılıklıdır. Yani, medyanın kurumsal yapılanması, yayın politikası ve içeriğinin belirlenmesi toplumun genel kültürüne, beklentilerine, eğilimlerine uyum sağlamalıdır. Böylece toplum medyanın yapısı ve işleyişi üzerinde dolaylı da olsa bir belirleyici etken olarak değerlendirilmektedir. Zira bu anlayışa göre medya toplumsal durumu yansıtan bir “ayna”dır. Aynı zamanda medyanın belirli konulara dikkat çekerek, eleştiri yaparak toplumsal gelişime ve değişime katkıda bulunması gerekmektedir. Medya ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin devamı için, medyanın bu sorumluluk bilinci ile hareket etmesi gerektiğine inanılmaktadır.

Liberal yaklaşım varolan toplumsal yapının ve kurumlarının korunması, geliştirilmesi ilkesini benimsediği için “tutucu kuram” olarak da nitelendirilmiştir. Liberal yaklaşım medya kavramını, toplumsal yaşamı etkileyen bir faktör olarak “toplumsallaştırma” sürecinin bir aktörü olarak görmektedir. Bu nedenle liberal yaklaşıma göre kitle iletişim araçları kişiseldir bu yüzden medyanın arkasındaki kişi ve kurumlar üzerinde fazlaca durulmamalıdır. Çünkü toplumu birbirleriyle yarışan gruplar ve çıkar bileşimi olarak gören liberal kuramcılara göre bu bilişimde gruplar ve çıkarlar arası anlaşmalar konudan konuya ve zamandan zamana değişir ve dolayısıyla hiçbir grup sürekli bir egemenlik kuramaz. Çoğunluğun iktidarı hüküm sürerken; devletin kanunla koruduğu azınlığın hakları da savunulmalıdır (Yüksel, 2004: 230)

3.3.2. Eleştirel Yaklaşım

Eleştirel yaklaşım medyanın daha çok kurumsal örgütlenişi; birey toplum ve kültür üzerindeki olumsuz etkileri gibi konular üzerinde duran ve bu konuları tartışmaya açan kuramdır. Bu kuram medyayı daha çok ideoloji, sınıf çatışması, toplumsal iktidar ilişkileri, kapitalizm gibi kavramlar üzerinden tartışma yoluna gitmektedir. Liberal yaklaşım medyayı kişiselleştirdiği için azınlığın da temsilini dile getirirken eleştirel kuram ise medyanın kitle kültürünü hâkim kıldığı, iktidarı

yönetilenin aleyhine pekiştirdiği, bir propaganda aracı olarak bireyleri yönlendirdiği, egemen söylemleri yaygınlaştırdığı konularında tenkitler getirmektedir.

Bu yaklaşıma göre medya kültürü popülerleştirerek, yozlaştırmaktadır. Medya içeriği bireyleri olaylar hakkında bilgilendirmek üzere değil yönlendirmek üzere kurgulanmaktadır. Bu nedenle eleştirel yaklaşımlar açısından değerlendirildiğinde medyada gözlenen içerik ile toplumsal ya da kamusal gerçeklik farklı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani genel itibariyle toplumun aynası olarak nitelendirilen ya da öyle olması gerektiği düşünülen medya eleştirel yaklaşımda toplumdan uzak bir konumda yer almaktadır. Kısacası eleştirel yaklaşım medyanın bireyleri toplumsal gerçekliklerden uzaklaştırdığını ve topluma ait temel ve ciddi sorunları magazin konuları arasında sıradanlaştırdığını savunmaktadır. Böylece medyanın toplumsal ve kamusal yapıları kitlesel hale getirerek, ayrılıklar oluşturduğunu ve toplumu tehlikeye attığını iddia etmektedir (Damlapınar, 2007. 128-131).

Eleştirel kurama paralel olarak, kitle iletişim araçlarının toplumsal etik ile ilgili yönlerinin dikkate alındığı ve bu düşünce üzerinden medya görevlerinin belirlendiği bir diğer kuram da “Toplumsal Sorumluluk” kuramıdır.

Toplumsal sorumluluk kuramı, liberal anlayışın öngördüğü basın özgürlüğü çerçevesinin toplumun beklentilerine cevap veremediği iddiasıyla ortaya çıkmış olan ABD merkezli bir kuramdır. Konuyla ilgili temel görüşlerin 1947 yılında basın özgürlüğünün uygulamadaki konumu üzerine inceleme yapan Hutcins Komisyonu raporunda ilk kez ortaya çıktığı düşünülmektedir. Kuram, temelde kamunun öğrenme hakkı ve basın kuruluşlarının kamusal sorumlulukları üzerine bina edilmiş olan ve geleneksel iletişim teorilerinin dayandığı ilkeleri benimseyen bir özellikle taşımaktadır (Falay, 1992-1993: 54).

Sosyal sorumluluk kuramı kitle iletişim araçlarının topluma karşı sorumlulukları bulunduğunu, bu yükümlülükleri yine bu araçların kendi kendilerini düzenleyişiyle yerine getireceklerini, bunun dışında siyasi iktidarın, baskı ve menfaat gruplarının medyayı denetleyemeyeceğini ileri sürmektedir. Kurama göre medyanın başlıca görevleri bilgi vermek, eğlendirmek ve sosyal çatışmaları engellemek için tartışma zemini hazırlamaktır. Kitle iletişim araçları kamuoyu, tüketici tercihleri ve

meslek ahlakıyla denetlenmeli, kişilerin özel hayatına müdahale edilmesine fert ve kamu menfaatlerine saldırılmasına izin verilmemelidir. Bu kurama göre devlet, sosyal sorumluluk anlayışının teminat altına alınabilmesi için özel şahısların mülkiyetinde olan kitle iletişim araçlarına gerektiğinde el koyabilmelidir. Kısacası sosyal sorumluluk kuramının medya görüşü, toplumu ve ferdi dengeli şekilde öne çıkaran bir bakış açısına sahiptir (Terkan, 1999: 39-40).

3.4. MEDYANIN TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE KÜLTÜREL KİMLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Medyanın genel itibariyle beş temel işlevinden söz edilmektedir. Bunlar; bilgilendirme, kültürel devamlılık, toplumsallaştırma, kamuoyu yaratma, eğlendirmedir. Toplum tanımının belkemiğini oluşturan kültürel kimlik kavramı bireylerin toplumsallaşma süreçleri ile grup faaliyetlerine katılmaları, kendilerinden beklenen rollere uygun davranış ve normlardan haberdar olmaları anlamına gelmektedir. Bireyin toplumsallaşmasında en önemli faktör, toplumsal yapının kendisidir. Çünkü toplum, geleneksel bir davranışla toplumsallaşma sürecine girmiş olan bireyi uygulana gelen toplumsal kuralların içine çekmekte ve böylece bireyin, öğrenmesi gerekenleri, öğrenme şartları oluşmuş bir ortamda öğrenmesini sağlamaktadır.

Bir başka deyişle toplumsallaşma, toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların birey tarafından benimsenme sürecidir. Toplumsallaşma süreci, bireyin, yaşamdaki rol ve görevlerini, aile, okul, çalışma ortamı, medya benzeri kurumlardan öğrenerek yaşama uyum sağlaması ve geçmişte yaşanmış, şimdi yaşanmakta olan ve gelecekte yaşanacaklar için bir dünya görüşü kazanması olarak tanımlanmıştır (Mora, 2009).

Sosyalleşme sayesinde insan, toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket modellerini, örnekleri ve düşünme biçimlerini öğrenmektedir. Böylece sosyalleşme

kişinin toplumsal kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan bir mekanizma özelliği göstermektedir (Dönmezer, 1999: 122).

Bireyin toplumsallaşma sürecinde pek çok etken rol oynamaktadır. Birey içinde bulunduğu toplumsal yapı içerisinde gerek diğer insanlardan gerekse toplumu oluşturan alt birim ve kurumlardan aldığı geribildirimlerle sosyalizasyon sürecini gerçekleştirmektedir. Günümüz şartları açısından düşünülecek olursa medya faktörünün toplum ve dolayısıyla da toplumu oluşturan bireyler üzerindeki etkileri bu süreci de ciddi anlamda değiştirmektedir. Medya, toplumdaki fonksiyonel yönü düşünüldüğünde doğrudan doğruya bir kültür transferinin taşıyıcısı olmakta ve bireyin kültürel anlamdaki sosyalleşme kurgusuna şekil veren etmenlerin de başında gelmektedir. Sosyalleşen süreçinde kazanılan rollerin iletişim vasıtasıyla onaylanmış olması, bireylerin toplumdaki statü ve rollerinin kalıplaşmış şekilde farklı bir geleneksel anlayışa bürünmesine neden olmaktadır.

Toplumsallaşma süreci, bireylerin varlığı kadar toplumların varlığı bakımından da hayati bir önem taşımaktadır. Zira toplumların varlığının sağlıklı bir şekilde sürmesi ancak sosyalizasyon sürecinin sağlıklı bir şekilde sürmesi ile mümkün olabilmektedir. Bireylerin ve toplumların kültürel birikimlerinin korunup zenginleştirilmesi ve sağlıklı bir biçimde gelecek kuşaklara aktarılabilmesinde toplumsallaşma sürecinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Medyanın bu aktarımdaki en önemli fonksiyonu kültürel mirasın geliştirilerek üretilmesi ile kitlelere ulaşmasını sağlayarak, yaşatılmasına katkıda bulunmaktadır.

En genel şekilde bir toplumun yaşam tarzı olarak tanımlanabilecek olan ve dinamik bir karaktere sahip olan kültürün asli unsuru insandır. Bu yüzden insanın sosyalleşme sürecinin sağlıklı işlemesi kültürel kimlik için tartışılmaz bir önem arz etmektedir.

Medya bir taraftan toplumsal kültürün aktarımında bu denli önemli iken diğer taraftan da tam tersi bir görev icra edebilmektedir. Bu icraat çoğunlukla medyanın kültür yozlaşmasına yol açarak bireylerin ve toplumların yapısını bozmaya dönük bir psikolojik baskı süreci olarak kendini göstermektedir. Sonuçta bireyler arası ilişkileri

düzenleyen toplumsal değerler ve davranış kalıpları yıpranmakta, bu durum toplumun geleceğini tehdit edici boyutlara ulaşabilmektedir. Ayrıca, medyanın önemli bir yönü de bireylere “örnek rol modelleri” sunmasıdır. Özellikle belli yaş dönemlerindeki bireyler, özdeşim kurarak kendilerini geliştirme arayışı içinde oldukları için medyanın sunduğu her türlü modeli uygun görerek, ya da bu modelin uygunluğu üzerinde fazla düşünmeden kitle iletişim araçlarının doğrudan veya dolaylı zararlarından etkilenmektedirler (Arslan, 2009).

Kısacası, bireylerin yoğun olarak medyanın etkisinde olduğu bir toplumda, en yaygın kabul gören değerlerin belirleyicisi medyadır. Medyanın giderek etki alanını genişletmesi ve insan yaşamının hemen her alanına ve anına nüfuz etmesi ile birey/toplum üzerindeki etkisi de artmaktadır. Aslında medya bu yönüyle etkin bir “kültürleştirme” görevi de yürütmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde ve günümüzün kültürel nosyonu göz önünde bulundurulduğunda, baskın kültürlerin yayılmacı karakterinin medyanın etkin gücüyle bütünleşerek “medya emperyalizmi” denilen yeni bir teorik kullanımı da beraberinde getirdiği görülmektedir.

Medya emperyalizmi kuramına göre, gelişmiş ülkelerin egemen kültür ve değerlerinin medya yardımı ile diğer ülkelere empoze edildiği, özellikle televizyon programlarıyla bu ülkelerin kültürel değerlerinin tahribata uğratıldığı kabul edilmektedir. Batılı kültürel değerlerin egemen kılınması amacıyla kültür endüstrisi tarafından, bilinçli bir şekilde, seri, tek tip ve yapay olarak üretilen ürünlerin, tek yönlü olarak akmasıyla, o ülke vatandaşlarının kendi değerlerine yabancılaştırıldığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu da kültürel yabancılaşmaya, aidiyet duygusunun zayıflamasına, topluma yabancılaşma ve toplumsal çözölmeye neden olduğu için kabul görmemektedir (Mora, 2009).

Eleştirel kuramın görüşleri çerçevesinde de vurgulandığı gibi, tarih boyunca kitle iletişim teknolojisindeki gelişmeler, yenilikler sık sık toplumsal bozulmaların başlıca nedeni olarak görölmüştür. Bunun nedeni bu araçların insan ve toplum üzerine belli derecelerde etkileri olan araçlar olmalarıdır. Kitle iletişim araçları toplumsal ve siyasal gündemin belirlenmesine yardımcı olmaları ve toplumda

kendilerine özgü yerleri, belirli amaçlarıyla, güç ve kurumsal dinamikleriyle, tarafsız mesaj taşıma nitelikleri zaafa uğramaktadır. Ancak yine de bunlar gündemi seçmekte, düzenlemekte, tanımlamakta oldukça önemli etkileri olan araçlardır. Ayrıca yeni olaylara anlamlar, çerçeveler sağlayarak, çözümler göstermekte, statükoyu ve geçerli olan toplumsal denetim sistemlerini haklı göstererek meşrulaştırmaktadır (Durgun, 1997: 62).

Son olarak ise medya kültür kimlik ve toplum bağlamında dikkat çekilmesi gereken bir husus da şudur; Medya bir taraftan dördüncü bir kuvvet olarak toplumsal kültür ve bireyler üzerinde etkili olurken toplumun kültürel kimliğinin de aynası olabilmektedir. Çünkü medyanın verdiği mesajlar toplumdan soyutlanmış, tek tek bireylere yönelik değildir. Şu veya bu şekilde bir toplumun parçası, bir grubun üyesi olan insanlara dair tüm mesajlar bu grup bağlılıklarına ve toplumsal değerlere göre yetiştirilmiş, onları benimsemiş olan bireylere ulaşır. Ayrıca medyatik mesajlar bu aidiyeti temsil eden değer ve normların doğal süzgecinden de geçmek zorundadır. Bu yüzden medya-toplum etkileşiminde toplumsal standartların bilinmesi önemli ve gereklidir.

Nitekim bir toplumun kitle yayınının özelliği, niteliği ve düzeyi o toplum hakkında geçerli bilgiler vermekte ve bir anlamda referans olmaktadır. Kitle yayınının toplumsal boyutta bıraktığı etki ve ifade, o toplumun sosyal yaşam biçimi ve statüsüne ilişkin bir yansıma olarak kabul edilebilmektedir. Dolayısıyla kitle yayını toplumsal anlamda da son derece önemli bir göreve ve işleve sahip olmaktadır (Yıldız, 2006: 37).

Günümüzde etkili olan ekonomik oluşumlar ve daha fazla tiraj elde etme kaygısıyla medya kuruluşlarının yeni açılımlar gerçekleştirmesi, bu yeni yapılanmanın kültür üzerinde de derin izler bırakmasını beraberinde getirmiştir. Çünkü günümüz medyası bireyi sadece enformatik bir etkiye tabi tutmamakta, daha fazla reklâm, daha fazla kar, daha fazla reyting gibi amaçlarla bu etkiyi değişik alanlara yaymaktadır. Politik ve ekonomik güç dengelerinin medyasal içeriğe dâhil olması bu değişimin en temel referans noktasıdır. Bu şekilde toplumsal kültüre ilişkin değerlerin popüler yansımalara maruz bırakılması, sosyal ahlaki katmanların da eğlence kültürü içerisinde yozlaşıp erimesine sebep olmaktadır.

3.5. MEDYA VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren medya, bütün kapitalist demokrasilerde sadece insanları bilgilendiren bir iletişim kanalı olma özelliğini tamamen yitirmiş ve siyasal karar üretiminin temel yapı taşlarından biri haline dönüşmüştür. Hem ana akım iletişim araştırmalarında hem de eleştirel yaklaşımlarla yapılan araştırmalarda, medya toplumsal "diğer güç merkezleriyle karşılıklı maddi ve sembolik alışveriş içindeki güç merkezi" olarak tanımlanmaktadır (Köker ve Kejanlıoğlu, 2004: 45).

Bugün kitle haberleşme araçları dış siyasal çevremizi görmemize, algılamamıza yarayan bir pencere olarak kabul edilmektedir. Siyasal dünya hakkındaki bilgiler, kitle haberleşme araçları yoluyla ikinci el gerçekler olarak bizlere ulaştırılmaktadır. Bu araçlar, siyasal dünyayı bize bilgi vererek tanımlamaktadır. Kişiler, bu araçlardan toplumda yaygınlık ölçüsünde, kişisel alışkanlıklarına göre yararlanmaktadır ve bu yararlanma kişilere göre değişen seçmeli ilgi ve seçmeli algı mekanizması ile gerçekleşmektedir (Tokgöz, 1991: 80).

İdeoloji ve fikir akımları da bir toplumda yer bulabilmek ve toplumun bireyleri arasında kabul görebilmek amacı ile sıklıkla medya ve kitle iletişim araçlarına başvurmaktadır. Özellikle aynı anda geniş insan kitlelerine ulaşabilen radyo, televizyon gibi araçlar bu konuda belki de en popüler olanlarıdır (İnal ve Kiraz, 2008: 526). Bu şekilde medyanın kamuoyu ve gündem oluşturma konularındaki etkililiği önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

İletişim teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak hedef kitlesi her geçen gün daha da artan basın organları, kamuoyu oluşum sürecinde oldukça önemli bir misyon üstlenmektedirler. Bireyler dış dünyada olup biten olaylardan basın aracılığıyla haberdar olmakta ve kanaat oluşturmaktadır. Basının, kamuoyu oluşturmadaki rolü konusunda farklı görüşler söz konusudur. Basının bu süreçte belirleyici olduğunu savunan görüşe göre, basın kamuoyunu oluşturmakta, kendi istek ve çıkarları doğrultusunda kişileri yönlendirmektedir.

Bu görüşe karşı çıkanlar ise bunun bu kadar basit olmadığını, basının sadece oluşan kamuoyunu yansıttığını dile getirmektedirler. Kuşkusuz her iki görüşün de doğruluk payı olmasıyla beraber, genel olarak kamuoyu oluşum sürecinde basının aktif bir rol üstlendiği ve bireylerin kanaatlerinin şekillenmesinde etkin olduğu görüşü kabul görmektedir (Öksüz, 2007: 70).

Medyanın kamuoyu belirleme ve gündem oluşturma çabası göz önünde bulundurulduğunda beş temel etkiden söz edilmiştir. Bunlar,

- Medya çalışanlarından kaynaklanan etkiler,
- Çalışma düzeninden kaynaklanan etkiler,
- Kurumsal amaçlardan kaynaklanan etkiler,
- Kurum dışından gelen etkiler,
- İdeolojik eğilimlerin etkileri.

Bu sıralamada ideolojik eğilimler ya da kitle iletişim araçlarının herhangi bir ideolojiye olan yakınlığının doğurduğu etkiler tüm diğer unsurların üzerinde yer almaktadır. Eş deyişle medya içerikleri üzerindeki temel belirleyici olarak ideoloji en tepede yer almakta ve diğer tüm düzeyleri etkilemektedir. Dolayısıyla daha aşağıda görülen diğer tüm düzeyler üzerinde değerlendirmede bulunurken en tepedeki ideolojik eğilimleri görmezden gelmek doğru olmayacaktır. İster medya çalışanlarından, ister çalışma düzeyinden, ister kurum içinden ya da dışından olsun medya içeriklerini etkileyen bütün unsurların arkasında ideolojik eğilimlerin etkilerinden söz etmek mümkündür.

Medya çalışanları anlamında görülebilecek “mikro” düzeyle, ideolojinin yarattığı “makro” düzey arasında değişen beş kategori “etkiler hiyerarşisi” adıyla tanımlanmıştır. Bu hiyerarşide ideolojik etkiler en tepede görülerek diğer tüm seviyelere doğru bir süzgeç işlevini gördüğü ifade edilmektedir. Bir olayın haber olabilmesi için öncelikle bu süzgeçten geçmesi gereklidir. Dolayısıyla varolan binlerce haber öyküsü arasından medya içeriklerine, eş deyişle ekranlara ya da gazete sayfalarına yansıyan, yalnızca bu süzgeçten geçmiş, bir anlamda gerekli değişiklik, ekleme ve çıkartmalara uğramış ve pazara sunulmuş ürünlerdir.

Öte yandan bazen medya kuruluşları bazı konularda o konunun belirli bir yönünü savunarak kamuoyunu ve siyaseti etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu durum literatürde “medya savunuculuğu” adıyla tanımlanmakta ve bir konunun gündeme girmesinde etkili bulunmaktadır (Yüksel, 2004: 247-253). Medya bir taraftan mevcut konular üzerinde bireyleri etkilemeye çalışırken bir taraftan da yeni konuların gündeme gelmesini sağlayarak bireylerin algı ve ilgi düzeylerine ulaşmaya çalışmaktadır.

Bu yaklaşımı, Amerikalı Siyasal Bilimci Bernard Cohen şöyle tanımlamaktadır:

"Kitle haberleşme araçları her zaman insanlara neyi düşünmeyi söylemede başarılı olmayabilirler fakat kitle haberleşme araçları şaşırtıcı bir şekilde izleyicilerine neyin üzerinde düşünüleceğini söylemede başarılıdırlar" (Aktaran: Tökgöz, 1991: 89).

Erdoğan’a göre (Erdoğan, 2007: 178), Toplumsal bilmenin ve bilincin üretim ve tüketimi bu çağdaş araçların aracılığına bağlıdır. Bu araçlar yoğun bir şekilde kültürel ve ideolojik alanı sömürgeleştirmiştir. Kitle iletişim araçlarının görevi “toplumsal bilginin” (bilincin ve ideolojinin) oluşturulması ve tutulmasıdır. Seçilip verilen toplumsal bilgiler yoluyla insanlar kendi dünyasını, dış dünyaları, kendi gerçeklerini ve başkalarının yaşadıkları gerçekleri öğrenir ve böylece titizlikle paketlenmiş bir bütünlüğü kavrarlar. Sermaye ve üretim koşulları altındaki toplum daha karmaşık ve çok boyutlu, şekil bakımından daha da çoğulcu olarak biçimlenir. Bölgeler, sınıflar, alt sınıflar, kültürler, alt kültürler, mahalleler, topluluklar, çıkar grupları içinde yaşam kalıpları sersemletici karmaşıklıkla düzenlenir ve yeniden düzenlenir. Bu, bilişsel, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda böl ve yönet politikası, çoğulculuk, toplumsal yaşamı sayısız şekillerde sınıflama ve düzenleme yollarını getirir. Kitle iletişim araçlarının işi, bu çoğulculuğu yansıtmak ve bu çoğulculuk üzerinde yansımalar yapma, bu çoğulculukla nesnelleştirilmiş sözcükler, ideolojiler ve yaşam biçimlerinin sürekli bir kaydını tutmaktır. Bu araçların seçip dağıttığı “bilgiler” ve değerlendirmeler, "yeğlenen anlamlar ve yorumlar" içinde sıralanır ve düzenlenir. Burada mücadele ve çatışma koşullarında, yeğlenen ve dışarıda bırakılan açıklamalar arasında, izin verilen ve verilmeyen davranış arasında,

anamlı ve anlamsızlar arasında, birleştirilmiş pratikler, anlamlar ve değerlerle bunlara karşı olanlar asındaki sınır sürekli olarak çizilir, yeniden çizilir, savunulur ve tartışılır. Bu süreçlerle, tasnif edilen, görünür olan ve tanınan bir düzen kurulur. Bununla birlikte, kendi zamanında ve yolunda azınlık ve aksi görüşler için, yer bulunmalıdır ve bulunur. Böylece her sağduyulu kişinin kendisini bağlayacağı bir "düzen" ortaya çıkar. Bu, kitle iletişim araçlarının ideolojik çalışmasının birleştirici ve pekiştirici düzeyini biçimlendirir: Katılımın üretimi ve meşruluğun inşası kitle iletişim araçlarının ideolojik etkisinde önemli bir yandır.

Bu yönüyle medya her yerde sorunlu ve tartışmalı olmaktadır, çünkü somut toplum hayatında kendini toplumun iktidar mekanizmalarından mutlak olarak soyutlayacak bir medya yoktur, olması da mümkün değildir. Dolayısıyla, aktarılan bilgi çok zaman –hattâ, “önemiyle doğru orantılı olarak” da diyebiliriz- yorumlanarak aktarılır (Belge, 2009).

Çoğu zaman kitle iletişim araçları direkt olarak propaganda sayılabilecek yaklaşımlarda bulunmasalar bile, olayları aktarırken kullandıkları dil kolayca hissedilebilir değer yargıları içerebilmekte, böylece tarafsız gibi görünen bir enformasyon akışı seçilen kelimeler sebebiyle insanları yönlendirebilmektedir.

Daha önce de vurguladığımız gibi kitle iletişim araçları toplumun aynası gibi düşünülmektedir. Bir toplumun kitle iletişim araçlarının incelenmesi, o toplumun durumu hakkında üç önemli sorunun cevabını ortaya çıkaracağı belirtilmiştir.

İnsanların güncel olaylar hakkındaki bilgileri genelde medyadan kaynaklandığından, medyanın hangi konularda ne derinlikte bilgiyi, hangi sıklıkta topluma yaydığını incelemek, öncelikle insanların bilgi seviyesini ortaya çıkaracaktır. Medyanın işlediği konuların tematik olarak incelenmesi de toplumun hangi olaylara ve konulara önem verdiğini ve önceliklerini belirleyecektir. Üçüncü olarak da yayınlardan toplumun değerlerini, yani hangi yaklaşımları doğru, hangilerini yanlış bulduğunu öğrenmek mümkün olacaktır (Turam, 1994: 53-54).

Kısacası yeni medya sadece bir devamlılık ve yeniden yatırım değildir, aynı zamanda kendi mantığı üzerine bir düşünce geliştirmesi için de olanak sağlar. Hem görüntünün ifadeye dönük işlevlerinin, hem de yazının dünyasında geliştirilmiş olan düşünce biçimlerinin geçirdiği dönüşüm üzerine bir sorgulama söz konusudur. Bu yüzden günümüzde medya bu ikili zeminde tartışılmakta ve eleştirilmektedir (Barbier ve Lavenir, 2001: 15).

Dolayısıyla günümüz dünyasında medya, hem etkisel hem de tepkisel yönüyle ideolojik varsayımların sınırlarına dâhil olmakta ve bu varsayımları güçlendirme ya da zayıflatma eğilimiyle yeni bir boyuta taşıyabilmektedir. Ayrıca basında “çoğulculuk” anlayışının, yerini tekelleşme düşüncesine bırakması da bu eğilimin önemli bir tenkit noktası olarak değerlendirilebilir.

3.6. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAN YAZILI BASIN: “GAZETECİLİK”

Yazılı basın, kitleleri etkileyip yönlendirmede işlevsel araçlardan en eskisi olarak değerlendirilmektedir. Gazete, kökeninde Avrupa’da Ortaçağ sonrasının haber mektuplarının var olduğu düşünülen ve Batı Avrupa’da ticari kapitalizmin ürünü olarak ortaya çıkmış bir kitle iletişim aracıdır. XIX. Yüzyılda kapitalizm ile birlikte, bugünkü kitle gazetelerinin ortaya çıktığı ve bu süreç içinde gazetelerin ticari kuruluş olarak işleyiş mantıklarının piyasa koşulları tarafından belirlendiği kaydedilmiştir (Aktaran: Tokgöz, 1994: 33).

Gazete genel itibarıyla, her türlü haberi topluma ulaştıran ayrıca okuyucunun ilgisini çekecek ve onu çevresindeki olaylar hakkında düşünmeye itecek farklı türde yazılara da yer veren günlük bir haber aracı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu faaliyetlerin hepsi geniş bir anlamda “haber” olarak nitelendirilmiştir. Günümüz şartlarında yediden yetmişe hemen herkes basının ürettiği haberleri günlük olarak tüketmektedir. Gazete bu eylemi ile halkı doğrudan doğruya etkilemekte ve sosyal bir müessese olarak kamuoyu yaratmakta, kamuoyuna yön vermektedir. Daha sonra

ise kendi yarattığı bu kamuoyundan, kendisinin de belli ölçülerde etkilendiği görülmektedir (İnuğur, 1993. 21).

Haberleri aktarmada kullanılan iletişim teknolojisi, kendi sunum biçimini, olanaklarını ve iletişim dilini ortaya çıkarmaktadır. Gazete haberleri, günümüzde gazetelerin sahip oldukları teknoloji ile, okurlarına en etkin biçimde sunulmaya çalışılmaktadır. Haberlerin sunumunun yanı sıra, içeriğinin belirlenmesi ve neyin haber olarak değerlendirileceği, varolan toplumsal yapıyla da doğrudan ilişkilendirilmektedir. Nitekim bazı toplumlar için manşetten verilecek bir haber, başka toplumlarda gazetenin iç sayfalarındaki küçük bir köşeye bile giremeyebilir. Sadece varolan toplumsal yapıya uygun ve ilgi çekebilecek haberler, kedilerine gazete sayfalarında yer bulabilmektedirler. Habercilikte esas olan nokta okuyucunun seçim sınırlarını aşarak ilgisine ulaşabilmektir. Dolayısıyla haberleri algılayacak toplumun yapısı göz önünde bulundurulduğu takdirde, yayınlanan haberler ilgi çekecek, okunacak, böylece gerçekleştirilen iletişim hedefine ulaşmış olacaktır. Bu yöntem ile gazeteler, günlük haber verme işlevleri ile toplum yararına çalışmakta aynı zamanda birer ticari kuruluş olarak kendi menfaatleri için de daha geniş kitlelere ulaşma çabasını gerçekleştirmiş olmaktadır (Arıcan, 2004: 20).

3.6.1. Gazetecilik İşlevinin Temel Ögesi: Haber

Medya, bir grupta ilgili olarak ya kendi çabalarıyla elde ettiği, ya da başkaları kanalıyla kendisine ulaşan enformasyonu haber değerine bağlı olarak işleyip, haber v.b. biçimde kamuya sunmaktadır. Öncelikle, okuyucu, izleyici veya dinleyicinin söz konusu enformasyon ile ilgili görülmesi ya da ilgileneceğine medya yönetimince karar verilmesi haber değerinin en basit ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde hem kişilerin hem de grupların kamuya ulaşmaları ve sunulan bilginin haberin önemi ölçüsünde kamuoyunun gündeminde yer alması hedeflenmektedir. Hatta yine haberin önemi ölçüsünde, topluma ulaşmış olmasının yanında, kamuoyunun gündemini belirlemesi de amaçlanmaktadır. Neyi, nasıl ve ne zaman haber ve benzeri biçimde işleyip kamuya aktaracağına medya karar vermektedir. Medya kamu tarafından adeta

mesajın kaynağı olarak görülmekte, mesajın kaynağı haline gelmektedir (Varol, 2002: 27).

Genel olarak haberleşme, fikir ve bilginin herkesçe aynı şekil ve değerde anlaşılır hale getirilmesi, paylaşılması ve karşılıklı etkininin sağlanmasıdır. Görüldüğü gibi bu tanımda üç ana işlem vardır. Bunlardan birincisi fikir ve bilginin herkesçe aynı şekil ve değerde anlaşılır hale getirilmesidir. Bu işlem haberleşmenin ilk işlemi olması bakımından önemlidir. Fikir ve bilginin örnek bir şekilde yayımlanması haberleşmenin ilk prensibidir. Burada fikir ve bilginin herkesçe aynı şekilde, değerde anlaşılabilir kadar açık hazırlanması ve sunulması gerekmektedir. Her ne kadar bir toplumun değer sistemi içinde her haberin belli bir yeri varsa da, haberleşmenin son hedefi olan alıcının, kendisine gelen her haberi toplumun diğer üyeleri ile tam olarak aynı şekilde değerlendirmesi beklenemez. Üyesi bulunan gruplar, ideolojik inançlar, toplumsal-ekonomik statü, zevkler ve tercihler her alıcının her haberi özel bir şekilde değerlendirmesi sonucunu doğurmaktadır (Kongar, 2007: 249).

Haber verme işlevleriyle gazetecilik yapan kitle iletişim araçları, topluma siyasal, ekonomik, toplumsal, sanatsal, bilimsel enformasyonu ister güncel olsun ister genel nitelikte olsun, çeşitli olgular arasında bağıntılar kurarak sunarlar. Zaman zaman uyum içinde, zaman zaman eleştiri ile yüklü olarak olguların ve değerlerin toplumda yerleştirilmelerini sağlarlar. Bu işlevleriyle bilgi verme yanında fikirlerin, değerlerin aktarımını yapmaları, aslında kitle iletişim araçlarının eğitim işleviyle bütünleşmektedir. Daha özdeyişle, gazeteciliğin bu işlevleri önceki kısımlarda değindiğimiz gibi haber vermenin toplumsallaşmada oynadığı önemli rolü göstermektedir.

Gazeteler haber verme işleviyle aynı zamanda bazı fikirlerin savunuculuğunu yaparak, topluma belirli yönde fikir değişikliği getirmek ve yeni tutumların yerleşmesini sağlamak isterler. Bu işlevi görürlerken, zaman zaman karar alma yönünden ikna etmeye yönelerek, bazı fikirlerin değiştirilmesinde, şekillenmesinde rol oynarlar.

Haberciliğin bir başka işlevi de şüphesiz eğlendirme ve dinlendirme işlevidir. Bir taraftan haberlerle ve bunların psikolojik, sosyolojik etkileriyle kişiye çevresinde edindiği bilgilerle statü kazanacağına, öğretilmesi gerekenleri öğreterek, toplumsal normları zorlayacağına dönük bir yönlendirme yapılırken diğer taraftan da sorunlardan, dertlerden kaçma ve kurtulmayı vurgulayan eğlendirme ve dinlendirme unsurları dikte dilmektedir (Tokgöz, 1994: 45-46). Yani bireyler haberler yoluyla kendilerinin ve üyesi oldukları toplumun gerçeklerini açıkça müşahade ederken, bu gerçeklerin kendilerine yüklemiş olduğu ağırlıklardan kurtulmanın çaresini de medyada arayabilmektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂR NİTELİKLİ GAZETELERDE KADIN KİMLİĞİNİN TEMSİLİ

4.1. KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET OLGUSU

Bireyler açısından, içinde doğulan toplumsal yapı içerisinde belirlenmiş, tanımlanmış çeşitli roller mevcuttur. Belirli davranış ve beklentileri, belirli pozisyon etiketlerine bağlayan toplumsal roller aynı zamanda belirli zorunlulukları da isteğe çevirmektedir. Bu anlamda, hem sistem açısından hem de kişinin toplumun bir üyesi haline gelmesi sürecinde bu roller işlevseldir. Toplumsal roller, bizi kadın ya da erkek, anne ya da baba, ebeveyn veya çocuk, egemen ya da boyun eğen olarak tanımlar. Kişi, hem içinde doğduğu hem de yapıcısı olduğu toplumsal yaşam sürecinde kendine işlevsel bir toplumsal kişilik geliştirir. Toplumsal kişilik işlevseldir, çünkü bir takım zorunlulukları isteğe çevirebilen ve kişinin çevresiyle uyumunu kolaylaştıran toplumsal rolü de beraberinde getirmektedir.

Araştırmamızın bu bölümünde genel çerçeveye uygunluk arz edecek şekilde kadın olmanın getirdiği toplumsal rolün tanımlanışı üzerinde durmaya çalışacağız. Ayrıca toplumsal cinsiyet tanımlarında kadınlık ve erkekliğin, doğa/ kültür, özel alan/ kamusal alan, tüketici/ üretici, edilgen /etken, gibi karşıtlıklar kurulmuş olmasından dolayı, cinsiyetlerden herhangi birinin tanımlanmasıyla diğerinin de sınırlarının çiziliyor olduğunun ön kabulüyle, kadınlık kimliğinin inşası ve temsili üzerinde duracağız.

4.1.1. Rol kavramı:

Roller, bireylerin sahip oldukları konumlar gereği başkalarının kendilerinden ne beklediklerini ifade eden davranış kodlarıdır. Rol kavramı bir yandan bireylerin sahip oldukları hakları ve üstlenmeleri gereken görevleri içerirken; öte yandan, daha kişisel bir düzeyde, bu role atfedilen işlevi kolaylaştıracağı varsayılan belirli karakter özelliklerini ve tutumları içermektedir. Rol kavramı ile kalıpyargı kavramı çoğu zaman birbirinin aynı gibi düşünülmekte ve böyle ifade edilmektedir. Fakat temelde her iki kavramın içerdiği anlam birbirinden farklıdır. Nitekim rol bireyden beklenen, onun yapması gereken şey olduğu halde, kalıp yargı bireyin yapacağı düşünülen şeydir.

Rol kavramı ile kalıp yargı kavramı arasında sayılabilecek belli başlı farklar şöyle sıralanmıştır:

- “Rol beklentileri çoğu zaman kişinin kendi grubunun üyelerine yöneliktir, oysa kalıp yargılar özellikle yabancı bir grubu hedef alırlar. Örneğin kadın kalıp yargısı, klişesi erkekler tarafından yaratılmıştır, zenci kalıp yargısı beyazlar tarafından yaratılmıştır ve bunlar hedef aldığı kimse tarafından sonradan kabul edilmiştir.
- Çizilmiş rol, bir davranış modeli oluşturduğu halde kalıp yargı bir tiptir, bir varoluş yargısıdır
- Kalıp yargı gerçek olguların çeşitliliğini görece basit bir klişeye indirger, bu da katı bir yorumlama çerçevesinin elde tutulmasıyla olur.
- Kalıp yargı grubun bireysel üyelerinin bütün kişisel özelliklerini ortadan kaldırır ve onlar bu grubun ya da kategorinin temsilcileri olarak ortaya çıkarlar sadece” (Rocheblave- Spengle, 1980: 55-57).

4.1.2. Toplumsal Cinsiyet

Giddens’a göre (Giddens, 2005: 8), toplum kurumsallaştırılmış davranış biçimleri bütünü ya da sistemidir. Toplumsal davranışın ‘kurumsallaştırılmış’

biçimlerinde söz etmek, uzun zaman ve mekân dilimlerinde sürekli olarak tekrarlanan inanç ve davranış biçimlerinden bahsetmektir. Giddens toplumsal yaşamın birçok yönünün kurumsallaştırılabileğini, yani nesiller boyunca fark edilebilir derecede benzer bir biçimde varlığını sürdüren, yaygın olarak benimsenmiş uygulamalar haline getirilebileceğini savunmuştur.

“Toplumsal Cinsiyet” algısı dediğimiz olgu da bir bakıma Giddens’in “kurumsallaştırılmış davranış biçimi” ifadelendirmesine dahil olmaktadır. İfadelendirmenin “toplum” temelli oluşu onu toplumdan topluma değişme ve toplumsal olarak değişme konusunda esnek bir yapıya büründürmektedir. Zira toplumsal olarak değişebilen demek, kültürel ve geleneksel olarak da değişebilen demek olduğu için toplumsal cinsiyet algısının rol modelleri genelinde olduğu gibi kadın rolleri özelinde de toplumdan topluma bir takım farklılıklar göstermesi olağandır.

Toplumsal cinsiyet kavramı başlangıçta cinsler arasında var olan farklılıkları sadece biyolojik temelli olarak tanımlamanın sınırlamasından kurtulmak için kullanılmıştır. Yani toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkekler arasındaki farklılıkların sadece biyolojik farklılıklar olmadığını vurguladığı gibi, bu biyolojik farklılıkların sonucu olarak ortaya çıkan sosyal ve kültürel değerlerin oluşturduğu farklılıkları işaret etmek için kullanılmıştır. Böylece toplumsal cinsiyete ilişkin kategoriler, örneğin kadınlık ve erkeklik kavramına dair olan davranışlar, kişilik özellikleri, roller vb. bunların tümü sosyal ve kültürel yapıların özellikleriyle oluşturulmuş kategorilerdir.

Rol kalıplarına ilişkin en genel değerlendirmeler yapısal-işlevselci kuram ve eşitlikçi kuramın görüşleri çerçevesinde yapılmıştır. Her iki kuramda da cinsiyet rollerinin çekirdek modelleri “aile” kurumunda kadın-erkek rollerine ayna tutulmasıyla görüntülenmeye çalışılmıştır.

1940’lı ve 1950’li yıllarda Parsons’ın öncülük ettiği yapısal-işlevselcilik kuramı bir toplumsal sistem olarak tanımladığı toplumun; istikrarlı, birbirine bağlı parçalardan oluştuğunu ve her parçanın farklı işlevleri yerine getirerek, toplumun bütün olarak sürekliliğine katkıda bulunduğu görüşünden hareket etmektedir. Bu

bağlamda “toplumda uyum, düzen ve istikrar” görüşünü ulaşılması gereken temel gaye olarak benimseyen ve bu anlamda muhafazakâr bir eğilim gösteren yapısal-işlevselciler, kurumların hangi işlevleri, nasıl, ne şekilde yerine getirerek bu düzeni ve istikrarı sağlayabileceği sorunu üzerinde odaklanarak, kurumların yapısal analizine girişmişler ve özellikle aile kurumunun bu husustaki önceliğini dile getirmişlerdir. Dünya tarihini toplumsal işlevlerin artan bir şekilde ayrı yapılarda “farklılaştığı” bir “modernleşme” süreci olarak kuramlaştıran Parsons, düzen ve dengeyi, modernleşmenin ilerletilmesinde görmüştür. Gelişmekte olan ve gelişmiş/sanayileşmiş toplumları gözlemleyen yapısal-işlevselciler, düzenin sürekliliğinde cinsiyet rolü farklılaşmasının gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Başka bir deyişle sosyolojik karakteri ve önemi bakımından ailedeki cinsiyet rolü farklılaşması, bileşimi ne olursa olsun, sosyal etkileşimin tüm sistemlerinde olan temel bir farklılaşma biçiminin örneği şeklinde değerlendirilmiştir.

Eşitlikçi kuram da yapısal-işlevselci kurama paralel bir görüş izleyerek, cinsiyet rollerinin birbirini tamamlayıcı niteliğini dile getirmektedir. Bu kuramların değindiği cinsiyet rolleri ayrımının temelinde yatan görüş şudur: “Bazı ev işleri ve çocuk bakımı görevleri feminen role daha uygundur. Bu roller, kadınlık ve erkeklik hakkındaki kültürel görüşlere dayanır ve kadınlar ve erkekler tarafından içselleştirilir, bu nedenle doğal görülür. Dolayısıyla kadınların bakım ve ev işi faaliyetleri ve erkeklerin meslekî eğilimi ve tamir, bahçıvanlık gibi ağır ya da kirli işleri yapmaları cinsiyet rollerinin ürünüdür” (Erdoğan, 2008: 124-130).

Bu yaklaşımlardan hareketle, toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal niteliklere göre değişen bir özellik taşıdığı ve toplumsal cinsiyetin kültürel bir ürün olduğu için kendi içinde bir tür toplumsal mücadele alanı oluşturduğu söylenebilir.

4.1.3. Kadın Roller

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeği toplumsal açıdan farklı şekillerde konumlandırarak her iki cins için de birbirinden farklı roller geliştirmiştir. Kadınlık ve erkeklik zemininde yükselen bu roller, sosyal yaşam içerisinde yeni anlamlar bulmuş, değişmiş, değiştirilmiş ya da kalıpyargı haline gelerek süreklilik kazanmış olarak karşımıza çıkar. Bu rollerin belirlenmesinde ve süreklilik kazanmasında

toplumun yapısı, değer yargıları, dini ve kültürel bağları, tarihi mirası, gelecek ideali gibi pek çok faktör bir arada etkili olmaktadır. Tabi bu faktörlerin etkililiği de toplumdan topluma değişiklik gösterebilmektedir.

Berktaş'a göre (Berktaş, 2004: 2-3), kadınlar ve erkekler arasında varolan ve kendi başına bir eşitsizlik ilişkisi içermeyen bir farklılığın (biyolojik farklılık), toplum ve kültür içinde eşitsiz, hiyerarşik bir farklılığa dönüştürülmesiyle, bugün "toplumsal cinsiyet" olarak kavramsallaştırılan "verili" (ataerkil) kadın ve erkek tanımları ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ataerkil "kadın" ve "erkek" tanımları, birbirlerini dışlayacak biçimde ve birbirleriyle karşıtlık içinde oluşturulmaktadır. Ayrıca bu karşıtlığın bir tarafın diğerine üstün ve egemen olduğu hiyerarşik bir karşıtlık olduğu ve daha başka birçok hiyerarşik karşıtlık için de bir model işlevi gördüğü belirtilmektedir.

Buna göre, erkeğin; aklı, uygarlığı ve kültürü temsil ettiği ve bu nedenle tartışmasız daha üstün olduğu varsayılırken; kadının bedeni, duyguları ve doğayı temsil ettiği öne sürülmüştür. Böylece kadın bedene, maddeye, doğaya indirgenmekte, onunla birlikte de doğanın kendisi ve insanın soyu üretme yetisi küçümsemiş olmaktadır.

Ataerkil toplumsal cinsiyet kalıpları, kimi ufak tefek değişikliklerle ama özünde değişmeden, toplumdan topluma ve dönemden döneme aktarılır. Kadının doğa ve bedenle özdeşleştirilerek erkeğe göre daha aşağı ve ikincil sayılması, kadının eksiksiz insan olma yolunda geçmişten bu yana bir ispat çabası içerisine girmesine, feminen zeminde yükselen düşünsel hareketlerin de bu çabalarla tarih sahnesinde yerini almasına neden olmuştur.

Belirli bir dönemde, belirli bir toplumda kadın ve erkek için ayrı ayrı uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımının ortaya konulması toplumsal cinsiyeti tarih içinde takip etmeye olanak sağlamaktadır. Her ne kadar kadına tarih içinde az ve marjinal anlatımlarla yer verilse de, erkek ve kadın tanımlarının birbirine bağımlı ve çeşitli karşıtlıklar bağlamıyla ilişkilendirilmesi nedeniyle, kadın tarih içinde genellikle yokluğu ile yer almaktadır.

Kadının görünürlüğünü azaltan en önemli etkenlerden biri "özel alan"la ilişkilendirilmesidir. Kadın özel alanla erkek ise "kamusal alan" la özdeşleştirilmekte

ve tarih ağırlıklı olarak dışarıyı, iş yaşamını işaret eden kamusal alan anlatılarını içermektedir. Zira; özel alan “mahrem” olarak anlamlandırılmış ve bunun bir sonucu olarak da fazla deşifre edilmemiştir. Ancak, ev ve ailenin içerildiği özel alanla özdeş anlamlandırılan kadının, tarihin kanıtlara geçirilişinde yer almayışı ya da marjinalleştirilerek yer alışının temelinde, mahremiyetten çok erkek yapı tarafından kadının ilgi alanlarının, eylemlerinin, beğenilerinin değersiz görülmesi ve bu yönde anlamlandırılmasının da sebep teşkil ettiği dile getirilmektedir.

Opprangement ve Apu (Aktaran: Gönüllü Ve İçli, 2002: 85-86), kadının yedi temel rolünden bahsetmiş ve bunları annelik, eşlik, ev kadınlığı, akrabalık, topluluk, mesleki ve bireylik rolleri olarak belirlemişlerdir. Bu rollerin yansımaları kısaca şöyle özetlenebilir:

“Annelik rolü kadının çocuğunu yetiştirmesi ve topluma hazırlamasıyla ilgilidir. Kadından annelikle ilgili olarak beklenen rolleri elinden geldiğince en iyi biçimde oynaması beklenmektedir. Toplumsallaşma süreci içinde kadın, annelik rolünü en iyi biçimde gerçekleştirmesi gerektiğini öğrendiği için bu rolü oynamaya hazırdır. Çocuğun olmaması, bu rolü iyi oynayamaması ya da bu rolü oynarken rol çatışmasına girmesi kadında kaygı yaratabilir.”

“Eşlik rolü kadının kocasına karşı oynadığı roldür. Toplumsallaşma süreci içinde evlendiği erkeği mutlu etmesi ona sadık kalması gerektiğini öğrendiği için bu rolünü oynamaya hazırdır. Evlenmemesi, bu rolü oynarken engellerle karşılaşması, rol çatışması kadında kaygı yaratabilir.”

“Ev kadınlığı rolü, kadının evde oynadığı role işaret eder. Kadın evlenmemiş olsa bile bu rolü oynaması beklenir. Bu rolü oynamaması ya da başarılı olamaması rol çatışmasına girmesi kadında kaygı yaratabilir.”

“Akrabalık rolü kadının akrabalık pozisyonu içinde oynadığı rollerin toplamıdır. Aile ve akrabalık ilişkilerinin sık dokulu olduğu toplumlarda bu rollere

ilişkin beklenen rol kalıpları daha katıdır. Bu rolü oynayamama, başarısız olma, rol çatışmasına düşme kadında kaygı yaratabilir.”

“Mesleki rol kadının ev dışında, aile grubu dışında, başka bir sosyal bağlamda oynadığı bir rol olup, kadının temel rolleri arasına girmesi oldukça yenidir. Bu rol kadının gelir getirici, ekonomik bir faaliyete katılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Kadının mesleki rolüyle ev içi rollerinin çatışması kadında kaygı yaratabilir.”

“Topluluk rolü kadının yaşadığı aile ve meslek mekanının dışında kalan alanlardaki rolüdür. Sosyal yaşamın karmaşıklaşması nedeniyle kadınların topluluk rolünü yerine getirmesi beklenir, (oy verme gibi) .”

“Bireylik rolü kişinin birey olarak kendini ortaya koyması, kişisel gelişimi, dünyaya, yaşama, olan bitene katılma sürecinde sergilediği davranışlardır. Bireylik rolünün oynanması için zamana, enerji ve paraya gereksinim olabildiği gibi diğer rollerin oynanmasının zararına da olabilir.”

Belirtilen bu rollerin oynanması bazen uyum, bazense çatışma içersinde gerçekleşebilir. Gelenekler, görenekler rol çatışmalarını engelleyici kurallar getirerek düzenin devamını sağlarken, toplumsal değişme rol çatışmalarına yol açabilir. Ayrıca sosyalleşme sürecinde bu rollerin nasıl oynanacağını öğrenmemiş ya da yeterli öğrenmemiş kadınlar bu yüzden de rol çatışması yaşayabilirler.

4.2. TOPLUMSAL CİNSİYETTE “KAMUSAL ALAN- ÖZEL ALAN” TARTIŞMASI

Toplumsal cinsiyet konusu kavramsallaştırılmaya başlandığı yıllardan bu yana, özellikle de son dönemlerde, toplumsal düzlemde kadın-erkek rollerinin ayrımı ağırlıklı olarak kamu alanı ile özel alan arasındaki ayrım eksenine oturtulmuştur. Toplum bilimleri alanında gerçekleştirilen ve kadınları konu alan birçok çalışma kadın-erkek rollerinin toplumsal ayrımının kamu alanı-özel alan ayrımıyla çakışması, bu ayrımın etkileri, yargıları, yeniden üretim mekanizmaları ve değişim olanakları ile

alanlar arası geçişkenlik üzerinde yoğunlaşmıştır (T.C. Başbakanlık K.S.S., 2000: 4).

Kamusal alan tartışmasının ilk olarak 1980’lerde başladığı ve bu kavramın ilk kez 1962’de Jürgen Habermas tarafından kullanıldığı belirtilmektedir. Habermas kamusal alanı devletten bağımsız, sivil toplum içinde oluşmuş ve vatandaşların özgür ve eşit bireyler olarak ortak problemler üzerinde tartıştığı ve çözüm aradığı bir alan olarak tanımlamıştır. Habermas vatandaşların eşit ve özgür bireyler olarak ‘homojen’ bir görüntü çizdiği varsayımıyla bu liberal kamusal alanı idealize etmektedir (Aktaran: Aslan, 1995: 152).

Fakat herkesin özgür ve eşit olamayacağı için toplumsal tartışmalara aynı oranda katılamayacağı gerçeği, Habermas’ın idealize ettiği gibi homojen bir kamusal alanın varlığını güçleştirmektedir. Hatta bu alanın eşitsiz ve özgür olmayan bir ilişkinin yaşandığı ve farklı kamusal alanların bu ilişki içinde birbirleriyle rekabet ettiği bir alana dönüşmesi de muhtemeldir. Ancak bu eşitsiz ilişki çoğunlukla daha en baştan yani farklı kimliklerin kamusal alanda temsiliyet imkânı bulup bulamamasında yaşanmakta ve tüm bireyler eşit ve özgür bir şekilde bu alana erişememektedirler. Burada söz konusu olan bu alan içinde kadının ‘özne’ olarak ne kadar var olabildiği ve kimliğinin, çıkarlarının ve ihtiyaçlarının ne kadar görünür olduğudur. Diğer bir deyişle bu kavram daha en baştan karşıtıyla var olmakta ve kamusal olmayan (özel) bir alanın da varlığına işaret etmektedir. Ve bazı kimlikler özel alanın sınırları içine hapsedilerek, kamusal alandan dışlanmaktadır (Aslan, 1995: 152).

Modernite bir taraftan özel alan-kamusal alan ayrımına bağlı olarak toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü meydana getirirken diğer taraftan da bu ayrımları meşrulaştırıcı bir teorik yapı da oluşturmuştur. Genelde “ekmek kazananlar” olarak erkeklerin “hane dışındaki” ücretli emekleri ön plana çıkarılırken, diğer yanda doğum yapmaları nedeniyle “yeniden üretim” bağlamında kadına yüklenen roller üzerinden (yemek yapmak, temizlemek, dikiş dikmek, çocuk yetiştirmek...) kadının “hane içindeki” ücretsiz emeği göz ardı edilmektedir. Yani modern yaşamda kadınlar kamusal alanın “ücretli işinden”, siyasi gücünden, kamu

hayatından ve mülkiyetten dışlanırken hane içinin “ücretsiz emeğiyle” özdeşleşerek özel alana hapsedilmişlerdir ve bu kadının çocuk doğurma (yeniden üretim) ve büyütme becerisi nedeniyle meşrulaştırılmıştır.

Çocuk bakımı, evle ilgili işler hatta aile içinde baba/ koca rolündeki erkeğin bakımı ile ilgili yapılan işler kadının sorumluluğuna yüklenmektedir fakat kendini sıfırlayan bu işlerin genel nitelikleri sıklıkla yinelenmelerini gerektirdiğinden bu alanda kadın emeğinin değersizleştirilmesi ihtimali de doğmaktadır.

Aynı durum kamusal alanda da görülebilmektedir. Zira kadınlar ya bazı işler için tercih edilmemekte ya belirli pozisyonlara getirilmek istenmemekte ya da erkeğe oranla daha düşük oranlarda ücretlendirilmektedir. Erkeğin kamusal alandaki baskın varlığının koruyan bu etkenler sayesinde ise ailenin geçimi konusundaki erkek öncelikli anlayış kendi savunusunu da otomatik olarak ortaya koymaktadır. Kadının kamusal alandaki yokluğu veya varlığının değersizleştirilmesi durumunun süre gidişi aile içindeki erkek (kadının babası ya da kocası) tarafından üretilebildiği gibi temeldeki asıl neden; kamusal alanın işleyişinin dinamiklerinin de ataerkil nitelikte olmasıdır.

Ev ve aile içerisinde konumlandırılanın kadın olmasına karşın, ekonomik ilişkilerin üretiliş şeklinden dolayı aileye sahip olan, başka bir deyişle; aile içindeki egemen, erkek olarak tanımlanır. Çocuğu doğuranın kadın olmasına rağmen toplumsal kimliğini babadan alıyor olması ve hâlihazırdaki ataerkil akrabalık sistemi bu egemenliğin en tipik ve genel göstergelerinden biridir. Kamusal alandaki varlığının niteliği her ne olursa olsun özel alandaki öncelikli sorumlu olarak işaret edilen kadın, özel alanda ortaya koyduğu somut üretime karşın ailenin sosyal temsilinde edilgen ve ikincil bir konuma oturtulmakta ve tüketicilik özelliğiyle tanımlanmaktadır.

Kadının özel alana, ev ve aile içine, erkeğin ise; kamusal alana, ağırlıklı anlamıyla iş yaşamına ait kılınmasının işaret ettiği çok daha geniş bir açılım vardır. Kadının özel alanda bulunmasının gerekliliği ve doğallığı onun doğurganlığı ileri sürülerek savunulur. Bu özelliği nedeniyle çocuğun bakımı, korunması, büyütülmesi konularında erkekten daha yetenekli olduğu ileri sürülür ve işin mekânı olarak da

“doğallıkla” özel alan işaret edilir. Böylelikle; erkeğin de “doğal olarak” ailenin geçimini sağlamak üzere kamusal alanda bulunması gerekliliği meşrulaştırılır (Oğuz, 2006: 39-40).

Kısacası ev hayatı alanı toplumsal varoluştaki kadınsı ilkeyi temsil etmektedir. Bunun nedeni yalnızca bir olgu olarak kadınların büyük ölçüde özel dünyayı işgal etmiş olması değildir; daha ziyade, erkekler bunlara sahip olduğunda bile modern aileyle ilişkilendirilen davranış biçimlerinin kadınsı olarak kavranması ve bu davranış biçimleri bazında bir kadınlık kavramının inşa edilmiş olmasıdır. Kadının eş ve anne olarak varoluşunda aile hayatının ilkelerini ve sevgi, çocuk bakımı pratiklerinde gereken özeni cisimleştireceği varsayılır. Kadınsı olan ve ailevi olan arasındaki bu kavramsal çağrışım koşut bir bağlantı olarak erkeklik ve kamusal alan arasındaki bağlantıyı açığa vurmaktadır. Bunun nedeni yalnızca üretim, dağıtım ve yönetim dünyasına büyük ölçüde erkeklerin egemen olması gerçeği değildir; daha ziyade kadınlar bunlara sahip olduğunda bile, hatta özellikle böyle durumlarda kamusal hayatın gerektirdiği kapasitelerin erkeksi kapasiteler olarak kavranması ve kamusal hayat tarafından inşa edilmiş kimlik biçiminin bir eril kimlik biçimi olmasıdır (Poole, 1993: 73).

Kamusal alan-özel alan tartışmasında kadın ile erkeğin ve özellikle de kadının toplum içindeki yerinin nasıl şekillendiğini, geçirdiği evrimi net bir şekilde görebilmek için her iki cinsin üretim sürecinde üstlendikleri görevlere, maddi üretime bakılması gerektiği görüşü de yaygındır. Bu görüşe göre, kadının ve de erkeğin toplumdaki yerini toplumların evrim süreci doğrultusunda, çizilen çerçeve içinde aramak gerekir. Bir üretim gücü olan kadına üretim sürecinde verilen yeri dikkate almaksızın, kadının üst yapı kurumları karşısındaki durumundan hareket ederek çözümlemelere girişmek, sorunun tek boyuta indirgemek demektir.

Din, hukuk, ahlak, siyaset, sanat vb. üst yapı kurumlarının, tarih boyunca kadını ele alış biçimleri, ancak kadının üretim sürecindeki yerinin ortaya konulmasıyla anlam kazanmaktadır. Bu görüşe göre toplumların evrim süreci; ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum ve sosyalist topluma doğru olmaktadır. Özellikle kapitalist toplumlarda “kadın hakları” savunucularının ortaya çıkmış olması manidardır. Çünkü bu zamanlama kadının

toplumsal değerinin üretime katkısıyla eşdeğer görüldüğü düşüncesini desteklemektedir. Zira, kapitalist toplumlarda kadınların giderek daha çok üretime katılmaları, smrldklerinin, hem de bu sömürünün ikili olduğunun bilincine varmalarına yol açmıştır. Hak arama hareketleri de bu sömürünün bir sonucu olarak ivme kazanmıştır (Tayanç ve Tayanç, 1981: 20-

4.3. TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

4.4. TOPLUMSAL DEğİşME SÜRECİNDE TÜRK KADINININ PSİKO-SOSYAL KİMLİğİ

Türkiye’de kadının konumu, modernleşme hareketlerinin tarihsel gelişme süreci içinde biçimlenmiştir. Türkiye’de gelenekler ve özellikle İşlam karşısında Batı evrenselciliğini seçen modernleşme düşüncesinde kadın merkezi bir yer tutmuştur. Bu süreçte Batı düşüncesini benimseyen seçkinler Batı evrenselciliğine ulaşmanın tek yolunun kadının İşlami gelenekten koparak özgürleşmesi olduğunu savunurken, muhafazakâr akımlar kadına ilişkin geleneklerin bozulması, “liberalleşmesi” girişimlerine kuşkuyla, yer yer tepki göstererek bakmışlardır.

Göle’nin de (Gle, 2004: 49-50), Türk modernleşme sürecine ilişkin değerlendirmeleri kapsamında üzerinde önemle durduğu husus, bu süreçte kadının kilit bir rol oynadığı gerçeğidir. İşlam’dan Batı’ya, gelenekselden moderne, mahremden namahreme doğru kitlesel bir evrimin söz konusu olduğu bu tecrübede kadının konumu belirleyici olmuştur. Nitekim Batıcılar için “cinsiyet eşitliği” ve kadının özgürleşerek kamu yaşamına dahil olması “toplumsal gelişmenin” bir gereği olarak görülürken, İşlamiciler için kadınların “zel yaşamın, mahremin” dışına çıkarılması, cemaat kurallarını çiğneyerek ahlaki bir zlmeye yol açacak bir girişim olarak algılanmıştır.

Modern anlayışta Batı kaynaklı düşüncelerle yeniden şekillendirilmeye çalışılan bir kimlikle kadınlar, “yeni bir hayat”ın özel ve kamu alanlarında modern

bir yaşam biçiminin inşacıları olarak tarif edilmişlerdir. Tecrübenin deneyimlendiği ilk yıllarla birlikte bu modern yaşamın temsilcileri olan kadınlar mesleki seçimlerinden giyimlerine, tüketim tercihlerinden ortaya koydukları tavır ve tutumlara kadar reforme edilen değerlerin taşıyıcısı olarak modernleşmenin baş aktörü olmuşlardır. Yeni hayat tarzı Batı tüketim mallarının alınmasıyla sınırlandırılmamış, sağlıklı yaşam, çocukların eğitimi ve cinsiyet eşitliği gibi modern değerlerin tahsis edilmesini de kapsamıştır. Dolayısıyla, kadınlar bu yeni hayat tarzının kamu ve özel alanlarda da birincil nakledicileri haline gelmişlerdir. Kadının bu yeni görünümü İslami bir hayattan, laik bir hayata geçişin de göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Böyle olunca modernleşme, Göle'nin ifadesiyle “Müslüman bir ortamda özel bir cinsiyet meselesi” haline gelmiştir (Göle, 2000a: 103).

Arat, modernleşme sürecinde, reformlarla birlikte Türk kadının yeni kimlikler kazanarak geçirdiği tarihi seyri şöyle değerlenmiştir:

“1990'lara gelindiğinde, Türkiye'deki modernleşme projesinde kadınlara biçilen role ilişkin birçok söz söylendi, reformların önem ve yararı ısrarla vurgulandı. 1926'da şeriatin yerini almak üzere Medeni Kanun'un kabul edilmesi, İslami muhalefete indirilen ağır bir darbeydi. 1934'te kadınlara oy hakkının tanınması, otoriter uygulamalarına rağmen yeni Cumhuriyet'in demokratik özlemlerini vurgulayan önemli bir adımdı. Yeni Cumhuriyet'le birlikte Orta Asya'daki Türk geçmişi hatırlatılarak kadın erkek eşitliği ilkesi savunulmaya başlandı. Kadın haklarını savunmak, efsanevi Türk geçmişine dayanarak milliyetçi efsaneyi pekiştirmeye de vesile olmaktaydı.

İlginçtir ki, modernleşmenin kadınların yalnız kamu alanında değil, geleneksel alanda da –ama Batılı bir anlayışla- rol oynamasını gerektirdiği düşüncesiyle, kadınlar bu yeniden tanımlanmış geleneksel rolleri de oynamaya özendirilmişti. Devlet elit tabakadan bir grup kadının kamusal alana daha fazla girmesini desteklerken, sayıları gittikçe artan “öteki” kadınlara farklı bir mesaj gönderilmekteydi. Bu mesaja göre, onlar meslek sahibi elit kadınlar olarak değil, daha çok özel alanda yuva kurma sürecine “düzen”, “disiplin” ve “rasyonellik” getiren Batı tarzı ev kadınları olarak modernleşme sürecine katkıda bulunmalıydılar” (Arat, 1998: 86-87).

Arat'ın değerlendirmesi modern yaşamın mihenk taşı olarak konumlandırılan kadının süreçle birlikte yüklenmesi gereken yeni rol modelleri ile daha önce mevcut rolleri arasındaki çatışmaya da gönderme yapmaktadır. Bu çatışmada kadınlar, erkeklerle aralarındaki mesafeyi kapatmaya çalışıp kamusal alana dahil olma mücadelesine girişirken, bu kez kendi ilerinde yeni bir ayrıma maruz bırakılmışlardır. Bir yandan "ev" in devamı için fedakrlık göstermesi beklenen orta halli kadınlara özel alanın koruyuculuğu devredilmiş, bir yandan da kamusal alanda daha çok yer dinmek amacıyla çizilen modern kadının temsili elit kadınlara görev olarak dayatılmıştır.

Türk kadının bu modernleşme tecrübesi toplumsal kimliklerin karmaşık ve heterojen olduğu vurgusunu da pekişirmiştir. Modernleşme kuramlarında belirtildiği gibi geleneksel kodlara dayalı kadın rollerinin modernleşme sürecine girilmesiyle hemen değişmeyeceği ve modern ve geleneksel rol kalıplarının i içe geçebileceği saptamaları bu tecrübeyle de somut olarak desteklenmiştir. Bu saptamalar doğrultusunda, Türkiye'de yaşanan modernleşme deneyiminde aileye ilişkin değerlerin ve kadının toplumsal konumuna ilişkin yaygın inançların geçirdiği değişim sürecini ve bu süreç içinde geleneksel değerlerin nasıl barındığını da değerlendirmek gerekmektedir.

Toplumsal değişmeler, belli bir zaman içinde gerçekleşen evrim süreciyle ya da devrim hareketlerinde olduğu gibi birdenbire gerçekleştirilmiş olsa da, toplumdaki eski yapıyı tamamen ortadan kaldırıp, yeni bir düzen kurmak olanaksızdır. Toplumlar yeniden eklenen maddi ve manevi kültürel öğeleri, geçmişlerinden gelen ekonomik, toplumsal ve kültürel değerlerin etkisinde kalarak karşılırlar. Türkiye'nin modernleşme deneyiminde de, hem eskiye hem de yeniye ait değerler yan yana, beraber bulunmuş ve aralarında bir etkileşim söz konusu olmuştur.

aha'ya göre (Çaha, 1996: 128), Cumhuriyet döneminde kamusal alana çıkan kadınlar kendi kişilik ve dişilikleriyle değil erkeksi bir görünümle kendilerini görünür kılmışlardır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında kısa saçlı, pantolonlu Cumhuriyeti kadın tipi dönemin kadınlarının tipik özellikleri olmuştur. Bu kadınlar cinselliğinden soyutlanmış, erkeksi bir tip çizdiği için modernleşmenin nimetlerine

ve kadınlarla cinsiyet farklılığına dayalı bir görüntü çizen kamusal alana rağmen, kadının kamusal alanda ancak erkeğin değerleriyle bütünleştiği oranda bir varlık gösterebileceğinin de dolaylı kabulü olmuştur.

Türk kültüründeki gelenekselliğin sürekliliği, kamusal alana çıkan kadınların çoğunlukla annelik ve ev kadınlığının uzantısı olan işlerde yer almasının arkasındaki sebeplerden biri olarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk kuşağını temsil eden kadınlar heyecan dolu ve kendini aşan bir amaç için kamusal alana dahil edilmiştir. Fakat sonraki kuşakların geçim derdi için çalışmak zorunda kalmaları, buna gerek olmaması durumunda ise eve geri dönme yönünde istek duymaları kadınlar cephesinde manzarayı tersine çevirmiştir. Bu süreçte Türk kadını aynı zamanda modernleşmenin yol açtığı bazı problemlerle de canlı biçimde karşı karşıya kalmıştır. Kırsal kesimden kentlere doğru yaşanan göç ve arkasından gelen kentleşme yaşamı içinde gecekondü kadını kimliğiyle bir kesim kadın ortaya çıkmıştır. Kent yaşamındaki zorluklar bu kadınları kentsel ve bürokratik yaşamla bütünleşen kadınlarının geride bıraktıkları ev işleriyle uğraşmaya yöneltmiştir Berktaş'a göre (Berktaş, 2004: 18-20), de reform sürecinde Yeni Medeni Kanun'un, bir yandan kadınları ulus-devletin yurttaşları kabul ederken diğer yandan da cinsiyetçi kalıpları yineleyen bir zihniyetle kaleme alınmış olması, Cumhuriyet'in ataerkil yapısına işaret etmektedir.

Cumhuriyet rejimi, devlet desteğindeki feminizme bir alan açmakta, ama aynı zamanda onu tanımlayıp belirli sınırlar içinde tutmaya dikkat etmekteydi. Ayrıca, devletin modernleşmesine paralel süreçte, kadınların bir yandan hukuksal güvenceye kavuşmaları sağlanırken, diğer yandan da onların devletin aile ve nüfus politikasının araçları olmalarının yolu açılmıştır. Dolayısıyla kadınların, bağımsız bir bilinç ve hareket geliştirememiş olmalarının en önemli sonuçlarından birinin, aile içinde ve daha genel olarak toplum içinde varolan toplumsal cinsiyet kalıplarının, rollerinin ve ilişkilerinin köktenci bir sorgulamayla sarsılmamış olması olduğu düşünülmüştür.

Batıcılar ile muhafazakârlar arasındaki görüş ayrılıklarının kadın konusu üzerinde temellenmesinin nedeni, mahremiyetin bozulmasına ilişkindir. Çünkü reform sürecinde yeniden şekillenen kadın kimliği, Batı toplumsal yaşam biçimini ve

mahrem olarak tanımlanan kadın yaşam alanlarının giderek toplumsallık ve görünürlük kazanmasını sembolize etmiştir (Göle, 2004: 56).

Modern devletin kadına yönelik sekülerleştirici politikaları, bir taraftan geleneksel olanı, dolayısıyla kutsallaştırıcı öğeleri kamusal alandan silmeye yönelmekle beraber, diğer taraftan da yeniden kutsallaştırıcı bir yönde ilerlemiştir. Zira modernitenin gereği olarak kadının açılması, gelenekten ve kutsallıktan arınmayı simgelerken, kadının cinsiyetini yok sayarak onu iyi yurttaş şeklinde inşa etmek bir başka kutsallaştırma şeklinde belirlemiştir (Sarıbay, 1997: 54). Kısacası kadınlar modern ölçütlerin canlı taşıyıcıları olarak bu tecrübeye sürekli bir “kendi gibi olamama” sıkıntısı yaşamışlardır. Reform süreci devamlı olarak kadını, “kendi gibi olan” dan “başka bir şey olan”a dönüştürmüş ve muhtemel kimlik çatışmalarının da temelini teşkil etmiştir.

4.4.1. Türkiye’deki Feminist Hareketlere Kısa Bir Değini

Feminizm genel anlamda, eşitsizliğin, her alanda kadına uygulanan baskı ve sömürünün engellenmesi, kadının ikincil konumdan kurtarılması çabalarını da beraberinde getiren bir eşitlik talebi olarak değerlendirilmektedir.

Osmanlı’nın son dönemiyle Cumhuriyetin ilk yılları arasında Türkiye’de güçlü bir kadın hareketi ortaya çıkmış ve bu kadın hareketi, o günlerin koşulları altında Türk kadınlarının yaşadıkları yerel problemleri sorguladığı için “yerli feminizm” olarak isimlendirilmiştir. 1980’li yıllarda ise Türkiye’de yeniden gelişen feminist hareket, kadınların yerel problemlerini aşarak; global düzeyde bilim, devlet, erkeklik, kadınlık, aile vb. kavramlara da yönelmiş ve “alternatif” bir söylem geliştirmiştir. Farklılığı, alternatifliği ve global özelliklerinden dolayı bu hareket “sivil feminizm” olarak nitelendirilmiştir.

Feminizmin Türkiye’deki gelişiminin dört aşamada gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Bu aşamalar “gizil hazırlık” dönemi, “uyanış” dönemi, “meşruluk arayışı” dönemi ve “bir harekete dönüşme” dönemi olarak sıralanmıştır. 1970’lere kadar götürülen gizil hazırlık dönemi dünya genelinde feminist fikirlerin klavuzluğunu yapan belli başlı eserlerin Türkçe’ye kazandırıldığı dönemi

kapsamaktadır. Çeviri eserlerin yanı sıra yerli çalışmalar da bu dönemde bu oluşuma katkıda bulunmuştur.

1970'li yıllarda feminist oluşuma zemin hazırlayan bir diğer faktör de 1978 yılından itibaren kendini tamamen kadın konusuna adanmış olan *Kadınca* dergisinin yayınlanması olmuştur. 1980'li yıllar ise feminizmin ikinci evresi olan uyanış dönemini kapsadığı için feminist oluşum için bir dönüm noktası niteliği taşımıştır. Bu yıllarda şehirleşme, mesleki açıdan farklılaşma, nüfus yoğunlaşması gibi sosyolojik gelişmelerin olması feministler açısından ortamı avantajlı kılmıştır (Çaha, 1996: 141-145).

1970'lerde yükselen feminist dalganın ardından kadınlar kendi adlarına bilgi üretmek, kadınlara ait deneyimleri görünür kılmak için yoğun çabalara girişmişlerdir. Feministlerin kadın sorunu bağlamında ele aldıkları konulardan birisi de aile olmuştur. Feministler aileyi bir toplumsal kategori olan kadın gözüyle incelemiş ve yeni perspektiflerin ortaya çıkmasına olumlu katkıda bulunmuşlardır. Ancak bu olumlu katkı aynı zamanda bir sınırlama da getirmektedir. Temelde cinsiyet farkına dayalı sorunlar üzerinde yapılmış çalışmalar aileyi anlamamıza yardımcı olacak diğer boyutların ihmalini de beraberinde getirmektedir. Feministler aile içi şiddet, evli kadınların kocalarına maddi bağımlılığı, çocuk bakımı gibi birçok sorunun ailenin toplumsal örgütlenmesiyle ilişkili olduğu görüşündedirler. Aile üyeleri arasında görevlerin cinsiyete dayalı bir işbölümü ilkesi çerçevesinde dağıldığını belirten feministler bu işbölümünün aile ekonomisine katkı konusunda eşitsiz bir durum yarattığını belirtmektedirler. Zira onlara göre, bu işbölümünde kadın çok veren ama az alan taraf durumundadır. Aile içindeki eşitsiz dağılım bu koşullarda aile içi tabakalaşmada erkeğin daha üst konumda yer almasına neden olmaktadır. Ailesel işbölümü bir çeşit baskı oluşturmakta ve bu baskı değişik toplumsal kurumlarda erkeğin gücüne dayalı bir toplumsal kontrol sistemi tarafından şekillendirilmektedir (İçli, 1996: 54).

Türkiye'de feminist hareketin gelişimi de Batı'daki gibi bir seyir izlemiş; fakat zamanla etki alanları farklılaşmıştır. Batı'dan alınan farklı birtakım kültürel pratikler doğal olarak ülkemizdeki kadın hareketinin taleplerinde de farklılaşmalar

yaratmıştır. İslam kültürünün egemen olduğu ülkemizde feminizme, batıya nazaran biraz daha mesafeli yaklaşmış ve talepler de kadın ile erkek arasındaki farklılıktan ziyade benzerlik vurguları üzerinden dillendirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber hızlanan modernleşme serüveni toplumda bir iki kutupluluk yaratmış ve bu ikilik kadın hareketinde belirgin bir ayrışmaya neden olmuştur. Modernleşmeyle beraber ortaya çıkan laiklik süreci kadın üzerinden temellendirilmiş ve kadının kamusal alanda örtünmesinin engellenmesi ile zıt iki kutup yaratmıştır. Bir tarafta laiklik temelinde başörtüsünün özgürlüğü kısıtladığını vurgulayan feminist hareket, diğer taraftan da kamusal alanda kendi özgür tercihiyle örtünmenin de bir özgürlük talebi olduğunu vurgulayan feminist ve/veya İslamcı hareket arasındaki ikilik ülkemizde kadın hareketinin tartışma ve görünürlük alanını genişletmiştir (İngün, 2005: 1).

Türkiye'de erkek egemenliğine karşı kadın özgürlüğünü savunan “sivil ve yerel” bir hareket olarak başlayan, sonraları global düzeyde bir kadın savunuculuğuna dönüşme eğiliminde olan feminist hareketin muhafazakâr kesimlerce zaman zaman çokça tartışıldığını da söyleyebiliriz. Bu tartışmalar ekseriyetle feminist hareketin işleyişi noktasında yoğunluk kazanmıştır.

28 Şubat süreciyle birlikte başörtülü kadınların kamusal alan görünürlüklerinin ciddi anlamda engellenmesinden sonra yaşanan gelişmelerle, feminist hareketin “kadın savunuculuğunu” ideolojik düzlemde gerçekleştirdiği kanaati yaygınlaşmıştır. Nitekim başörtülü kadınların eğitim başta olmak üzere, kamusal alandaki görünürlüklerine dair hak taleplerinin geri kazanımı eylemsel boyutlar kazanmıştır. Bu kadınlarla aynı fikirde olan erkelerin kamusal haklarında herhangi bir zafiyet olmamasına rağmen bu durum Türkiye'de feminizm savunucuları tarafından bir “kadın-erkek eşitliği” sorunu olarak görülmemiştir. Bu süreçten sonra özellikle muhafazakâr çevrelerde feminist anlayışa olan antipatinin daha da artmış olabileceği çıkarımında bulunmak yanlış olmaz kanaatindeyiz. Zira ortaya çıkan tablo Türkiye'de feminizmin ilgi alanına girebilmek için “kadın” olmanın yeterli gelmediğini, kadın olmanın yanında modern düzenin “çağdaş” tarzını

da görünür düzeyde benimsemiş olmanın gerekliliğini bir ön koşul olarak karşımıza çıkarmaktadır. Oysa feminizm, hem dünya tarihindeki serüveni hem de ülkemizdeki yükseliş trendinde yaptığı kadın hakları savunuculuğunu “tüm ezilmiş kadınlar” söylemiyle yakalamaya çalışmıştır.

Bu durumun meydana getirdiği bir başka nihai sonuç ise feminist düşüncenin fikri paradokslarından birini ortaya koyar niteliktedir. Nitekim feminizmin en temel savlarında biri kadın-erkek eşitliği mücadelesinde kadın özgürlüklerinin sınırını genişletmek olmasına rağmen başörtülü kadınlar söz konusu olduğunda bir tutum farklılığı gözlenmiştir. Bu tutum farklılığı da başörtüsünün feminizm savunucuları nezdinde kadını özgürleştirici bir unsur olarak görülmediğinin, aksine kadının özgür alanını sınırlayan bir faktör olarak algılandığının göstergesidir. Zira bu sonuç, feminizmin “kadının kamusal alandaki görünürlüğünü” fikrini savunurken, “kişisel” bir görünürlükten çok “dışisel” bir görünürlüğü kastettiği düşüncesini akla getirmektedir.

4.5.KİMLİK OLUŞTURMADA BİR REFERANS OLARAK: DİNİ MEŞRULAŞTIRIM

Din bağımsız bir etkileyici olarak kitleleri rahatlıkla mobilize edebilen, birey öncelikli stratejiler söz konusu olduğunda ya da mevcut durumlar karşısında dinsel bir talebi yansıttığı oranda bazen gerçeklik dünyası ile çatışma içerisine girebilmektedir.

Bazen toplumda bireyler arasındaki dindarlık düzeyinde ortaya çıkan tepki ve itirazlar kendi içinde çarpıtılmış algılama biçimleri üretmektedir. Böylece din, farklı düzeylerdeki inanç ve eylem kalıpları içinde bir referans aygıtı olarak hem resmi hem de muhalif eğilimlerin onayını arzuladıkları bir meşruiyet alanına dönüşmektedir (Subaşı, 2004: 158).

20. yüzyıl Türkiye'sinde siyasal çizgide ve daha çok siyasal simgeler seviyesinde anlam bulan muhafazakâr-yenilikçi gerginliği genellikle bir "İslamcı-Laik" çatışması olarak görünürlük kazanmıştır (İnsel vd., 2006: 621). Çünkü modernist anlayışa göre din, muhafazakâr düşüncenin beslendiği ana kaynaktır.

Modernizmin Batı kültürüne entegre olmakla eşdeğer görülmesi, tarihi süreçte ilk olarak modernizmin, bu kültürünün tanımlayıcı öğelerinden biri olan Hristiyanlıktan ayrılmasına neden olmuş ve yeni bir modernite arayışı içerisine girilmesine yol açmıştır.

Bu arayış içinde olanlar modernleşme ve Batılılaşma arasında neredeyse zoraki olarak görülen tarihsel ilişkiyi koparmışlar, modernleşmek için ille de Batılılaşmak gerekmediğini savunmuşlardır. Bu düşüncenin doğal sonucu, modernite yerine modernitelerden bahsedebilir hale gelinmiş olunmasıdır. Böylelikle Çin, Hindistan gibi ülkelerde ve İslam dünyasında Batılı ve Hristiyan olmayan özgül moderniteler aranmaya, keşfedilmeye ve gündelik hayatta yaşanmaya başlanmıştır. Bu yeni bakışın ülkemize yansması ise müslümanlık ve modernlik arasındaki ilişkilerin bir yandan kavramsal ve tarihsel olarak sorgulanması, öte yandan da gündelik hayat içerisindeki pratiklerde kurulmaya çalışılması şeklinde olmuştur.

Günümüz toplumlarında bireyin şahsi kimliğini inşa etmede dayanacağı toplumsal etik tanım itibarıyla postmodern olduğundan, İslam'ın mevcut konumunun buna ne kadar imkân tanıdığı önemli hale gelmektedir. Dinin "kimliği kutsallaştırıcı" bir tarafının olması bazı yönlerden topluma da cazip gelebilmektedir. Çünkü bu kutsallaştırma, semboller sisteminde şahsın duygusal güvenliği ve topluluğun bütünlüğü için olumsuz işlev gören denetim dışı sınırsız uyarlamalara uygulanan bir tür fren etkisi göstermekte, dışsal yönlendirmelere karşı bağımsızlık sağlamaktadır. Böylece kutsallaştırma, bir anlamlar bütünü veya hakikatin kavramlaştırması olan kimliği koruyarak gerektiğinde kimliğe muhtemel etki yapacak değişimi düzenlemekte, önlemekte veya haklılaştırmaktadır (Sarıbay, 1995: 51).

1950'den itibaren daha net bir ifade kazandığı görülen muhafazakâr İslami söylemin en hassas oluğu konuların başında; İslam'ın salt bir inanç ve yöre bileşimi olarak algılanmasına karşı İslami düzen oluşturabilecek ahlaki ve toplumsal bir

hareketin gerekliliği konusu yer almıştır. Bu hassasiyete bağlı olarak müslümanlarda entelektüel, ahlaki, toplumsal, kültürel, edebi, siyasal ve ekonomik tüm varoluş düzeylerinde yaşanan bir güçlenmenin varlığı kendini gösterir hale gelmiştir (Aktaş, 1992: 30). İşte bu güçlenme hareketinde yıllardır Doğu-Batı, gelenek modernite, Laiklik-İslamcılık, ilericilik-gericilik karşıtlığı ekseninde yürütölen tartışmalarda önemli bir hareket noktası olarak, daima kadının toplumsal konumu üzerinde durulmuştur. Kadının kamusal yaşama katılması, çalışması, görünürlük kazanması ve giderek özgürleşmesi bu tartışmaların esasını teşkil etmiştir (Sever, 2006: 8). Bu yüzden de muhafazakâr islami anlayışta kadının yeri ve temsili konusu önem kazanmış, İslam'ın cinsiyet konusundaki yaklaşımı ile ilgili tartışmalar zaman zaman yeniden gündeme gelmiştir.

4.5.1. Muhafazakâr İslami Düşüncede Kadının Yeri ve Temsili

İslami düşüncede kadının yeri ve nasıl temsil edildiği konusu yıllardır gerek lehte gerekse aleyhte tartışmalarla popülerliğini korumuştur. Bazen konunun özünden uzaklaşıldıkça yorumların niteliği farklılaşmış hatta zaman içinde çeşitli hususlarda bu mesafe o kadar artmıştır ki farklı tartışmalara da sebebiyet verecek sorunlu alanların doğmasına sebep olmuştur.

Bulaç'a göre (Bulaç,1991:296), İslam'ın gerçek anlamda kadına nasıl baktığı araştırıldığında, iki önemli bağlam her zaman göz önüne getirilmeli ve sahih İslam bu iki bağlamdan özenle ayrılabilmelidir: Bunlardan biri Tarihsel İslam ve Reel İslam'ın kadının geleneksel rolü ve durumuyla ilgili geliştirdiği eksik imaj; diğeri de modernizmin kadına getirmekte olduğu yeni tanım ile ona yüklemekte olduğu çarpık imajdır. Toplumda “Müslüman ve Modern” bir hayat tarzının geniş bir kitlenin tercihi olmaya başlamasıyla, kadın İslam ve modernite kaynaşmasının ya da İslami bir modernite icadının, en kuvvetli, en bilinen simgelerinden biri olagelmıştır (Yılmaz, 2009).

Kadınların toplumsal hayata katılımları, vatandaş ve memur olarak şehir mekânlarındaki görünürlükleri, erkeklerle olan sosyalleşmeleri modern ve laik yaşam biçimini tanımlarken İslam dininin belirlediği toplumsal örgütlenme ve cinsiyet ilişkilerinden radikal bir kopuşu da beraberinde getirmiştir. Başka bir deyişle müslüman toplumlarda, laiklik modern bir yaşam tarzına rehberlik ederek, kadınları örtünme ve cins ayrımcılığıyla simgelenen dinden “özgürleşmeye” çağırmıştır. Dolayısıyla kadınlar iç mekânlarından dışarıya doğru çıktıkça, modern bireyin oluşumuna katkıda bulunmalarını sağlayacak kamusal roller edinmişlerdir (Göle, 2000b: 26). Barbarosoğlu’na göre (Barbarosoğlu, 2002: 38), bu durumun meydana getirdiği en büyük paradoks ise, modern kadın imajının çalışan kadın, sosyal faaliyetlere kendini adanmış kadın manasıyla özdeşleştirilmesiyle birlikte kadının geleneksel olan ve özel alana dahil olduğu düşünülen rollerinin, özellikle de “annelik” rolünün bir yük gibi algılanmaya başlaması olmuştur. Kadının iç mekândan dış mekâna doğru hareketliliğinin muhafazakâr çevrelerdeki yansımasının farklı boyutlarını ilerleyen kısımlarda “İslami Feminizm” merkezinde ele alacağımız için burada sadece islami anlayışta kadının yaratılış ve sosyal kimlik bakımından nasıl konumlandığına değineceğiz. Bu değiniyi yaparken İslam’da kadın sorunsalına temel teşkil eden ayetlerin bazılarını sınırlı bir şekilde ele almaya çalışacağız. Konumuzun sınırları gereği fazlaca derine inmeden “genel çerçeveyi” çizme mahiyetinde böyle bir yaklaşımı tercih ettiğimizi de belirtmiş olalım.

4.5.2. Yaratılış Açısından

Kur’an’ın kadın konusundaki öğretisi, İslam öncesi Arap toplumundaki güçlü tabakalar tarafından suistimal edilen yetimler, esirler, fakirler, kadınlar gibi toplumun daha zayıf katmanlarının durumunu düzeltme ve güçlendirme gayretinin bir parçası olarak şekillenmiştir. Cahiliyye toplumunda bir kadın hayata genellikle korkunç bir tehlike ile başlamaktaydı. Genel kanaate göre kız çocuğu, aileye gelmesi hoş karşılanmayan bir sığıntı/fazlalık olarak görülmekteydi. Kur’an’ın ifadesiyle:

“Onlardan birine bir kız evladı(nın doğumu) müjdelendiğinde, keder ve hayal kırıklığını saklamaya çalışırken yüzü kapkara kesilir; (utancından) insanlardan gizlenir ve o çocuğu utanç içinde (hanesinde) tutsun mu yoksa toprağa mı atsın diye düşünür durur. Onların hükmü ne de kötüdür” (K. Kerim, Nahl: 49).

Arap anlayışında yiğitlik şerefe dokunulmazlığı ön görürken, kadınlar da erkek “şeref”inin tam merkezi olarak görülmektedirler. Bu durum bir açıdan kadının, erkek hayatındaki “zayıf noktalardan” biri olduğu ve iyi korunması gerektiği anlamına da gelmekteydi. Dolayısıyla şeref ve onun korunmasına dair aşırı meşguliyet kız çocuklarına karşı Kur’an’ın kat’i olarak reddettiği uygulamanın sebebi olmuştur. İslam bu karşı çıkışla daha dünyaya gelir gelmez kadının kişiliğine yönelik bu kötü muamelenin ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır (Rahman, 1997: 89-90).

Yaratılış hususunda genel itibariyle Kur’an’i hitabın cinsiyet özelliği taşıyıcı mahiyette olmayışı, kadınlık ve erkeklik niteliğinden önce “insan” olma vasfının vurgulandığına delildir.

Zira, Kur’an’da bazı ayetler “Ey İnsanlar!” diye başlayarak insanların bütününe, bazıları ise “Ey İnananlar!” diye başlayarak sadece inananlara hitap etmektedir. Bu durum Kur’an’ın temel amacına uygundur. Çünkü Kur’an’a göre, inansın inanmasın insanların hepsi insan olmak bakımından eşittirler. Aralarındaki dil, renk, kabiliyet vb. farklılara rağmen onlar birbirlerini kabul ederek, birbirlerine saygı göstererek yaşamak zorundadırlar. Bununla birlikte Kur’an, toplum yaşantısındaki ayrıcalıklı rollere temas ederek, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetlerini de açıklamıştır. İlgili ayetler şöyledir:

“Allah’ın kimini kimine üstün kılmasından ve erkeklerin mallarından sarfetmelerinden dolayı, erkekler kadınlar üzerine hâkim bulunmaktadır” (K.Kerim, Nisa: 34).

“Kadınların hakları, örf ve örfeye uygun bir şekilde, vazifelerine denktir. Erkeklerin onlardan bir üstün dereceleri vardır” (K.Kerim, Bakara: 228).

Bilgin’e göre (Bilgin, 1997: 31), bu ayetlerde üstünlüğün sarfetmeye ve örf ve örfeye uygun vazifelere bağlanması, Allah’ın yaratılış ile birlikte kesinleştirdiği bir hüküm olarak değil, toplum içinde geçerli örf ve örfeye bağlı vazife olarak bildirilmiştir. Dolayısıyla örf ve vazifeler değişebildiğine göre, üstünlük de değişebilir.

Fazlur Rahman da (Rahman, 1987: 127), erkeğin eşinin ve çocuklarının bütün ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olmasından dolayı bir üstünlüğe sahip olduğunu, kadın ver erkeğin insanlık ve fazilet açısından aynı, ancak görevleri yönünden farklı olduklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla Rahman’a göre erkeklerin üstünlükleri görevleri gereği gerçekleşen yani fonksiyonel nitelik taşıyan bir üstünlüktür.

Ateş’in yorumuna göre de (Ateş, 1991: 222), yaratılışta bazı hususlarda erkek vücudu kadın vücudundan daha güçlüdür. Bazı hususlarda da kadın daha üstündür, Çünkü Allah öyle yaratmıştır. Ayetin ilk kısmında “Allah erkeleri kadınlardan üstün kıldı” denmiyor. “Kimini kimine üstün kıldı” deniyor. Genellikle, erkek vücudu daha dayanıklıdır. Erkeklerde siyaset ve yönetim yeteneği daha fazladır. Ama kadında da uyarlılık, merhamet duygusu erkekten üstündür. Her cinsin diğerine üstün gelen meziyetleri bulunur. “Allah kimini kimine üstün kılmıştır” cümlesinde de buna işaret edilmektedir.

4.5.3. Sosyal Kimlik Açısından

İslam’ın temel kaynaklarında veya tarihi süreç içinde kadın sorunu eleştirilirken, değer olarak kadın ver erkeğin her sahada “eşit” olması gerektiği fikri temel alınmaktadır.

Güler’e göre (Güler, 1991: 310-311), “eşitlik” meselesinin ontolojik, antropolojik ve hukuki olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Ontolojik anlamda yukarıda da belirttiğimiz gibi erkek ve kadın bazı yönlerden birbirine eşittir. Kadın ve erkek bir türün iki farklı cinsidirler. Ontolojik olarak eşit olmaları onların antropolojik olarak eşitliklerini de doğurur. Kadın ve erkek insan olmanın ortak paydasında: bilen, yapıp eden, değerleri duyan, tavır takınan, isteyen, özgür, tarihsel, ideleştiren, kendini bir şeye veren, çalışan, eğiten, eğitilebilen, inanan, sanatsal yönü bulunan varlıklardır ve böylece bir varlık olanın temel antropolojik özelliklerini taşırlar. Fakat ortak olan bu özellikler kadın ve erkeğin, doğalarının cins olarak farklılığından dolayı bazı alanlarda farklı gerçekleşir.

Hukuki eşitlik ise, kısaca aile hayatında ve toplumsal hayatta aynı haklara sahip olma, kadının kadın cinsine ait olmasından, erkeğin erkek cinsine ait olmasından dolayı bir takım imtiyazlara veya hak kaybına uğramaması dolayısıyla kanunun her iki cinse de aynı hak ve sorumlulukları yüklemesi anlamına gelir. Hukukta mutlak kanuni eşitliği savunmanın temelinde doğal olarak eşitliğin adaleti temin ettiği fikri yer alırken, bunun temelinde ise kadın ve erkeğin antropolojik doğalarının her sahada eşit olarak gerçekleştiği fikri yatmaktadır.

Kadın ve erkek arasındaki fonksiyonel tasnif ile ilgili olarak Kur’an’ı Kerim’de şu vurgu yapılmaktadır:

“Karanlığı ile etrafı bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı zaman gündüze, erkeği ve dişiye yaratana yemin ederim ki, işleriniz başka başkadır” (K. Kerim, Leyl: 1-4).

Bu ayette Allah her ikisinin de görev olarak önemli yükler almış olduğunu vurgulayarak ve birbiri ardına gelerek tamamlayıcı nitelik gösteren gece ve gündüzü zikretmiş ve bunların önemine işaret edencesine onlar üzerine yemin zikri kullanılmıştır. Hemen devamında, geceyle gündüze benzer olduğunu ima edencesine erkek ve kadın zikredilmiş ve bunları yaratan Allah kendisine yemin etmiş ve işlerdeki çeşitliliğe ve görev taksimine dikkatleri çekmiştir.

Kur'an, kadın ile erkeğin birbirini tamamladığını sürekli vurgulamaktadır, dolayısıyla da birinin diğerine bazı konularda üstünlüğü varken diğerinin başka konularda üstünlüğünden söz edilebilecektir. Bu nedenle Kur'an:

“Allah sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarında nasipleri var, kadınların da kazandıklarında nasipleri var: Allah’tan lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir” (K.Kerim, Nisa: 32).

diyerek erkeğin kadınlığa, kadının da erkekliğe has özellikleri kendinde görmeye çalışmamasını istemektedir.

Kadın ve erkek arasında kişilik sahibi olma ve mükellefiyetler açısından bir farklılığın olmaması her iki cinsin hukuki ehliyeteye sahip olma ve bu ehliyeti kullanabilme noktasında da bir farklılık içerisinde düşünülmeyişini ortaya koymaktadır. Zira fiil ehliyetinin temelini teşkil eden akıl sahibi olma ve temyiz gücü bakımından kadın ve erkek arsında herhangi bir farklılığa, üstünlüğe veya eksikliğe işaret eden bir husus söz konusu değildir. Durumun böyle olması daha önce de vurguladığımız gibi İslam’ın ruhuna uygun olmalıdır. Çünkü İslam kadın veya erkek cinsini değil, insan cinsini muhatap almaktadır. Kadın ve erkek arasındaki fizyolojik farklılıklar ise esasa yönelik olmayıp sadece görünürdeki farklılıktır (Çalış, 2009).

Dolayısıyla kadınların, İslam’da hem yaratılış bakımından hem de sosyal hayattaki statüler bakımından erkekler karşısındaki konumlarında herhangi bir sorun bulunmamaktır. Dini çerçevede, kadınların daha çok ev içinde yüklendikleri annelik vazifesinin, nesillerin ve dolayısıyla da toplumların dini ve ahlaki yetkinliklerinin sağlanabilmesi noktasında referanslarla kutsallaştırılması kadınların sosyal statüleri konusunda herhangi bir problem meydana getirmemektedir. Yani İslam kadın ve erkeğin sosyal ilişkilerinde belirli çerçeveler çizmektedir fakat bu çerçevenin kadınlar açısından dini yasaklara dönüştürülmesinin konunun; dini, felsefi boyutlarının eksik veya kasıtlı algılamalarla irdelenmesinin bir neticesi olduğunu söylemek mümkündür.

4.5.4. Muhafazakâr Düşüncenin Modern Söylemi: “İslami Feminizm”

Müslüman ülkelerde kadınların geleneksel koşullarını sorgulayan eğitim, meslek sahibi olma yönünde eskiye nispeten artan taleplerin olması kadınların giderek artan ölçüde özel alanın dışında kültürel, dini ve sosyal yaşama katılmalarıyla sonuçlanmıştır. Kadınlar sadece modernlikten etkilenmekle kalmamışlar, kendileri de değişim ve modernleşmenin önemli failleri haline gelmişlerdir.

İslamcılık dalgası bir taraftan geriye dönük olarak işleyen bir toplumsal cinsiyet gündemi oluştururken bir taraftan da bazı toplumlarda paradoksal bir şekilde “geleneksel fakat aynı zamanda şehirli ve modern” orta sınıf kadınları siyasi ve dini bir eylemciliğe itmiştir.

Özel hayatın yanında sosyal hayatın tüm yönlerini kuşatan dini siyaset bazı müslüman ülkelerde daha önce kadınların girmelerinin mümkün olmadığı bazı entelektüel alanları da kadınların etkinlik sahasına dahil etmiştir.

Bu arka plan çerçevesinde -Batı'da "İslami feminizm" ya da "Müslüman feminizmi" olarak bilinen- reform yönelimli bir dini feminizm farklı toplumlardaki Müslüman kadınlar arasında büyümüş bulunmaktadır. Müslüman feminizmi modernlikle bir müzakere, (ilk olarak Batı'da ortaya çıkan) modernliği kabul ama Batı'dan, Batılı modernizmden ve 'Batılı feminizm'den ayrı ve farklı görülen bir "alternatif" sunma şeklinde değerlendirilmiştir. Bu, Batı'dan ithal bir rol olarak görülmekten kaçınmak için feminist taleplerin bir "yerlileştirilmesi" ya da meşru hale getirilmesi teşebbüsü olarak da algılanmıştır.

Bu hareketle kadınlar İslamcı çevrenin kendilerine dayattığını düşündükleri geriye dönük toplumsal cinsiyet projelerini reddetmek ve İslami bir çerçeve içerisinde kendi rollerini ve haklarını arama eğiliminde olmuşlardır. Kimliklerinin dini boyutunu kendi şahsi, ailevi ve sosyo-politik yaşamlarında eşitlikçi toplumsal cinsiyet ilişkileri ve tercih özgürlüğü üzerinde temellenen güçlendirilmiş bir sosyal statü ile yeniden uzlaştırmak isteyen eğitimli kadınlar için Müslüman feminizmi,

geçmişten gelen kimlik politikasına, özellikle de kimilerine göre “İslamcılığın cinsiyetçi doğası”na bir direnme ve meydan okuma mekanizması sağlama amacıyla söylemler geliştirmiştir (Tohidı, 2004: 279-281).

Göle’ye göre (Göle, 2004: 41), kadınların İslamcı harekete katılımının beklenmeyen sonuçlarından biri, onların gizliden gizliye bireyselleşmeleri olmuştur. Kamusal görünürlükleriyle güçlenen kadınlar artık bir yandan kişisel yaşam stratejileri geliştirirken öbür yandan anne ve eş kimliklerinin önceliğini reddetmeseler de anımsatarak İslam ideolojisini eleştirmek durumunda kalmışlardır. Kadınların “mahrem” olarak tanımlanan ev alanının dışına çıkmaları geleneksel cinsel kimliklerini ve erkeklerce yapılmış “meşru” “gayrı meşru” hareket tanımlamalarını sorgulamalarına neden olmuştur. Böylece Müslüman erkeklerin “korumacılıklarını” eleştiren örtülü Müslüman kadınlar “kişilik edinme” yani “kendilerine ait bir yaşama sahip olma” hakkını talep ederek İslamcı cinsiyet ve kimlik tanımlamalarında çeşitli sarsıntılara sebep olmuşlardır.

İslami feminizm, İslam dünyasının gündelik yaşam pratiğinde, geleneksel inanışlar ve dini inanca dayalı güncel ortamla uyuşmayan kadın-erkek ayrımı ve erkeklerin üstünlüğü söylemine karşı, İslamcı kadınların eşitliğini veya üstünlüğü savunan bir bakış açısıyla İslam dininin imkânlarını harmanlamaya çalışan çabaların yükselişi olarak da değerlendirilmiştir (Çelik, 2009).

Çeşitli İslami dergilerde, yayın organlarında ve kamusal mekânlarda kendini görünür kılmaya başlayan kadınlar bu şekilde seslerini duyurmaya başlamışlardır. “Dişilik değil kişilik” sloganı etrafında toplum içinde kendilerine yer açma talebiyle ortaya çıkan bu kadınlar her ne kadar feminizmi batı kaynaklı görerek Türk toplum yapısıyla tam olarak uyuşamayacağını düşünseler de kadın hakları konusunda başvurdukları bir referans olarak da bu hareketten faydalanmışlardır (İngün, 2005: 1).

Özellikle örtünme pratiği üzerinden kendisini kamusal alanda görünür kılmaya başlayan modern, eğitilmiş ve varlıklı genç Müslüman kadınların başlattığı tartışmalar gittikçe yaygınlık kazanarak genişlemiştir.

Genellikle örtünme pratiği üzerinden kadınların kamusal görünürlüklerini talep eden bu atılım dönemlerinde, Müslüman kadınlar, toplumda reaksiyon göstermeye, vakıflar kurmaya, partilere üye olmaya, mitinglere ve bilimsel panellere katılamaya başlamışlardır. Kadınlar inanç vb. düşüncelerini sosyal hayatlarına yansıtmaya gayret etmişler, kıyafetlerini daha bilinçli tercihlerle gelenekselin dışına taşan formlara taşımışlardır. İslami düşünürlerin, yayın organlarının ve eğitim kurumlarının etkisiyle Müslüman kadının uğradığı sosyal değişimin kıyafetler bazında açıkça gözlemlenmenin mümkün olduğu söylenebilir.

Cinsiyetleri konusunda çizilen çerçeveleri sorgulayan ve dini konularda da bireysel bilinç kazanan Müslüman kadınlar kendilerine asli görev olarak sunulan “iyi bir eş, iyi bir anne ve ailede iyi bir öğretmen” olmakla anlam kazanan geleneksel rollerini reddetmemişlerdir. Fakat bu rollerin yanı sıra –bu rollerin yüklediği görevleri de ihmal etmemek kaydıyla- toplumda farklı sosyal statülerde de rol alabileceklerinin farkına varmışlardır (Erten, 1996: 23).

Aktaş’a göre (Aktaş, 1991: 252-259), kadınların bu süreçteki kimlik ayışlarının salt modernist bir mücadele olarak algılanması tıpkı kadının bir fitne unsuru olarak görülüp dışlanmasına benzemektedir. Çünkü feminizmin kadının tüm kimliklerini bir sorgu zeminine dönüştürmesi mekân olarak evi “yuva” olmaktan çıkarmış ve kadını kendine yabancılaştırmıştır. Oysa bu bilinçlenme sürecinde Müslüman kadınlar, İslam’ın onları nasıl tanımladığını güvenilmeyen araçlardan bağımsız olarak öğrenme imkanına kavuşmuşlardır

Türkiye’de kadın hareketleri İslami kesimler tarafından genellikle Batı kaynaklı olarak görülmüş ve temkinle karşılanmıştır. 90’lı yıllardan sonra medya gündeminde başörtüsü, cuma namazı gibi konular paralelinde Müslüman kadın kimliğine ilişkin tartışmalarla İslamcı feminist hareketin talepleri de görünürlük kazanmıştır. Bu tartışmaların odak noktasını da örtünme konusu olmuştur. Gerek savunucu gerek karşıt söylemlerle kamusal görünürlükleri gündemde kalan eğitimli, kimlik mücadelesini yürütmeye çalışan Müslüman kadınlar bu tartışmalarla birlikte İslami bir özneleşme süreci içerisine girerek kendi söylemlerini de oluşturmaya çalışmışlardır (Çelik, 2009).

4.6. MEDYA SORUNSA LI PARALELİNDE 2000’Lİ YILLARDA TÜR KİYE’DE KADIN KİMLİĞİ

Ülkemizde ontolojik anlamda, kimsenin kimlik tanımlama sıkıntısı yoktur. Herkesin bu alana ilişkin tasavvurları vardır. Ancak, “öteki”lerin varolduğu bir dünyada, tasavvurların realiteyi anlamlandırması yanında, onları nasıl şekillendirdiği gerçeğinin bilinmesine ihtiyaç vardır (Sözen, 1995: 115). Günümüz Türkiye’sinde ise, toplumsal düzlemde cinsiyete bağlı rol ayrımı olgusunun, özgül toplumsal, dinsel ve kültürel cinsiyete bağlı rol ayrımı olgusunun, etkin bir biçimde geçerli olduğu gözlenmektedir. Nitekim gerek nesnel/bilimsel olarak tanımlanan gerekse belli bir ideolojik temelden yola çıkan ve kadınları konu alan birçok çalışma kamu ve özel alanların cinsler arasında paylaşımı ve kadınların yaşamının özel alanda sınırlandırılmasını işlemiş, ailenin tarihsel, toplumsal, kültürel vb. önemini vurgulayarak kadının “üreme” ve “işgücünün yeniden üretilme koşullarını sağlama” işlevi üzerinde durmuştur. Ayrıca ekonomik yapılanma modellerindeki olumlu gelişme ve kimi iyileşmelerin (kadınların çalışma yaşamına katılımı, eğitim ve nitelikli işgücü içindeki paylarının görece artışı) sosyo-kültürel nitelikli değer, kanaat ve davranış kalıplarını etkilediği, geleneksel cinsiyetçi rol ayrımının değişimi yönünde işlerlik gösterdiği savı ise, tam anlamıyla doğrulanmaktan uzaktır (T.C.Başbakanlık K.S.S., 2000: 5).

Türkiye’de genel olarak toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalar dahilinde yapılan analizlerin ortaya çıkardığı sonuç, cinsiyet tanımlarıyla ilgili gerçekleşen değişimin, kadının daha özgür olması sonucunu doğurmadığı şeklindedir. Çünkü post-modern dönemin kadınına tanınan haklar, geleneksel rolünün ona yüklediği sorumlulukların azalmasına neden olmamıştır. Kadının, özellikle kamusal alanda var olabilme hakkını elde edebilmesi için geleneksel sorumluluklarını yerine getirdikten sonra, ayrıca erkek alanın gereklerini yerine getirme sorumluluğunu da yüklendiği görülmektedir. Böylece ortaya ev, aile, çocuk

bakımı, işle ilgili tüm yükümlülüklerini yerine getirebilen, dönemin güzellik tanımına uygun niteliklerde olan yeni bir kadın kimliği kategorisi çıkmaktadır. Bunun gerçekleşmesi içinde modern hayatın kadına en önemli öğüdü tüketim olmaktadır. Kadını doğal alanın ve özel hayatın bir parçası olarak “tüketici” yönüyle ortaya çıkaran bakış açısı bu rollerle fikri olarak kendini desteklemektedir.

4.6.1. Medyada Kadın Kimliğinin Popüler Asimilasyonu

Medya toplumun kültürel ve sosyal yapısının belirlenmesinde, toplumsal yargıların olumlu yönde değişmesi işlevine sahip olabileceği gibi, haber ve yorumları aracılığıyla mevcut toplumsal yargıları yeniden de üretebilir. Bu açıdan medya, kadın ile erkeğin toplumsal pozisyonlarına eşitlikçi bir anlayışla yer vererek, kadın erkek eşitliğinin ve kadınların ilerlemesinin sağlanmasında önemli potansiyele sahiptir. Son yıllarda çeşitli toplumsal sorumluluk projelerinin medya tarafından desteklendiği görülse de, topyekun bir dönüşümün gerçekleştiğini söylemek güçtür. Kadınların iletişim sistemlerine katılımında ve ulaşılabilirliğinde yaşanan eşitsizlik, medyada kadının klişe rollerle temsil edilmesi, şiddet içeren küçültücü kadın imajına sıkça yer verilmesi gibi farklı biçimlerle toplumsal cinsiyet eşitsizliği medyada yeniden üretilmekte, toplumda mevcut cinsiyet ayrımcılığının devamlılığı sağlanmakta ve mevcut eşitsizlikler güçlendirilmektedir..

4.6.2. Medyada Cinsiyet Ayrımcılığını Önlemeye Yönelik Resmi Düzenlemeler:

Kadın ve erkek eşitliği alanında uluslararası düzeyde tek yasal doküman olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne (CEDAW) Türkiye 1985 yılında taraf olmuş ve sözleşme 1986 yılında ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Kadın ve Medya konusundaki gelişmeler sözleşme’nin Madde 5/a bendinde resmi hükümler şöyle belirlenmiştir;

“Taraf devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır:

-Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların

ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek düzenlenmiştir ve gelişmeler bu düzenleme kapsamında değerlendirilmektedir.

-Ülkemizde işitsel ve görsel yayıncılığa ilişkin mevzuat olan 3984 sayılı “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında” Kanun’un yayın ilkeleri başlıklı 4. maddesinin (d) bendinde “..insanların....cinsiyet,...benzeri nedenlerle hiçbir şekilde kınanmaması ve aşağılanmaması”, (s) bendinde “program hizmetlerinin bütün unsurlarının insan onuruna ve temel insan haklarına saygılı olması”, (u) bendinde “kadına, ..karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi”, ve (v) bendinde “yayınların şiddet kullanımını özendirici...nitelikte olmaması” hüküm altına alınmıştır. Ayrıca “Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında” Yönetmeliğin reklamları düzenleyen “Reklam ve Tele-Alışveriş Yayın İlke ve Esasları” başlıklı 3. Bölümünde de “reklamların ırk, cinsiyet veya milliyet alanlarında ayrımcılık içermeyeceği” belirtilmiştir.

-Medyada kadının yer alış biçimlerine ilişkin olarak çalışmalar yapmak,

-Medyada ve yeni iletişim alanlarında kadınların konumlarını güçlendirecek çalışmalara katılmak ve desteklemek.

Türkiye’de ilk kez kadına yönelik şiddetin önlenmesinin devlet politikası haline geldiğinin göstergesi olan Başbakanlığın 2006/17 sayılı “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler Genelgesi”nde yer alan önerilerin gerçekleştirilmesi için “işbirliği yapılacak kurum/kuruluşlar” arasında medya kuruluşları da yer almıştır. Ayrıca, söz konusu Genelge’nin D “Medya ve Şiddet Konusundaki Çözüm Önerilerinin Yaşama Geçirilmesinde Koordineli Çalışması Gereken Kurumlar” konulu 4. Bölümü yazılı basın ve görsel-işitsel medya kuruluşları, bilgi hizmetleri ve haber ajansları ile basın meslek örgütlerinin yükümlülüklerine ayrılmış ve medya kuruluşları önerilerin hayata geçirilmesinde doğrudan “sorumlu kuruluş” olarak belirtilmiştir (T.C. Başbakanlık K.S.S., 2008:3).

4.7. “MEDYADA KADININ TEMSİLİ” ÜZERİNE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

4.7.1. Dünya Çapında:

Kitle iletişim araçlarında kadın genellikle ya hiç yer almamakta, görmezden gelinmekte ya da ataerkil etkiler taşıyan rollerle karşımıza çıkmaktadır. Medya, haber ve yorumları aracılığıyla toplumsal önyargıları yeniden üretmekte, geleneksel kadın imgesini pekiştirmektedir. Farklı kadınlık durumu ve yaşamları medyada temsil edilmemekte, kadın çoğu zaman ataerkil roller içerisine sıkıştırılmakta, genellikle ev ile bağlantılı olarak gösterilmekte, kadının kimliği eşi ve çocukları ile kurulmaktadır. Erkek egemenliğini pekiştiren, kadını şiddet gören, ihanete uğrayan, kadını cinsel meta olarak kullanan, kadınlara üretici bireylerden çok tüketici birey imajının verildiği programlar sıklıkla ekrana gelmekte ya da gazete sayfalarında yer bulmaktadır. yaygın olarak yayınlanmaktadır. Pek çok başarılı işleri icra etmelerine rağmen kadınlar meslekleri ve becerileriyle medyada çok az yer bulmakta, yer aldıklarında ise başarılarından ziyade daha çok kişisel yaşamları, görünüşleri ve aileleri ile öne çıkarılmaktadırlar.

Kadının medyada görmezden gelinmesi, eksik temsili ya da belirli roller içinde sunulması küresel bir sorun olarak da varlığını sürdürmektedir. 76 ülkede, yaklaşık 13 bin televizyon, radyo ve gazete haberinin incelendiği ve kadın/ erkeğin hangi oranlarda haberlerde yer aldığını inceleyen Küresel Medya İzleme Projesi'nin (Global Media Monitoring Project- GMMP) 2005 yılında yinelenen “Haber Kim Yapıyor?” başlıklı araştırma sonuçları da dünya nüfusunun yüzde 52'sini oluşturan kadınların medyada ki eksik temsili ya da görmezden gelinmesini doğrular nitelikte sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Araştırma kadınların ancak yüzde 21'lik bir temsille var olabildiklerini ortaya koymaktadır. Bu düşük temsil oranları en yoğun, görselliğin devreye giremediği radyo yayınlarında kendini göstermekte, televizyonda yüzde 22, gazetelerde yüzde 21 oranında konu edilen kadın, yüzde 17 ile en az radyoda kendine yer bulabilmektedir. Yani medya aracılığıyla, göreceli olarak kadının “görünmez”

kılındığı bir dünya yaratılmakta, kadınların yer aldığı haberlerde ise kadının yansıtılış şekli cinsiyet kalıplarını daha da güçlendirmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre kadınların en az yer aldığı haber başlıkları “ağır konular” olarak adlandırılan siyaset ve ekonomi haberleridir. Araştırma, haber konusu olarak politika ve hükümetle ilgili haberlerde kadınların 1995 yılı araştırmasındaki yüzde 93’e karşı sadece yüzde 7 oranındaki temsiline, 2005 yılında yalnızca yüzde 86 karşısında yüzde 14’e yükseldiğini göstermektedir. Ekonomi haberlerine ise kadınlar 1995’te yüzde 10 oranında konu olabilirken, 2005’te bu oranın yüzde 80’lik bir erkek egemenliği karşısında ancak yüzde 20’ye yükseldiği tespit edilmiştir. “Ağır konularda” kendisine yer bulamayan kadınların en yüksek temsil oranına ulaşabildikleri konular magazin ve sanat haber başlıklarıdır.

Araştırmada, kadının medyada yer alamaması ya da görmezden gelinmesi sorununun yanında, kadına medyada yer verilmesi durumunda da erkek egemenliğinin pekiştirildiği, kadına şiddet gören, ihanete uğrayan, “mağdur” bireyler olarak yer verildiği görülmüştür. Söz konusu araştırmaya göre haberlerde kadınlar, erkeklere oranla iki kat daha fazla mağdur olarak gösterilmektedir. Haberlerde yüzde 19 oranında mağdur kadın portrelerine yer verilirken, erkek mağdur portreleri yüzde 9 oranında yer almaktadır.

Yukarıda belirtilen sorunlar yanında, kadınların vatandaş olarak sahip olduğu haklardan, özgürlüklerden ve gerekli bilgilerden yoksun bırakıldığı ve haber konularının sadece yüzde 10’unun kadınlara ilişkin olduğu belirlenmiştir (T.C. Başbakanlık K.S.S, 2008: 5).

4.7.2. Türkiye Çapında:

Ülkemizde yapılan araştırmalar da dünya genelinde yapılan araştırma sonuçlarıyla benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. British Council desteğiyle yapılan “Medya ve Toplumsal Katılım Araştırması”nda 4 gazetenin (Hürriyet, Sabah, Akşam ve Vatan gazeteleri) Ocak-Ekim 2005 tarihleri arasındaki 16.060 haber yayını

incelenmiş, incelenen haberlerin 13.776'sının kadınlarla ilgili olduğu, kadınlarla ilgili haberlerin yüzde 32.3'ünün eğlence ve magazin, yüzde 17.4 suç ve şiddet içerikli olduğu, erkeklerle ilgili haberlerde ise suç ve şiddet içerikli haberlerin yüzde 22.2 ile ilk sırada yer aldığı bunu yüzde 21.6 ile eğlence ve magazin, yüzde 18 ile ilgili otoritelerin etkinlikleri ve politikalarını içeren haberlerin takip ettiği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi kadınlarla ilgili haber sayısı fazla olmasına karşın “ağır konular” da kadınlar kendilerine yer bulamamaktadır. Aynı araştırmaya göre cinsel içerikli haberlerin diğer tüm haberlerden 15 kat daha fazla olduğu, cinsel içerikli haberlerin 126'sı kadınlarla ilgili iken erkeklerle ilgili cinsel içerikli haber sayısının sadece 29 olduğu, kadınların kimlikleriyle değil bedenleriyle öne çıkarken, çocukların ise çoğunlukla “suç” ile anıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, kadınların teşhir edildiği haber sayısının 1620 adet olmasına karşın, bu oranın erkeklerde 101 adet olduğu, kadının teşhirinin ise çoğunlukla cinsel içerikli olduğu (cinsel 1580, diğer 95) ortaya çıkmıştır (T.C. Başbakanlık K.S.S, 2008: 6-7).

Bir diğer araştırma ise MEDİZ'in yaptığı araştırmadır. 20'den fazla kadın örgütünün oluşturduğu Medya İzleme Gurubu'nun (MEDİZ) "Medyada Kadınların Temsil Biçimleri" araştırmasına göre, medya erkeklerin egemenliğinde bir alan özelliği göstermektedir. Haberlerde, baş sayfalarda, manşetlerde kadınlar bireysel varlığı olmayan "eş-fedakar anne", "magazin malzemesi", "konu mankeni" ve "cinsel nesne" olarak sunulmakta ya da tamamen yok sayılmaktadır.

Araştırma kapsamında Ocak 2008'de iki hafta boyunca 10 gazete, beş radyo, beş internet haber sitesi ve beş televizyon incelenmiştir. Tüm medyada kadınların hak mücadeleleri ve eylemlerinin yer alma oranı sadece yüzde 3 olarak tespit edilmiştir. Araştırmacılardan Doç. Dr. Hülya Tanrıöver, üniversitede başörtüsü serbestliğine dair anayasa değişikliğinin gündemde olduğu dönemde bile kadınların eylemlerine dair haberlerin az oluşuna dikkat çekmiştir. Araştırmanın yazılı basına ilişkin bölümü farklı düşünce zemininden hareket eden gazeteler üzerinde yapılmış, araştırmada kadınların haberlerde nasıl temsil edildiğinin yanı sıra, kadınların haber üretiminde ne oranlarda ve nasıl yer aldığı da ele alınmıştır (“Sanal”, 2009).

Bu araştırma da diğer araştırmalarla benzer sonuçlar vermiştir. Kadınların eksik ve niteliksiz temsili ve çoğu zaman da sadece cinsellikleriyle kişilik kazandırılan haz nesneleri olarak sunulmuş olmaları temsil sorunundaki kriz noktalarının başında gelmektedir.

Gerek dünya genelinde gerekse Türkiye genelinde yapılmış olan bu araştırma sonuçları, kadının medyada temsil edilişinde ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir. Tezimizin önceki bölümlerinde değindiğimiz gibi medyanın günümüz şartlarında toplumları etkileyen önemli bir yapı ve kurum olduğu göz önünde bulundurulursa bu konunun önemsenmesi gerektiği görülecektir. Nitekim medya kavramı günümüzde bir enformatik ağ olma işlevinin yanında toplumların sosyolojik ve psikolojik dinamiklerini de dikkate değer şekilde ele almıştır. Gerek ideolojik yansımaları gerekse tüketim kavramını önceleyerek malzemesini en kısa yoldan popülerleştirme eğiliminde olan medya sektöründeki temsil sorunu kadınlar açısından önemlidir. Türkiye gibi geleneksel damarları güçlü olan Müslüman ülkelerde bu popüler kültürün etkisiyle “değerler erozyonu” şeklinde kavramsallaştırılmış olan kimliklerin niteliksel temsili önem taşımaktadır. Zira bu temsil, toplumun hem bugününe hem de yarınına hâkim olacak yeni değer yargılarının temel dayanak noktalarından birini oluşturacak ve toplumsal kimliklerin yeni tariflerini belirleyecektir.

4.8. VAKİT, YENİ ŞAFAK, ZAMAN GAZETELERİNDE KADIN KİMLİĞİNİN TEMSİL ANALİZİ

4.8.1. Kullanılan Yöntem ve Analizin Amacı

Türk toplumu geçmişten bugüne hızlı bir modernleşme süreci geçirmiştir. Bu süreçte toplumun geleneksel yapısı büyük bir değişime uğramış, toplumsal değişimin en etkili olduğu alanlardan biri de şüphesiz “aile” kurumu olmuştur. Geleneksel toplum sisteminin en etkili sosyal mekanizmalarından biri olan geniş aile yapısı zamanla yerini görev ve sorumlulukların tasnifinde modern ölçütlerin etkili olduğu çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Aile yapısında meydana gelen bu değişim bireylerin aile temelli rol ve kimliklerinin çerçevesini yeniden çizmeyi beraberinde getirmiştir. Fakat Türk toplumunun geleneksel köklerinde bireysel kimliklerin oluşumuna etki eden değer yargılarının modernleşme paralelinde yeniden okunuşuna imkân vermeyen toplumsal değer dinamikleri bu çerçevenin çiziminde belirli mukavemet noktaları oluşturmuştur. Kalıplaşmış rol beklentileri ile birlikte sosyal değişimlerin etkisiyle şekillenen rol modellerinin yeterince formüle edilmeyişi, önceki bölümde de belirttiğimiz gibi, zaman zaman rol çatışmalarına kadar uzanan belirsizliklere sebep olmuştur.

Bu süreçte toplumsal rollerin yeniden formüle edilmesinde ya da rollere ilişkin mevcut kalıp yargıların devamını sağlamada etkileyici faktörlerin başında kitle iletişim araçları gelmiştir. Teknolojinin hızla geliştiği bir ortamda, bilgi kaynaklarının artış göstermesi medya kavramını da sadece bir bilgi paylaşım zemini olmaktan uzaklaştırmış toplumsal dönüşümün önemli bir taşıyıcısı haline getirmiştir. Çünkü gelişen teknoloji beraberinde getirdiği yeni toplumsal tüketim ve yaşam anlayışıyla medyanın kuşatıcılığını kolaylaştırmış ve bu kuşatmaya uygun ortam sağlamıştır. Medyanın toplumsallaşma süreci üzerindeki etkisi dünden bugüne tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bireysel kimliklerin inşasında ciddi bir zemin oluşturmuş özellikle kadın kimliğinin sunumunda kendi normlarını hâkim kılmaya çalışmaktan geri kalmamıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye’de nispeten toplumsal değerlerin muhafazası konusunda ismen ön plana çıkmış olan gazetelerde kadına hangi kimlikle yaklaşıldığı, kadının temsilinde ne tür bir tanımlamanın etkili olduğu ve bunun nasıl sunulduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın bu kısmında bu tür basın organlarında kadınların nasıl sunulduğuna dair varsayım niteliğinde bir fikir önceden belirlenmemiş olmakla birlikte mevcut durumun ne olduğunun analiz edilmesi, yorumlanması hedeflenmiştir. Bu hedefle önceki bölümlerde gerek muhafazakârlığın temel referans noktaları gerekse medyanın toplumsal önemine göndermeler yapılarak hâlihazırdaki yaklaşımların ne olduğunun nitelikli tespiti gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamına tezimizin temel argümanı olan muhafazakâr nitelikli gazeteleri temsil açısından bu paralelde üç ulusal gazete girmektedir. Bunlar Vakit, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleridir. Araştırma kapsamında 01.04.2009- 30.04.2009 tarihleri arasında 30 günlük sürede ismi geçen gazete sayıları yer almıştır. Reklam ve ilanlar kapsam dışı bırakılmıştır.

Tezimizin bu bölümünde içerik analizi yapılmış, tespit edilen gazetelerde birey olarak kadının ne kadar yer aldığı değil, hangi niteliklerde yer aldığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu paralelde her gazete için kadınları konu alan haberler incelenerek konularına göre sınıflandırılmıştır. Kadınlarla ilgili haberler sayılmış her haberin kadınlarla ilgili genel haber toplamı içerisindeki oranı da yüzdesel olarak verilmiştir. Ayrıca haberlerin şekil itibarıyla nasıl sunulduğu, fotoğraf kullanılıp kullanılmadığı da belirlenmiştir. Gazetelerin kadınlara ilişkin ne tür haberleri konu edindiği ve haberleri nasıl bir sunumla verdiği bu gazetelerin kadın kimliğine yaklaşımını belirlemede noktasında önemli bir husustur. Kadınlara ilişkin haberlerin tasnifi, sayıları, yüzde oranları ve fotoğraf kullanımına dair bilgiler tablo olarak verilmiştir. Tablolarda her gazete için içeriğe en fazla dahil olan haber konusu en az olana doğru sıralı olarak yerleştirilmiştir. Ayrıca tabloya ilişkin detaylı değerlendirmeler de her konu için ayrı ayrı başlıklar halinde verilmiş ve yorumlanmıştır.

4.9. GAZETELERDEKİ HABER İÇERİKLERİNİN ANALİZİ

Vakit gazetesi araştırma süresi boyunca periyodik olarak herhangi bir ek vermemiştir. Özellikle kadınlara ait haberlerin yer aldığı herhangi bir sayfa tasarımı da söz konusu olmamıştır. Sadece Cuma günlerine özel olarak gazetede yer alan “güldeste” isimli gazete sayfasında “kadın-aile-çocuk” konulu haberlerin nispeten sık yer aldığı gözlemlenmiştir.

Vakit gazetesinin bir aylık inceleme süresinde kadınları konu edinen haberlerde nasıl bir temsil içerisinde olduğunu detaylandırmadan önce bu haberlerin tasnifini ortaya koymak gerekmektedir.

Tablo.1:Vakit gazetesinde yer alan, kadınlarla ilgili haberlerin konu dağılımı:

Sıra	Konular	Haber Sayısı	%	Fotoğraf Sayısı	%
1	Siyasi İçerikli Haberler	37	30.57	36	31.30
2	Ev Kadını, Eş, Anne Kimliği	22	18.18	21	18.26
3	Eğitim	12	9.91	10	8.69
4	Sağlık	11	9.09	9	7.82
5	Politikacı, Sanatçı, Sporcu Eşi veya Sevgilisi Kimliği ile Habere Konu Olan Kadınlar	10	8.26	10	8.69
6	Toplumsal Hayatta Kadın(Örgütlenebilen, derneklerde çalışan... Fikirlerini eyleme dönüştürebilen)	8	6.61	10	8.69
7	Ekonomik Yaşam	8	6.61	8	6.95
8	Kaza- Ölüm	4	3.30	2	1.73
9	Kadını Yargılayan, Küçük Düşüren Haberler	4	3.30	4	3.47
10	Kültür- Sanat	3	2.47	3	2.60
11	Şiddet	1	0.82	Yok	
12	Magazin	1	0.82	2	1.73
13	Bilim	Yok		Yok	
14	Spor	Yok		Yok	
15	Moda ve Güzellik	Yok		Yok	

Vakit gazetesi incelendiğinde bir aylık süre içerisinde 121 tane kadın konulu haber tespit edilmiştir. Bu haberlerin 115'i fotoğraflarla desteklenmiştir. Politika dışındaki kategorilerde, özellikle de kadını toplumsal hayatta temsil eden haberlerin büyük bir kısmında kullanılan kadın fotoğraflarının önemli bir bölümünde örtülü kadınların yer aldığı karelerin tercih edildiği dikkat çekmiştir. Ayrıca kadınlarla ilgili haberlerin ilk sayfalarda değil de daha iç sayfalarda yer aldığı gözlemlenmiştir.

Yeni Şafak gazetesi incelenen dönem boyunca hafta sonları “Yeni Şafak Cumartesi” ve “Yeni Şafak Pazar” ekeri de vermiştir. İsmi geçen ekler de araştırmamızın inceleme kapsamına dahil edilmiştir. Bu eklerde kadınlara yönelik haber ve yorumların yer aldığı bölümlerin olduğu gözlenmiştir, hatta bu eklerde gazetenin günlük haber politikasından farklı olarak kadınlarla ilgili moda, güzellik, bakım konulu haberlerin nispeten daha fazla yer aldığı dikkatimizi çekmiştir. Yeni Şafak gazetesinin de içerik çözümlemesinde kadınların özne olarak yer aldıkları haberlerin yanı sıra gazetede ki köşe yazıları da değerlendirilmiş olup, reklam ve ilanlar kapsam dışı bırakılmıştır.İncelenen bir aylık dönemde gazetede ki haberlerin içerik tasnifi şöyle olmuştur:

Tablo.2: Yeni Şafak gazetesinde yer alan, kadınlarla ilgili haberlerin konu dağılımı:

Sıra	Konular	Haber Sayısı	%	Fotoğraf Sayısı	%
1	Spor	27	13.91	7	4.69
2	Politikacı, Sanatçı, Sporcu Eşi veya Sevgilisi Kimliği ile Habere Konu Olan Kadınlar	22	11.34	20	13.42
3	Ekonomik Yaşam	20	10.30	18	12.08
4	Siyasi İçerikli Kadın Haberleri	20	10.30	16	10.73
5	Kaza- Ölüm	17	8.76	16	10.73
6	Moda ve Güzellik	15	7.73	11	7.38
7	Toplumsal Hayatta Kadın(Örgütlenebilen, derneklerde çalışan... Fikirlerini eyleme dönüştürebilen)	14	7.21	11	7.38
8	Ev kadını, Eş, Anne Kimliği	14	7.21	10	6.71
9	Magazin	12	6.18	11	7.38
10	Şiddet	11	5.67	9	6.04
11	Kültür-Sanat	10	5.15	10	6.71
12	Kadını Yargılayan, Küçük Düşüren Haberler	6	3.09	5	3.35
13	Sağlık	5	2.57	5	3.35
14	Eğitim	1	0.51	Yok	
15	Bilim	Yok		Yok	

Yeni Şafak gazetesinde bir aylık süre zarfında 194 adet kadın konulu habere yer verilmiştir ve bu haberlerin 149'u da fotoğraflarla desteklenmiştir. Yeni Şafakta da Vakit gazetesinde olduğu gibi kadınlarla ilgili haberlerin önemli bir bölümünün iç sayfalarda yer aldığı dikkatimizi çekmiştir. Ancak yine de bir kıyaslama yapıldığında kadın konulu haberlerin nispeten daha ön sayfalarda yer aldığı da görülmüştür. Vakit gazetesinde yapılan kategorilendirmeye ilaveten tabloda farklı başlıklara yer vermemizi gerektirecek herhangi bir kadın haberine rastlanmamıştır. Ancak, haberlerin dağılımı konusunda iki gazete arasında dikkat çekici farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Bu farklılıklara haber başlıkları altında değinmeye çalışacağız.

İçerik çözümlemesi bölümünde Nisan 2009 sayılarını analiz ettiğimiz son gazete Zaman gazetesi olmuştur. İncelemenin yapıldığı süre içerisinde Zaman gazetesi 1 Nisan tarihinden 19 Nisan Pazar gününe kadar aradaki iki hafta sonu “Zaman Cumartesi” ve “Zaman Pazar- Zaman Gençlik” eki olmak üzere haftada toplam üç ek vermiştir. Ancak 19 Nisan tarihinden itibaren Pazar günleri verdiği Zaman Gençlik ekini sona erdirmiş, bunun yerine Cuma günleri “Zaman Cuma” ekini vermeye başlamıştır. Yani bir tanesinin günü değişmekle birlikte yine haftada toplam üç ek vermeye devam etmiştir. Sayfa içerikleri genel olarak; gündem, ekonomi, dış haberler, bölge haberleri, aile-sağlık, kültür, televizyon ve spor haberleri şeklinde tasnif edilmiştir.

Gazetede sayfa sayısı bakımından ise en fazla haberin ülke gündemini işgal eden siyasi olaylar ve ekonomi dünyasındaki gelişmeler konusunda yapıldığı görülmüştür. Eklerdeki sayfaların içeriği de genel olarak kültürel ve sanatsal aktiviteler, ürün reklamları, moda ve güzellik haberlerinden ve röportajlardan oluşmuştur. Gazetede bir aylık süre boyunca kadınların konu edildiği toplam 199 haber tespit edilmiş bunların 152’sinde fotoğraf kullanıldığı görülmüştür.

Zaman gazetesinin içerik çözümlemesinde de Vakit ve Yeni şafak gazetelerinde yapıldığı gibi kadınların özne olarak yer aldığı haberler konularına göre tasnif edilmiş ve tablolaştırılmıştır. Tabloda diğer iki gazetenin haber tasnifinde yer verilen konularla birlikte kadınlarla ilgili haberlerin yer aldığı üç farklı haber başlığına daha rastlanmıştır. Bu haber başlıkları; “skandal ve sıra dışı olaylarda yer alan kadınlar”, “kaçma ve kaçırılma eylemleri” ile “gelenek, töre konulu haberlerde sunulan kadın kimliği” şeklindeki başlıklar olmuştur.

Zaman gazetesinde yer alan kadın haberlerinin konularına göre tasnifine dair bilgiler Tablo-3’teki gibidir.

Tablo.3: Zaman gazetesinde yer alan, kadınlarla ilgili haberlerin konu dağılımı:

Sıra	Konular	Haber Sayısı	%	Fotoğraf Sayısı	%
1	Siyasi İçerikli Haberler	30	15.07	22	14.47
2	Kültür- Sanat	29	14.57	25	16.44
3	Spor	24	12.06	7	4.60
4	Kaza- Ölüm	22	11.05	4	2.63
5	Ev Kadını, Eş, Anne Kimliği	20	10.05	13	8.55
6	Moda ve Güzellik	14	7.03	24	15.78
7	Politikacı, Sanatçı, Sporcu Eşi veya Sevgilisi Kimliği ile Habere Konu Olan Kadınlar	11	5.52	18	11.84
8	Magazin	9	4.52	10	6.57
9	Ekonomik Yaşam	7	3.51	6	3.94
10	Sağlık	6	3.01	6	3.94
11	Bilim	6	3.01	5	3.28
12	Toplumsal Hayatta Kadın (Örgütlenebilen,derneklerde çalışan... Fikirlerini eyleme dönüştürebilen)	6	3.01	4	2.63
13	Eğitim	5	2.51	5	3.28
14	Skandal ve Sıra dışı Olaylarda Yer Alan Kadınlar	4	2.01	1	0.65
15	Kadını Yargılayan, Küçük Düşüren Haberler	2	1.00	1	0.65
16	Şiddet	2	1.00	Yok	
17	Kaçma ve Kaçırılma Olayları	1	0.50	1	0.65
18	Gelenek, Töre Haberlerinde Kadın	1	0.50	Yok	

4.9.1. Siyasi İçerikli Haberler:

Vakit gazetesinin kadınlarla ilgili haberlerinde birinci sırayı politika haberleri almıştır. Toplam 121 haberin 37'si siyasal yaşamda yer alan kadınlarla ilgili olmuştur. Bu haberlerin bir bölümü politikacı kimliğe sahip (milletvekili, bakan,

parti üyesi...) kadınların demeçleri, etkinlikleri ile ilgili olmuştur. Fakat siyasi içerik kategorisinde değerlendirdiğimiz haberlerin büyük bir bölümü inceleme yaptığımız dönem içerisinde ülke gündemini işgal eden “ergenekon” davası çerçevesinde yapılan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile ilgili gözaltılarla ilgili olmuştur. Bu konuda verilen haberlerin yoğunluğu kadınlarla ilgili siyasi içerikteki haberlerin sayısının fazla olmasına neden olmuştur. Gazete bu dönemde adı geçen derneğin üst düzey kadın yetkilileri özellikle de Prof. Dr. Türkan Saylan ile ilgili pek çok habere yer vermiştir. Bu haberlerde genellikle dernek faaliyetleri mercek altına alınarak aleyhte haberler verilmiş ve bu haberlerin tümünde istisnasız adı geçen kadınların resimleri de yer almıştır. Ayrıca gazete her gün “arşiv” başlığı ile yayınladığı bir sayfasında diğer basın organlarında çıkan siyasi içerikteki haberlere yer vermiş ve bu haberlerde de adı geçen dava kapsamında bahsettiğimiz haberlere detaylıca fotoğraf destekli olarak yer vermiştir.

Vakit gazetesinde siyasal yaşamda kadın konulu haberler incelendiğinde kadının siyasal yaşamda aktif bir rol oynaması gerektiğini destekleyen, siyasette kadın başarısını mesaj olarak ileten neredeyse hiçbir habere rastlanmamıştır. Yer alan haberler de kadınları siyasette karar alan, politika da söz sahibi olan nitelikte yansıtmamıştır.

Yeni Şafak gazetesinde ise gazete sayılarının incelendiği bir aylık süre içerisinde kadınlarla ilgili, toplam 194 haberden 20 tanesi bu kategoride olmuştur. Bu haberlerin 16’sı fotoğraflarla desteklenmiştir. Siyasette kadın konulu bu haberler kadınların politik yaşamdaki etkinliklerinden çok, zaten politik bir kimliği olan (milletvekili, bakan, belediye başkanı) kadınların görevleri gereği yapmış oldukları çalışmalarla ilgili olmuştur.

Zaman gazetesinde incelemenin yapıldığı süre içerisinde kadınların yer aldığı en fazla haber sayısı, siyasi içerikteki haberler kategorisinde olmuştur. Bu kategoride kadınlarla ilgili toplam 30 habere rastlanmış bu haberlerin 22’sinde fotoğraf kullanıldığı tespit edilmiştir. Zaman gazetesindeki politika haberleri yarı yarıya olmak üzere dış siyaset ve ülke siyaseti ile ilgili haberlerden oluşmuştur. Dış siyasete dair haberlerde daha çok kadın dış işleri bakanları ve uluslararası kuruluşların kadın

temsilcileri gezi ve temaslarıyla habere konu olmuşlardır. İç siyasette de Türk kadın bakan ve milletvekilleri ile ilgili haberler yer almıştır. Ancak ülke siyaseti ile ilgili haberlerde zaman gazetesinin Vakit ve Yeni Şafak gazetelerine nispetle yerel siyasette görev yapan kadın belediye başkanları, muhtar ve parti üyelerinin siyasi başarıları ilgili daha çok sayıda habere yer verdiği görülmüştür. Haberlere konu olan bu kadınlar siyasal yaşamda aktif rol alan, görüş bildiren kadın karakterleridir. Fakat, bu kadınların politik anlamda karar mekanizması olduklarına dair herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Ayrıca bu haberler dışında siyasi yaşamda kadınların var olmaları gerektiğini ifade eden veya bunu destekleyen herhangi bir köşe yazısı veya haber yorumuna rastlanmamıştır.

4.9.2. Ev Kadını, Eş ve Anne Kimliği:

Vakit gazetesi incelendiğinde kadın konulu haberlerde ikinci sırayı kadını ev hanımı, eş ve anne kimliği ile sunan haberler yer almıştır. 121 haberin 22 tanesi bu içerikteki haberlerden oluşmuştur ve bu haberlerin 21'i fotoğraflarla desteklenmiştir. Kadınları anne kimliği ile ön plana çıkaran haberlerin büyük bir bölümü şehit haberleri kapsamında verilmiştir. Bu haberlerde merhamet ve duygusallığı temsil eden annelerin şehit olan çocuklarının ardından gözyaşı döküşleri fotoğraflarla desteklenerek verilmiştir. Evladını kaybeden annelerin acılarını önemseyen haberlerle kadınların annelik vasıfları yüceltilmiştir. Bu türdeki haberler dışında verilen haberlerde ise ev hanımı, eş, anne kimliğinde verilen kadınların çeşitli sebeplerle hâsıl olan mağduriyetleri konu edilmiştir.

Genel olarak Vakit gazetesinde kadınların annelik vasıflarının oldukça önemsendiği ve bu imajı zedeleyen girişimlere ciddi anlamda da tepkisel bir duruş sergilediği görülmüştür. Cinsiyet konusunda radikal görüşlere karşı da sert bir tavır içinde olduğu dikkat çekmiştir. Gazetenin 26 Nisan tarihli sayısında yer alan “Üniversiteler gey, travesti ve lezbiyenlerin emrinde” başlıklı haberde adı geçen kavramlarla ilgili oldukça aşağılayıcı ifadeler kullanılmıştır. 28 Nisan tarihli sayıda ise iki gün öncesinde yapılan haberin lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transeksüellerden oluşan “Kaos GL Derneği”nin oluşturduğu “Feminist(B)iz

Oluşumu” üyelerini rahatsız ettiği de tekrar haber yapılmıştır. Sert ifadelerle dernek “cinsi sapık”lık yönünden yeniden eleştirilmiş, derneğin haberi protesto etmek maksadıyla toplanması esnasında halktan da büyük tepki aldığıın altı çizilmiştir.

Benzer şekilde, 20 Nisan 2009 tarihli gazete sayısında Yavuz Bahadıroğlu’nun Kutlu Doğum münasebetiyle kaleme aldığı “O’na Çok Muhtacız!” başlıklı köşe yazısında Asr-ı Saadet hayatına göndermeler yapılmıştır. Hz. Muhammet’in islamiyetle, cahiliye kültüründe kız çocuklarının babalarını utandıran, “ihtiyaç fazlası bireyler” oldukları şeklindeki, insanlık dışı bir değerlendirmeye tabi tutuluşlarına dair anlayışı yıktığı şu ifadelerle dile getirilmiştir:

“Kadın”ı diri diri gömülmekten kurtarıp Kur’an’ı Kerim’de öngörülen “annelik” statüsüne kavuşturdu; cenneti ayaklarının altına serecek kadar yüceltti...”

Bahadıroğlu, 21 Nisan’daki “Yeni bir yürek inkılâbı, yeni bir yaşam projesi” başlıklı yazısında da yine Asr-ı Saadet dönemine göndermede bulunarak “Cehalet Devri”nin “Saadet Devri”ne döndükten sonra “Yanlış Modernizm” dayatmalarıyla günümüzde yeniden “cehalet devri”ne dönüldüğünü dile getirmiştir. Ayrıca yazar “yanlış modernizm” diye nitelendirdiği günümüz şartlarında kadınların tıpkı cahiliye devrinde olduğu gibi “cinsellik objesi” olarak görüldüklerini, sahneye itilerek eğlence aracı haline getirilip bir bakıma köleleştirildiklerini savunmuştur.

İncelenen dönemdeki sayılar içerisinde kadınların, ev içindeki rollerini öne çıkarıp, iş hayatının kadın rollerinin kıyasla en çok tartışıldığı “kamusal alan” görünürlüklerini eleştiren türdeki haberlerden biri de 27 Nisan 2009 tarihli sayıda yer almıştır. Gazetenin “evim evim güzel evim” isimli 9. sayfasında **“Acaba hangi çile daha iyi: İşe yetişme telaşı mı, ev işlerinde boğulmak mı?”** başlıklı haberde çalışma hayatında kadınları bekleyen zorlukların altı çizilmiş, bir kadın için en güzel tercihin evindeki sorumluluklarını yerine getirmek olduğunu ve evdeki huzurun çalışma hayatına tercih edilmemesinin gerekliliği öğüt verici bir üslupla dile getirilmiştir. Haberde yer alan bazı cümleler aşağıdaki gibidir:

“ Bir işte çalışan kadının özlemidir evi, kışın soğuklarında, yağmurunda, kar ve çamurunda duraklarda titreyerek beklemekten kurtulmak. Veya

*yaz aylarının toz toprağında, itiş kakış tere batarak otobüse bindim,
yetiştim-yetişemedim kâbusundan kurtulmak... Sonra gideceksin iş yerine
işverenin ağız kokusunu çekeceksin...
Oysa evceğinizde otursan ne güzel! İşe yetişme telaşı yok, patron yok...
Bu özlem daha anlatılamadık nice kareleriyle elbette çok güzel...
...Yani ev hanımlığını hafife almayın, eve dönüp gelin evceğinize. Bin
kere daha iyidir, elin ağız kokusunu çekmekten, sokağın çilesinden...”*

Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi, çalışma ve iş hayatı haberin başlığında birer tercih olarak sunulmasına rağmen, temel mesaj olarak muteber tercihin kendini evine, eşine ve çocuklarına adamak olduğunun altı da önemle çizilmiştir. Aynı paralelde, 21 Nisan tarihli sayıda “Nikâhsız ve iffetsiz aile olamaz” başlıklı haberde, ailenin bütünlüğünün korunmasında kadının oynadığı kilit role vurgu yapılmış, bu bağlamda ise kadın üzerinden “iffet” kavramının korunmasının ailenin devamı için önemine değinilmiştir. Bu haberde kullanılan üslup da tıpkı bu kategorideki diğer tüm haberlerde olduğu gibi öğüt verici, nasihat edici bir özellikte olmuştur.

Bu kategoride tespit edilmiş bir diğer haber de 3 Nisan 2009 Cuma günü gazetenin “göldeste” isimli sayfasında yer almıştır. Daha öncede belirttiğimiz gibi vakit gazetesinde tümüyle kadın-aile üzerine tasarlanmış herhangi bir sayfa olmamasına rağmen, Cuma günlerine has derlenen “göldeste” isimli bu sayfada nispeten ağırlıklı olarak kadın ve aile haberlerine yer verildiği görülmüştür. Bahsettiğimiz tarihte de sayfanın tümü “Emir; bütün toplumdur” başlığıyla “evlilik” konusu işlenmiştir. Bu bağlamda evliliğin ve aile hayatının İslami düşüncedeki önemi detaylı olarak ayet ve hadisler ışığında ele alınmıştır. Evliliğin toplumsal önemi, evlenmenin hükmü, nikâh öncesi görüşme gibi pek çok konuya değinilmiş, evliliğin her açıdan bir gereklilik olduğu teşvik edici bir dille sunulmaya çalışılmıştır. Mehmet Akif Ersoy’dan yapılan şu alıntıyla da haberin içeriği zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

*“Hayat-ı aile dünyada en safalı hayat, fakat o âlemi bizler tanır mıyız?
Heyhat! Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle; evinde otursan kemal-i
izzetle... Saray-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?”*

Burada sözü geçen “bir kazanca hizmetle; evinde otur izzetle” göndermesinin haberdeki genel içerikle uyumlu olarak kadınlara bir gönderme olsun diye özellikle yapılmış olduğu açıktır. Zira Vakit gazetesi aile konusundaki bütün haberlerde genellikle kadın kimliğini annelik ve eşlik vasfı ile bütünleştirme eğiliminde olmuştur. “Kadın, evinde izzet ve iffet sahibi bir eş ve fedakâr bir anne olarak vakar sahibidir, bunun dışındaki yönelimler bu vakarı zedeleyeceği için bu noktada bir feragatte bulunulamayacak kadar değersizdir. Çünkü annelik bir yönüyle uhrevi zeminde yükseldiği için, maddi ve dünyevi bir kazanca tercih edilmesi bu maneviyatın ruhuna aykırı olacaktır.” Gazetenin bu kategori içerisindeki bütün haberlerde vermeye çalıştığı mesajı bu cümlelerle özetlemek mümkündür.

Yeni Şafak gazetesinde ev hanımı, eş, anne kimliğiyle sunulan kadın haberlerinin sayısı ise 14’tür. Bu haberlerin 10’unda fotoğrafa yer verilmiştir. Vakit gazetesinde olduğu gibi bu türden haberlerin bir bölümü şehit haberleri kapsamında sunulmuştur. Bunun dışındaki haberlerde ise kadınların annelik merhametlerini ön plana çıkaran, çocuklarına yönelik fedakârlılarını konu edinen haberlerin yer aldığı görülmüştür. Bu nitelikteki haberlerde bu kadınların cinselliklerine dair hiçbir kullanıma yer verilmemiş, annelik ve eşlik kimliği üzerinden geleneksel kadın imajı pekiştirilmiştir. Bazen de dolaylı olarak başka bir konuyla ilgili verilen haberlerde kadınların eşlik ve annelik yönleri ön planda tutulamaya çalışılmıştır. Örneğin 6 Nisan Pazartesi tarihli sayıda, “**İyi bir eş, anne ve ressam**” başlıklı haberde, haberin esas içeriği aslında ressam Belma Yiğit’in mesleki başarısı olmasına rağmen başlıktaki nitelik sıralamasında da açıkça görüldüğü gibi bu yönüne eşlik ve annelik kimliğinden sonra değinilmiştir. Ayrıca, habere konu olan Belma Yiğit’in kocasının da eşinin iyi bir eş ve anne olduğuna dair demeciyle haberin bu yönündeki içeriği desteklenmiş, mesleki başarı bu kimlik içerisinde haberde eritilmiştir.

Zaman gazetesinin kadın konulu haberleri incelendiğinde ev kadını, eş ve anne kimliği ile sunulan kadınlar genel dağılım içerisinde beşinci sırayı almıştır. 199 kadın konulu haberden 20 tanesi bu kimlikle sunulmuş, bunların 13’de haberde adı geçen kadınların fotoğraflarına da yer verilmiştir. Bu içerikteki haberlerin önemli bir kısmı gazetenin periyodik olarak bir sayfasını ayırdığı aile-sağlık başlığı altında yer

almıştır. Ev hanımı, eş, anne kimliği kategorisinde tespit ettiğimiz haberlerde genellikle kadınları eş ve anne olarak gösterdikleri fedakârlıklar ve iyi niyet kavramlarının ana teması olarak yansıtılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Kadını ev hanımı, eş anne kimliği ile sunan haberlere paralel olarak aile hayatının tanzimi ve sağlıklı bir şekilde idamesini konu edinen çeşitli köşe yazılarına da yer verilmiştir. Bu yazılarından biri de genellikle gazetenin aile-sağlık sayfasında bu minvalde yazılar kaleme alan Hekimoğlu İsmail'in "**Evlilik mesuliyeti**" başlıklı yazısı olmuştur. Hekimoğlu İsmail yazısında evliliğin öznesinin "koca" değil, "karı-koca" olduğunu dile getirerek evlilik hayatında kadın ve erkeğin ortak bir mesuliyet bilinciyle hareket etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Yazar yazının ilerleyen kısmında Hz. Peygamber'in "Kadınların haklarını yerine getirme hususunda Allah'tan korkunuz! Zira siz onları Allah'ın bir emaneti olarak aldınız" şeklindeki hadisinden hareketle erkeklerin dinlerini öğrenmeleri hususunda eşlerinden yana sorumluluk sahibi olmaları gerektiğine vurgu yapmış, "emanet" kavramına riayetın önemli bir koşulunun bu sorumluluğun icrasından geçtiğini dile getirmiştir. Bu düşüncesini de şu cümlelerle ortaya koymuştur:

"Evlenince hanıma şunu söyledim: Senden hiçbir şey istemiyorum; dinini öğren... Süpürgeyi iyi çalmanınca, yemeği yakınca payladığımız kadın, dinini öğrenmezken sesimizi çıkarmazsak hem ona hem de kendimize en büyük kötülüğü yapıyoruz demektir."

Yazar bu cümleleriyle, dini sorumluluk noktasında kadının sahip olması gereken ferdi bilinçten hiç bahsetmeden, bu konunun sorumluluğunun erkekte olduğunu vurgulayarak, dini referanslarla düşüncesini pekiştirme yoluna gitmiştir.

Aynı yazarın 18 Nisan sayılı gazetede aynı sayfada kaleme aldığı "Kocana yar mısın?" başlıklı yazısında benzer düşünceler dile getirilmiştir. Hekimoğlu İsmail bu yazısında ya kadın okuyucularından aldığı geribildirimleri değerlendirirken kocası tarafından aldatıldığını söyleyen bir okuyucuya dair de ayrıntılı bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Nihai noktada ise aldatılma olayında erkeğin hatasına hiç değinmeden şu cümlelerle kadını sorumlu tutmuştur:

“ Hanım imam hatip lisesi mezunuymuş. Kitap okumayı ve dini hizmette bulunmayı çok severmiş. Fakat kocası başka bir kadınla yaşamaya başlamış. Ne yapmalıymış?

Dedim ki: Bak kızım, o kadın senden daha bilgili, daha çok ibadet eden, daha çok evine bağlı biri değil. Peki, hiç düşündün mü kocan neden seni terk etti de, o kadınla yaşamaya başladı.

Genç hanım gözyaşlarını silerken, “Ben de bunu anlamıyorum ya!” dedi. Anlamayacak ne var? O kadın kocana daha iyi yar oldu da ondan. Salon, misafir odası, yatak odası, mutfak... Bunların her biri bakıma muhtaç, peki ya kocan?...Kocanı ne kadar keşfettin?...kocasını memnun eden kadın onu evine bağlar.”

Yazar bir önceki yazısında evliliğin ortak sorumlulukların bilinmesiyle ayakta kalabileceğini vurgularken bu yazısında evliliğin devamına dair sorumluluğu tamamen kadına yüklemiştir. Aksayan noktalarda ise erkekten hiç söz etmeden, beklentilerin karşılanması konusundaki zafiyeti vurgulayarak, kadının kendisini sorgulaması gerektiğini savunarak sorumluluğu tek boyuta indirgemiş kadının eş kimliği altında sahip olmak isteyebileceği diğer kimliklerini asimile etmiştir.

Bu başlık altında son olarak değerlendirebileceğimiz bir haber de 15 Nisan tarihli sayıda yer alan **“Ailenin ayakta kalması fedakâr annelere bağlı”** başlıklı haberdır. Bu haberde Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu’nun konu ile ilgili demecine yer verilmiş anneliğin kutsal boyutuna atıfta bulunulmuştur. Gençlerin evlilik anlayışının gün geçtikçe yozlaştığının dile getiriliği haberde, ailenin toplumsal öneminden bahsedilerek bu konudaki eğitim vazifesinin annelere düştüğü vurgulanmıştır. Böylece kadının ev içi rollerinden en önemlisi sayılan anneliğin nesillerin ahlaki eğitimi açısından taşıdığı önem ayet ve hadislerle referanslandırılarak ön plana çıkarılmıştır.

4.9.3. Eğitim:

Vakit gazetesinde kadın konulu haberlerde üçüncü sırayı eğitim haberleri almıştır. Eğitim konulu 12 kadın habere yer verilmiş ve bunların 10'u fotoğraflarla desteklenmiştir. Fakat eğitimle ilgili haberlerde dikkat çeken nokta bu haberlerin neredeyse tamamına yakınının üniversitede başörtüsü yasağı paralelinde verilen mağduriyet haberlerinden oluşturulmuş olmasıdır. Türkiye'de dönem dönem başörtüsü yasaklarının gündeme gelmesiyle gazetelerde bu türdeki haberler daha yoğun yer almıştır fakat sonraki dönemlerde bu tür haberlerin oranı yok denecek kadar azalmıştır. Eğitimle ilgili haber içeriği genellikle yasak konusundaki mağduriyetler olduğu için doğal olarak bu konuda kullanılan fotoğrafların içeriği de başörtülü kadınlardan oluşmuştur. Mağduriyet haberlerinde dünyada bazı ülkelerde ve Türkiye'de devam eden başörtüsü yasağı eleştirilmiş bunun bir bireysel hak ihlali olduğunun altı çizilmiştir. Bu konu dışında kalan eğitim içerikli bir iki haberin konusu ise Diyanete bağlı Kur'an Kurslarının Nisan ayında gerçekleştirdikleri "Kutlu Doğum Haftası" etkinlikleri çerçevesinde yapılan çalışmalara ayrılmıştır. Bu etkinlikler de fotoğraflı olarak verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesinde ise kadınlara yönelik eğitim konulu sadece bir habere yer verilmiş bu haberde fotoğraf kullanılmamıştır. Yazar, Ayşe Böhürler ise 18 Nisan Cumartesi tarihli sayıda "**Tepkili olmak, vicdanlı olmaya engel değil**" başlığıyla kaleme aldığı köşe yazısında Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin eğitim faaliyetlerine değinmiş, derneğin örtülü, inançlı kız öğrencileri dışlayan tavrını hatırlatmakla birlikte eğitim alanında özellikle Güneydoğu bölgesinde gerçekleştirdiklerinin övülmeye layık olduğunu dile getirmiştir. Bu minvalde ise Şanlıurfa'da karşılaştığı; üzerine kuma getirilen, kocasının ailesi tarafından baskılanan, pamuk toplayarak ailesini geçindirmeye çalışan bir taraftan da eğitimine devam etme çabasında olan kız çocuklarının varlığından söz etmiştir. Bu şartlarda, baskı altında tutulan çok insan olduğunu dile getirerek, ideolojik zeminde dahi olsa yapılan faaliyetlerin görmezden gelinmesine karşı olduğunu ifade etmiştir.

Zaman gazetesinde bir aylık inceleme süresince toplam 199 haber içerisinde, kadınların da yer aldığı eğitim konulu 5 haber ve bu haberlerle birlikte konuyla ilgili 5 fotoğraf tespit edilmiştir.

4.9.4. Sağlık:

Vakit gazetesinde kadın konulu haber sıralamasında dördüncü sırayı sağlık içerikli haberler almıştır. Toplam 121 haberin 11'i sağlık konulu olmuş bunların 9'u da fotoğraflı sunulmuştur. Kadınlarla ilgili sağlık konulu haberlerin büyük bir bölümü gazetenin her gün ki sayısında yer alan “evim evim güzel evim” başlıklı sayfada yer alan ve genellikle hamilelik döneminde dikkat edilmesi gereken hususlar, menopoz dönemi rahatsızlıkları gibi kadınların temel sağlık sorunlarını öğüt verici bir dille işleyen haberlerden oluşmuştur.

Yeni Şafak gazetesinde bir aylık dönem içerisinde sağlık temasıyla yer alan haberlerin 5'inde kadınlara ilişkin sağlık konularının yer aldığı haberlere yer verilmiştir, bu haberlerin tamamında fotoğraf kullanılmıştır.

Zaman gazetesinde ise sağlık konulu toplam 6 habere yer verilmiş bu haberlerle birlikte 5 adet de fotoğraf kullanılmıştır. Vakit ve Yeni Şafak gazetelerinde kadınlarla ilgili sağlık haberlerinin içeriği büyük ölçüde hamilelik sorunlarına ayrılırken Zaman gazetesinde hamilelik dönemi olası problemleri konu alan 2 haber yer almıştır.

4.9.5. Politikacı, Sanatçı veya Sporcu Eşi ve Sevgilisi Olarak Haberlere Konu Olan Kadınlar:

Gazetelerde kadınların kimlik temsili olarak sunulduğu bir başka kategori de, kadınların bireysel kimlikleri ile değil de ünlü bir kişinin eşi olma niteliği ile sunulmalarıyla oluşan kategoridir. Başlık içerisinde her ne kadar ifadelendirmeyi “eşi ve sevgilisi” olarak vermiş olsak da vakit gazetesinde kadınları bir sanatçı ya da

sporcu sevgilisi olarak tanıtan herhangi bir habere rastlanmamıştır. Vakit gazetesinde kadınlar bu kategori içerisinde tamamen “eş” kimlikleriyle sunulmuşlardır. Toplam haber sayısı içerisinde bu kategoriye dahil olan 10 haber bulunmuş ve bu haberlerin tamamı da fotoğraflarla desteklenmiştir. Kadınları eş olma kimlikleri daha çok politikacılar nezdinde yoğunlaşmış, bu kadınlar siyasi kimliğe sahip eşleriyle birlikte yer aldıkları faaliyetlerle haber konusu yapılmıştır.

Yeni Şafak gazetesinde bir aylık inceleme süresince kadınlarla ilgili toplam 194 haberden 22’sinin kadınları bu kimlikle yansıtan içerikte olduğu tespit edilmiştir. Hemen şunu belirtelim ki; Yeni Şafak gazetesinde de tıpkı Vakit’te olduğu gibi kadınlar “sevgili” olma sıfatıyla hiçbir habere konu olmamışlar, sadece “eş” olma kimlikleriyle bu kategori içerisindeki haberlerde yer almışlardır. Bu haberlerin 20 tanesi de fotoğraflarla desteklenmiştir.

Ayrıca bu tür haberlere daha çok politikacı eşlerinin konu olduğu, bu bayanların sosyal faaliyetlere katılımına, eşleriyle katıldıkları resmi gezilerdeki programlarına değinildiği gözlenmiştir. Yine dikkatimizi çeken bir başka husus da bu nitelikte verilen haberlere magazinél bir boyut kazandırılmaya çalışılmış olunmasıdır. Zira çoğunlukla politikacı eşi, nadiren de bir sanatçı ya da sporcu eşi olarak haberlere konu olan kadınların giyim-kuşam, moda zevkleri üzerine yorumların yer aldığı haberler de tespit edilmiştir. Bu konuda böyle bir yöntem izlenmiş olmasını, gazetenin doğrudan magazin içerikli çok fazla haber yapmak yerine bu alandaki açığı bu şekilde telafi etmeye çalışmasına bağlamak mümkündür. Toplumsal hayatta ön planda yer edinmiş politikacıların eşi kimliğindeki bayanlar vasıtasıyla okur kitlesi içerisindeki bayanların zevklerine, ilgi alanlarını işgal ettiği düşünülen konulara değinilmeye çalışılmıştır.

Zaman gazetesinde ise incelenen dönem içerisinde kadını kendi kimliğiyle değil, eşinin kimliği altında konu edinen 11 habere yer verilmiş, bu haberler 18 fotoğrafla desteklenmiştir. Bu tür haberlere konu olan kadınlar bireysel faaliyetlerinden ziyade politikacı, sanatçı veya sporcu eşlerinin unvanları paralelinde haberlerde yerlerini almışlardır.

4.9.6. Toplumsal Hayatta Kadın:

Vakit gazetesinde bir aylık zaman dilimindeki haberlerde kadınların toplumsal hayatta, dernek faaliyetlerinde, gönüllülük hizmetlerinde yer aldığını bu şekilde fikirlerini eyleme dönüştürme çabasında olduğunu gösteren sadece 8 haber tespit edilmiştir. Bu haberlerde 10 fotoğraf kullanılmıştır. Kadınları bu tür faaliyetlerde gösteren haberlerin büyük bir kısmı hayır hizmetleri için düzenlenen kermes faaliyetleri ile ilgili olmuştur. Bu faaliyetlerde de kadınların annelik vasıflarını ön plana çıkaran, merhamet duygusuyla yardım hizmetlerinde bulunduklarını ifade ve teşvik eden nitelikte bir üslup kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Yer verilen haberler kadının toplumsal ağırlığını, bu yöndeki çalışmalarla kendini geliştirmeye çalıştığını vurgulayan, kadını fikirlerini özgürce ortaya koyabilen, girişimci ve üretken bireyler olarak yansıtmaktan uzaktır. Kadınların toplumsal faaliyetlerine ilişkin sadece hayır kapsamlı olan haberler konu edilmiştir.

Yeni Şafak gazetesinde ise bu konuda incelenen bir aylık dönemde 11'i fotoğraflı olmak üzere toplam 14 habere yer verilmiştir. Gazetede kadınları toplumsal faaliyetlerde inşa edici, fikirlerini eyleme dönüştürebilen, başarı ve girişimleriyle örnek gösterilecek marjinal kadın kimliğiyle yansıtan haberlerden çok genellikle kadınları "hanımefendi" kimliğiyle ve bu kimlik sınırları içerisinde çevresini ihya etmeye çalışan nitelikte görmek mümkün olmuştur. Vakit gazetesinde bu kategori içerisinde verilen kadın konulu haberlerin bütününe yakını hayır amaçlı kermes faaliyetlerine ayrılmışken Yeni Şafak' bu içerikte 2 haber tespit edilmiştir.

Zaman gazetesinde de toplumsal hayatta örgütlenebilen, dernek faaliyetlerine katılan kadın kimliklerinde diğer gazetelere benzer şekilde hayır etkinlikleri, kermes organizasyonları konu edilmiştir. Kadınlar da bu etkinliklerin yürütücüsü veya katılımcısı olarak sunulmuşlardır. Bu içerikte 6 habere ve bu haberlerle birlikte 4 fotoğrafa yer ayrılmıştır.

4.9.7. Spor:

Vakit gazetesinde haberlerin incelendiği bir aylık sürede üç kategoride hiçbir habere rastlanmamıştır. Bu kategoriler, “bilim, spor ve moda güzellik” konularıdır. Kadınlar bilimsel hiçbir etkinliğin parçası olarak temsil edilmezken, her gün verilen bir tam sayfa spor haberlerinde de kadınlarının sportif aktivitelerine yönelik herhangi bir içeriğe rastlanmamıştır. Aynı şekilde moda ve güzellik konularında da kadın konulu herhangi bir haber ve teşvik edici bir yorum, değerlendirme tespit edilmemiştir.

Yeni Şafak gazetesinde ise Vakit gazetesinin tam aksine Nisan ayı boyunca izlenen sayılarında kadınların haber öznesi olarak yer aldıkları en fazla haber “spor” kategorisinde olmuştur. Her gün üç sayfasını spora ayıran gazetede, kadınların sportif aktivitelerini konu edinen 27 adet habere rastlanmış fakat bu haberlerin sadece 7 tanesinde fotoğraf kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu haberlerin içeriği genellikle alt liglerde voleybol, basketbol, tenis gibi spor dallarında oynayan bayan takımların galibiyet haberlerinden oluşmuştur. Ayrıca 3 habere de atletizmde başarı kazanan kadın sporcuların konu edildiği görülmüştür.

Vakit gazetesinde kadınların konu olduğu hiçbir spor haberine rastlanmadığı düşünülürse Yeni Şafak gazetesinin bu konuda kadınları nispeten önelediğini söylemek mümkündür. Fakat içerik çözümlemesi bölümüne geçerken belirttiğimiz gibi çalışmamızda esas aldığımız noktanın kadınlarla ilgili haberlerin sayısından ziyade bu haberlerin nitelikleri olduğu göz önünde bulundurulursa görünüşteki durumun yanıltıcı olamaması gerektiğinin altını çizmekte fayda görmekteyiz. Nitekim Yeni Şafak gazetesinde bayanlarla ilgili spor haberlerinin sadece 7 tanesinde fotoğraf kullanılmış olması ve bu konudaki haberlerin sayfaların köşe bölümlerinde, dikkat çekmekten uzakta hatta erkek takımlarıyla ilgili spor haberleriyle kıyaslandığında görülemeyecek kadar küçük ebatlarda verildiği dikkatimizi çekmiştir. Sadece bireysel başarıları konu alan birkaç haberin nispeten yer tutar bir nitelikte verildiği görülmüştür. Haberlerin içeriğinde ise sadece konuya ilişkin

galibiyet ya da mağlubiyetler aktarılmış, kadınları bu sahada teşvik edici herhangi bir ayrıntı veya yoruma rastlanmamıştır.

Zaman gazetesinde ise spor haberleri, kadınlarla ilgili haberlerde üçüncü sırada yer almıştır. Rutin olarak dört sayfasını spor haberlerine ayıran gazetede toplam 199 haberden 24'ü kadınların sportif faaliyetleri ile ilgili olmuştur. Ancak bu haberlerin sadece 7'sinde fotoğraf kullanılmıştır. Zaman gazetesinde kadınlarla ilgili spor haberlerinin nitelik olarak Yeni Şafak'taki haberlerle aynı olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, Zaman gazetesinde de bireysel başarıları içeren haberler dışında 3 haberde fotoğraf kullanılmış ve haberlerin sayfa düzeni içerisindeki yeri dikkat çekicilikten oldukça uzak bir şekilde verilmiştir. Ayrıca bayan takımların haberleri müstakil haberler olmaktan ziyade genellikle “haber turu” başlıklı köşede sadece müsabakaların günleri ve skorlarına dair verilerden ibaret kalmıştır.

4.9.8. Ekonomik Yaşam:

Bu konudaki haberlerin sayısı Vakit gazetesinde 8 olarak belirlenmiş, aynı sayıda da fotoğrafa yer verildiği gözlenmiştir. Fakat bu haberlerle ilgili olarak en dikkat çeken nokta kadının ekonomik yaşamda aktif rol oynayan kimlikte sunulduğu 1 haber dışında başka haberin olmayışdır. Eğitimli, çalışan, mesleki başarılarıyla ekonomik alanda ün yakalamış hiçbir kadın haberine yer verilmemiştir. Kadınların geriye kalan 7 haber içerisindeki sunumu ülkenin ekonomik kalkınmasında bedensel işgücü olarak, fabrika, atölye çalışanı niteliğinde sadece bu bütünün bir parçası gibi görülüp yansıtılmaları şeklinde olmuştur.

Günlük olarak 3 sayfasını Türkiye’de ve dünyada gerçekleşen ekonomik gelişmelere ayıran Yeni Şafak gazetesinde, toplam 194 haberden kadınları ekonomik faaliyetler içerisinde konumlandırmış olan 20 haber tespit edilmiştir. Bu haberlerin 18'i fotoğraflarla desteklenmiştir. Bu nitelikteki haberlerde ekonomi dünyasının iki önemli ismi olan Sabancı Holding Yönetim Kurulu Başkanı Güler Sabancı ve TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ'ın demeçlerinin ve ekonomik girişimlerinin yer aldığı haberler ağırlıkta olmuştur. Bu kategorideki 20

haberinin 18 tanesi fotoğraflı olarak sunulmuştur. Ekonomik yaşamda kadın etkililiğini dile getiren herhangi bir köşe yazısı veya haber yorumu yer almazken, üretime yönelik kadın istihdamını artırmak maksatlı iki adet teşvik kredisi haberi tespit edilmiştir. Fotoğrafsız verilen bu iki haberde kadınların tekstil, ev merkezli üretim faaliyetleri ve atölye işletmeciliği alanlarında uygun kredi imkânlarıyla üretim yapabilecekleri dile getirilmiştir.

Zaman gazetesinde ise ekonomik yaşamda kadın etkinliğini konu edinen sadece 7 haber tespit edilmiş bu haberlerin sunumunda 6 fotoğraf kullanılmıştır. Haberlere konu olan kadınlar daha çok ekonomi dünyasında yönetici konumunda olan kadın kimlikleridir.

4.9.9. Moda- Güzellik:

Bir aylık dönemde Vakit gazetesinde moda ve güzellik konulu hiçbir haber ve yoruma yer verilmemiştir.

Yeni Şafak gazetesinde ise moda ve güzellik konulu kadın haberlerinin önemli bir bölümü gazetenin Cumartesi ve Pazar eklerinde yer almıştır. Hafta içi sayılarında sadece 2 adet moda konulu habere rastlanmıştır. Bu kategorideki toplam haber sayısı 16 olmakla birlikte bu haberlerin 11 tanesinde fotoğraf kullanılmıştır. Cumartesi eklerinde ağırlıklı olarak güzellik, cilt bakımı ile ilgili ürün ve uygulama haberlerine yer verilmiş bu haberlerde kadın yüzünü ön plana çıkaran fotoğraflar kullanılmıştır. Tanınmış kozmetik markalarının yeni piyasaya sürmüş oldukları ürünler hakkında bilgilendirici nitelikte haberler yer almıştır. Pazar eklerinde ise genellikle “vitrin” isimli köşede son dönem giyim modası hakkında değerlendirme tarzında haberlerin yer aldığı gözlenmiştir.

Moda ve güzellik konulu haberlerde kadınların nispeten dişiliklerini ön plana çıkaran ifade ve fotoğraflara yer verilmiş olursa da cinselliklerine dair dikkat çeken hiçbir içeriğe rastlanmamıştır.

Bir aylık süre içerisinde Zaman gazetesinde toplam 199 haberden, kadın merkezli, moda ve güzellikle konulu 14 habere yer verilmiş bu haberlerde ise

toplam 24 fotoğraf kullanılmıştır. Neredeyse bu haberlerin tamamına yakını hafta sonu eklerinde yer almıştır. Moda ve güzellik kategorisindeki haberlerde genellikle giyim modası, yeni trendler, cilt bakım haberleri ve bu bakım ürünlerinin firma yetkilileriyle yapılmış söyleşilere yer verilmiştir. Giyim modasında mevsim renkleri, bu renklerin tercih edilmesini gerekli kılan sebepler vb. konular işlenmiştir. Bu haberlerde kullanılan fotoğraf sayısının haber sayısından fazla olması dikkat çekicidir. Genellikle bir haberde birden çok kadın fotoğrafına yer verilmiş, modern tarzların sunumu güzel ve çekici kadın fotoğraflarıyla desteklenmiştir. Fotoğraf kullanımında cömert davranılmasına rağmen bu fotoğrafların hiçbirinde çıplaklık unsuru kullanılmamış, dikkatli bir çizgi takip edilmiştir. Kadın vücudunun teşhir edildiği ve bu teşhir üzerinden içerik zenginleştirmesine gidildiğine dair herhangi bir unsur göze çarpmamıştır.

4.9.10. Magazin İçerikli Haberler:

İncelenen dönem içerisinde Vakit gazetesinde doğrudan magazin içerikli hiçbir kadın konulu haber ve yoruma rastlanmamıştır. Sadece 6 Nisan tarihli gazete sayısında manken Aysun Kayacı ile ilgili olarak babasıyla yapılmış bir röportaja yer verilmiştir. Bu haberde Aysun Kayacı'nın geçmişi babasının dilinden aktararak magazin dünyasındaki mevcut durumu dolaylı olarak eleştirilmiştir. Haberde manken Kayacı'nın ortaokul yıllarında namaz kıldığı dile getirilerek babasının dilinden şimdiki yaşantısının “kötü bir hayat” şeklinde yansıtıldığı gözlenmiştir. Bu haberde ayrıca manken Aysun Kayacı'nın biri açık diğeri ise büyük ihtimalle tesettür defilelerinden iktibas edilmiş örtülü olan iki fotoğraf kullanılmıştır.

Vakit gazetesinde sayıların incelendiği bir aylık dönem içerisinde doğrudan magazin içerikli hiçbir habere rastlanmazken Yeni Şafak gazetesinde kadınları konu edinen 12 adet magazin haberi tespit edilmiş, bunların 11 tanesinde fotoğraf kullanımından çekinilmediği görülmüştür. Fakat magazin dünyasına yönelik bu haberlerde kadın cinselliğini çağrıştırmaya ya da teşhir edici hiçbir görüntüye ve yoruma yer verilmemiştir. Ünlülerin ilişkileri, sosyete dedikoduları gibi alışılagelmiş bir magazin haberciliğinden söz etmek mümkün değildir. Haberlere konu olan

kahramanlarla ilgili magazineler olan fakat bu konuda aşırı yorumlara yer vermeyen haberler yapıldığı görülmüştür. Magazinelerdeki bu haberlerde, birer fotoğrafla yetinilmesi, kullanılan fotoğrafların nitelik olarak haberle çok ilgili olmadan verilmesi ve kimi zaman haberle birlikte sadece habere konu olan esas kişinin küçük bir yüz fotoğrafının yer almış olması bu konuda “ilkeli ve sınırlı” bir çizginin benimsenmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca gazetelerdeki bu türdeki haberler de tıpkı spor konulu kadın haberlerinde olduğu gibi sayfa alt köşelerinde, oldukça küçük boyutlarda yer işgal etmiştir.

Zaman gazetesinde ise kadınların özne olarak sunulduğu magazinelerdeki 9 habere ve bu haberlerle birlikte 10 fotoğrafa yer verilmiştir. Fakat zaman gazetesinde magazineler kategorisinde yer alan haberler de kişilerin özel hayatlarını, kişisel ilişkilerini içeren nitelikte olmamıştır. Bu kategorideki haberlerin niteliği daha çok magazineler dünyasında yer alan kişilerin mesleki etkinlikleri, televizyon dünyasının ünlü isimleri ile yapılan söyleşiler üzerine kurulmuştur.

4.9.11. Kültür ve Sanat:

Vakit gazetesinde kadınları kültür-sanat aktiviteleri dahilinde temsil eden sadece 3 haber ve bu haberlerle birlikte 3 de fotoğrafa yer verilmiştir. Kadınların toplumsal yaşamda nitelikli bir varlıkları olduğunu simgeleyen noktalardan biri hiç şüphesiz kültürel yaşamda oynadıkları roller ve yürüttükleri faaliyetlerle ilgilidir. Ancak vakit gazetesinde bir aylık dönem içerisinde toplam 121 haber içerisinde sadece 3 haberde kadın kimliğinin kültürel ve sanatsal faaliyetlerde yer aldığı haber olarak sunulmuştur.

Yeni Şafak gazetesinde ise toplam 194 haber içerisinde, kadın merkezli kültür-sanat konulu 10 habere yer verilmiş bu haberlerde birlikte konu etrafında 10 adet de fotoğraf kullanılmıştır. Kadınların kültür sanat etkinliklerinde yer almaları şüphesiz onların kanıksanmış tüketici kimliklerinden ziyade, nitelikli üretkenlikleriyle ilgili olması bakımından önemlidir. Fakat Vakit gazetesinde de olduğu gibi Yeni Şafak gazetesindeki kadın üretkenliğine yönelik kültür sanat kategorisindeki haberlerin sayısı az ve niteliği düşüktür. Verilen haberler de ağırlıklı

olarak, zaten bu alanda mesleki faaliyet gösteren kadın tiyatro oyuncularının gerçekleştirdikleri etkinlikler ve aldıkları ödüllerle ilgili olarak yapılmış haberlerdir. Bu tür haberlerde sinema- sahne haberlerinin dışında, bale, opera gibi alanlardaki etkinliklere dair herhangi bir haber yer almamıştır. Kültür-sanat kategorisinde dikkatimiz çeken haberlerden biri 21 Nisan tarihli sayıda ilk sayfada verilip iç sayfalarda detaylandırılan İstanbul Müftülüğü Tasavvuf Kadın Korosu'nun Kutlu Doğum Haftası nedeniyle verdiği konser haberidir. Haber 50 kadın din görevlisinden oluşan koronun iki konser fotoğrafıyla desteklenmiştir. Fotoğraflarda kadın din görevlilerinin şıklığı dikkat çekmektedir.

Kültür sanat haberleri, Zaman gazetesinde kadınların yer aldığı haberler arasında ikinci sırayı almıştır. Bir ay boyunca incelenen sayılarda kadınlarla ilgili 29 adet kültür sanat haberine yer verilmiş bunların 25'inde fotoğraf kullanılmıştır. Kültürel etkinliklerde sanatçı veya katılımcı olarak bulunan kadınların bu etkinliklerle ilgili demeçlerine de yer verilmiştir. Ayrıca haberlere zemin teşkil eden sanatsal faaliyetlerin alanı konusunda diğer iki gazeteye nispetle daha geniş bir yelpazede değinildiği dikkat çekmiştir. Sanatın farklı kollarında örneğin, sinemada oyunculuğun yanında kadınların yönetmenliğine, caz da dahil olmak üzere müzikal etkinliklere ve tiyatro oyunculuğu gibi dallarda yer alan kadın kimliklerine bir iki haberle de olsa yer verilmiştir.

4.9.12. Kaza- Ölüm:

Vakit gazetesinde çeşitli sebeplerle herhangi bir olayda yaralanan ya da hayatını kaybeden kadınlar gazete haberlerinde yerlerini almışlardır. Bu nitelikte 4 haber verilmiş bu haberlerde yalnızca 2 fotoğraf kullanılmıştır.

Bu kategoride verilen haberlerden biri olan “İslam dünyası, büyük kadın âlimlerden Dr. Da'd el-Huseyni'nin vefatına ağlıyor” başlıklı habere konu olan kadın âlimin İslami hareketin öncü isimlerinden biri olduğu dile getirilmiş ve ilmi çalışmalarından bahsedilmiştir. Ayrıca vefat eden kadın âlimin hayatından söz edilirken: *“71 yıllık ömrünü münbit bir eğitimci, bir âlime, salih bir eş ve örnek bir*

anne olarak yaşıadı. Eğitim ve davet çalışmalarının yanı sıra bir eş ve anne olmaktan hiç gocunmadı. İlmî ve sosyal faaliyetleri onu fitratından uzaklaştırmadı.” şeklindeki cümleler dikkat çekici olmuştur. Zira bu cümlelerde eş ve anne olmanın bir fitrat gereği olduğu vurgulanırken, eğitim ve sosyalleşmenin bu fitratın gereklerini ortadan kaldırma ihtimaline karşın kadın âlimin konudaki cesur tavrı ile böyle bir durumun söz konusu olmadığı iması yapılmış, haberin bütünündeki intiba da bu imayı destekler nitelikte olmuştur.

Yeni Şafak gazetesinde, kadınların herhangi bir kaza ya da ölüm hadisesinin öznesi konumunda yer aldıkları 17 haber tespit edilmiş, bu haberlerin 16’sında olayda adı geçen kadınların fotoğraflarına yer verildiği görülmüştür. Ağırlıklı olarak cinayet niteliğindeki ölüm haberlerine genellikle gazetenin 3. sayfasında yer verildiği, olayların aktarımında durumu dramatize eden bir üslubun kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Zaman gazetesinde ise kaza ve ölüm haberleri kategorisinde kadınların yer aldığı 22 habere rastlanmıştır. Bu haberlerde sadece 4 fotoğraf kullanıldığı tespit edilmiştir. Kadınların da yer aldığı kaza ölüm haberlerinden 2 tanesi intihar, 3 tanesi cinayet haberi iken geri kalan haberlerin tümü de trafik kazalarına ilişkin ölüm ve yaralanma haberleri olmuştur.

4.9.13. Bilimsel Faaliyetler:

Vakit gazetesinde bilimsel faaliyetler çerçevesinde kadınsal etkinliklerin yer aldığı hiçbir habere rastlanmamıştır. Kadını bilim dünyasının tamamıyla dışında bırakan bu yaklaşımın aynısı, benzer şekilde Yeni Şafak gazetesinde de gözlemlenmiştir.

Zaman gazetesinde ise sayıların incelendiği dönemde bilimsel çalışmalarda yer alan kadınlarla ilgili toplam 6 habere yer verilmiş bu haberlerin 5’inde fotoğraflı sunum yapılmıştır. İncelememize dahil olan diğer iki gazetede kadınları bilimsel faaliyetleriyle ön plan çıkaran herhangi bir habere rastlanmazken Zaman gazetesinin

kadınlar yönelik bu kimliği de ön planda tuttuğunu göstermektedir. Fakat bu haberler dışında kadınların bilimsel etkinliklerini takdir ver teşvik edici yorum ve değerlendirmelere yer verilmemiştir.

4.9.14. Şiddet İçerikli Haberler:

Vakit gazetesinde kadınların konu edildiği sadece bir şiddet haberine rastlanmış bu haberde de namus meselesi dolayısıyla bir kavgaya sebep olan kadın haber öznisi olarak yer almıştır. Bu haberde fotoğraf kullanılmamıştır.

Yeni Şafak gazetesinde ise şiddet konulu kadın haberlerinin sayısı 11 olarak tespit edilmiş, bunların 9’unda fotoğraf kullanıldığı gözlenmiştir. Şiddet haberlerinde kadınların uyguladıkları şiddetten ziyade kadınlara uygulanan şiddet konu edilmiş, olayların nasıl gerçekleştiğinden çok, olay nedeniyle kadınların yaşadığı mağduriyetlerin altı çizilmiştir. Bu tür haberlere konu olan şiddetin içeriği de genellikle dağılan aileler ve bu kapsamda eşlerinden şiddet gören kadınlara ilişkindir. Örneğin “**İşyerinde kanlı boşanma davası**” başlıklı haberde, 3 yıl önce aldatıldığı düşüncesiyle eşinden boşanan şahsın, işyerini basarak karısını bıçakladığı haberinde olduğu gibi, kadınlar hem şiddetin sebebi gibi görülmekte hem de şiddetin nihai mağduru olmaktadır.

Son olarak Zaman gazetesinde kadınlarla ilgili şiddet içerikli 2 fotoğraksız habere yer verilmiştir. Ayrıca yine diğer iki gazeteden farklı olarak Zaman gazetesinde yer verdiğimiz kategorilerden biri Kaçma- kaçırılma haberleri ile ilgili olarak 1 adet kaçma haberi tespit edilmiş bu haberde olayın kahramanı genç kızın fotoğrafının da yer aldığı gözlenmiştir.

4.9.15. Kadını Yargılayan ve Küçük Düşüren Haberler:

Vakit gazetesinde inceleme döneminde kadını yargılayan ve küçük düşüren nitelikte 4 habere rastlanmış bu haberlerin tümü de fotoğraflı verilmiştir. Bu içerikteki haberler daha çok kadınları, yardım kuyruklarında izdihama sebep olmakla

suçlayan, maddi sıkıntı içindeki kadınların hallerini dramatize ederek bireysel kimliklerini küçümseyen nitelikteki haberler olmuştur.

Yeni Şafak gazetesinde ise kadını yargılayan, toplumsal hayatta konumunu küçümseyen nitelikte 6 haber tespit edilmiş, bunların 5'inde haber konusu olan kadınların fotoğraflarına yer verilmiştir. Bu kategori çerçevesinde tespit edilen haberlerden biri, 17 Nisan tarihli sayıda **“Damat paraya, gelin hizmete”** başlığıyla verilen haber olmuştur. Haberde, balayında düğün nedeniyle borca giren damatların tatilin hesaplı olmasına, gelinlerin ise otellerdeki hizmetin bolluğuna dikkat ettikleri dile getirilmiştir. Bu içeriğiyle haberin, erkeklerin ev dışı üretken kimliklerini, kadınların ise ev içindeki “tüketici” kimliklerini yansıttığı ve üretkenlik konusunda geleneksel cinsiyet ayrımını desteklediği söylenebilir. Zira bu kimlik anlayışı önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi, mekân olarak “ev”in bir tüketim yeri olarak görülmesi ve gündelik hayatta bu mekân içerisinde verdiği emeğin görünmez kılınarak, kadının yalnızca “tüketen” niteliğiyle ön planda tutulmasından kaynaklanmaktadır.

Zaman gazetesinde de kadını yargılayan ve küçük düşüren haberler kategorisinde verilen 2 haberden biri 26 Nisan sayılı gazetede yer alan **“Köye su geldi, şalvar davası sona erdi”** başlıklı haber olmuştur. Bu haberde Mersin'in Silifke ilçesine bağlı Kıca köyündeki su sorununun çözüm sürecinde köy kadınlarının köye gelen milletvekillerine sıkıntılarını dile getirirken “kocalarını odalarına almayarak cezalandırdıklarını” dile getirdiklerinin altı çizilmiştir. Ayrıca bu haberde kadınların takındığı tavır, erkeklerin zorbalığına baş kaldıran kadınların öyküsünü anlatan “Şalvar Davası” filmine benzetilmiştir. Haber bu benzetme ile, kadınların erkekler üzerinde salt cinsiyetlerinden kaynaklanan etkililiğini ön planda tutarak kadın kimliğinin sosyal hayattaki diğer referanslarını saf dışı bırakmıştır. Hem gönderme yapılan filmin içeriği göz önünde bulundurulduğunda hem de haberin sunumundaki üslup dikkate alındığında, Anadolu kadınının aba altından sopa gösterir gibi cinselliklerini erkekler karşısında bir yaptırım mekanizması olarak kullandıkları, haberin ana teması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da gazetenin kadın haberlerinde çizmeye çalıştığı genel tablo düşünüldüğünde nitelik açısından bir paradoks oluşturmaktadır

4.9.16. Diğer Konular:

Zaman gazetesinde, daha önce incelemiş olduğumuz gazetelerden farklı olarak “skandal ve sıra dışı haberlerde kadın” başlıklı kategori çerçevesinde 4 haber tespit edilmiştir. Bu haberlerden biri rüşvet olayına karışan bir kadın genel müdür ile ilgili haber, bir diğeri sporda skandal olarak yorumlanan Milli Atlet Süreyya Ayhan ile ilgili doping haberi olmuştur. Ayrıca Edebiyat Yazarı Nazan Bekiroğlu’nun bir kitabı ile ilgili verilen intihal haberi bu kategoride değerlendirdiğimiz diğer haber olmuştur. Bu haberler içerisinde sadece rüşvet suçlaması ile ilgili haberde, olayda adı geçen bayanın fotoğrafına yer verilmiştir.

Son olarak ise yine Zaman gazetesinde kadınların konu edildiği gelenek-töre eksenli 1 fotoğrafız habere rastlanmıştır. Bu haber gazetenin 4 Nisan Cumartesi sayısında “**Berdel cinayetinde 25 yıl hapis**” başlığıyla verilmiştir. Haberde H.A. ve M.K isimli gençlerin evlenme kararlarının genç kızın ailesinin berdel isteği üzerine çıkmaza girmesi ve anlaşmazlık yüzünden işlenen bir cinayet söz konusu edilmiştir. Haberde sadece olayın sebepleri ve olaya karışan kişilerle ilgili bilgilere yer verilmiş, konu üzerinde herhangi bir yorum ve değerlendirmeye gidilmemiştir.

4.10. GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmamız kapsamında; din, aile, gelenek gibi toplumsal değerlerin korunup gözetilmesinde yayın politikaları ve okur kitlelerinin ideolojik tutumları ile bu yöndeki duruşlarına dair toplumdaki genel kanaatten hareketle “muhafazakâr” nitelikte olduğunu varsaydığımız üç ulusal gazete değerlendirilmiştir. Bu gazeteler **Vakit, Yeni Şafak ve Zaman** gazeteleridir. 2009 Nisan ayını kapsayan bir aylık izleme süresinde her üç gazetede incelenen sayılar içerisinde kadınların konu edildiği toplam 514 haber tespit edilmiştir. Bu sayı tek başına düşünüldüğünde çok az olamamakla birlikte, gazetelerin toplam içeriği dikkate alındığında ve diğer haberlere kıyasla değerlendirildiğinde sayının oldukça düşük olduğu ifade edilebilir.

Medyanın toplumsallaşma sürecinde önemli bir mekanizma işlevi gördüğü ve kadınların toplumsal kimliklerinin yerleşmesinde ciddi anlamda bir psiko-sosyal etkiye sahip olduğu varsayımından hareket ederek araştırmamızın düşünsel zeminini oluşturmaya çalıştık. Çalışmamızın esas inceleme sahasında yer alan ve muhafazakârlık konusundaki temel referanslarını dikkate almaya çalıştığımız gazetelerde, kadınların nasıl bir kimlik imajıyla sunulduğunu tespit ederek, bu referansların yazılı basının gazetecilik kolundaki temsil sınırlarını da belirlemeye çalıştık. Yani kadın kimliği paralelinde muhafaza edilmeye çalışılan değerlerin neler olduğunu sınırlı da olsa ortaya koymaya çalıştık.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde kadınların kimlik mücadelesinde gazete haberciliğinde yer yer çelişkili, alışılmış sınırları zorlama çabası içerisinde olmayan ve hatta çoğu zaman mevcut algıları pekiştiren genel bir yaklaşımdan söz edilebilir. İnceleme alanımıza dâhil olan gazetelerdeki kadın temsiline, günümüzün yozlaşmış popüler kültür empozesi altında nispeten koruyucu ve sahiplenici bir hassasiyetle yansıtılmaya çalışıldığı söylenebilir. Fakat yine de, muhafazakârlık boyutları çerçevesinde tahlil ettiğimiz her üç gazetede de kadınların karar mekanizmalarında yer almayışlarının doğal bir sonucu olarak, haber temsiline kadın duyarlılığının nitelikli varlığından söz etmek mümkün olmamaktadır. Böyle bir sonuca ulaşılmış olmasında, medyanın toplumsal kodların bir açılımı olması ve

sektörel olarak bu basın kuruluşlarında çalışan, haber niteliklerinin belirlenmesinde karar verici konumda olan kişilerin zihinlerinde şekillenmiş olan kadın imajının da önemli etkisi vardır.

Haberlerde kadınlar genellikle eş, aile, çocuk gibi kavramlarla ilişkilendirilerek kendileri olarak var olma noktasında alternatifsiz bırakılmakta ve belki de bundan korkar hale getirilmektedirler. Ayrıca incelenen haberlerde erkekler siyaset, ekonomi gibi üretim odaklı, sistemin temelini teşkil eden daha ciddi alanlarda temsil edilirken, kadınlar daha çok aile eksenli, ev merkezli (yemek tarifleri, ev dekorasyonu ile ilgili bilgiler, çocuk bakımı vb.) rollerde ya da moda, güzellik gibi tüketici algısını pekiştiren alanlarda temsil edilmişlerdir.

İncelenen haberlerde birkaç kadın politikacı dışında düzenli olarak bu tür haberlere konu olan farklı nitelikte kadın kimlikleri yer almamıştır. Ayrıca eş, anne ve ev hanımı kimliğinde sunulan kadınların ise asla cinselliklerinden söz edilmemiştir. Bu kadınlar fedakârlıklarıyla ve toplumun temel birimi olan aile çatısı altındaki kimlikleriyle yüceltmeye çalışılmışlardır.

Kadının toplumsal yaşamdaki statüsünü belirleyen önemli dinamiklerden olan eğitim olanakları, meslek hayatı ve politika gibi alanlardaki varlığı her üç gazetede oldukça sınırlı şekilde temsil edilmiştir. Ayrıca kadınların bu alanlardaki eksikliğinin eleştirel boyutlarda dile getirilmemiş olması da gazetelerin ortak özellikleri arasındadır. Bu şekilde sunulan kadın, anne kimliği ile; aile ortamının güven, manevi destek, fedakarlık konularındaki tanziminin baş aktörü olarak, modern yaşamın aşırı beklentilerle dolu dünyasından uzak tutulmaya çalışılmıştır. Şiddet haberlerinde olayların faillerinden çok, mağdur konumundaki kadınların çaresizliklerinin dile getirilmiş olması kadının her yerde ve durumda erkek korumasına muhtaç olduğu algısını pekiştirmiştir. Böylece kadınlar çevrelerindeki kimlikler içinde asimile edilmişler ve kendileri olma arzusu ile farklı kimliklere yöneldiklerinde ise medyanın model olarak dayattığı “modern ve bakımlı” halleriyle “gören” olmaktan ziyade “görülen” olmaya endeksli bir kimliğe büründürülmeye çalışılmışlardır.

Sayıları incelenen Vakit, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde kadın konulu haberlerin en az yer aldığı gazete Vakit gazetesidir. Kadınlarla ilgili toplam 121 habere yer veren Vakit gazetesi kadının kamusal alandaki görünürlüğünü büyük ölçüde “eş ve annelik” kimliğine indirgemiş ve bu kimlikleri daha çok dini çerçevede çizmeye çalışmıştır. Kadının cinselliği hiçbir şekilde ön plana çıkarılmazken, haberlerde kullanılan fotoğrafların büyük ölçüde örtülü kadınlardan seçilmiş olması ya da başörtülü olmayan kadınların söz konusu olduğu haberlerin de genellikle fotoğrafsız verilmiş olması gazetenin muhafazakârlık çizgisinde temel referans olarak “dini” ölçütleri kullandığını göstermektedir. Dini ölçütlerin bu haberler eksenindeki sunumu geleneksel kodlarla bütünleşerek kadınlarla ilgili yerleşik kimlik algılarını pekiştirmiştir.

İncelediğimiz bir diğer gazete ise Yeni Şafak gazetesi olmuştur. Yeni Şafak gazetesinde bir aylık dönemde kadın öznelerin yer aldığı 194 haber tespit edilmiştir. Haber sayısı Vakit gazetesinden fazla olmasına rağmen her iki gazete de kadın kimliğinin sunum niteliği açısından oldukça benzerdir. En fazla sayıda haberin yer aldığı kategoriler her iki gazetede birbirinden farklıdır fakat, öncelediğimiz unsur haber içeriklerinde kadın kimliğine çizilen nitelikler olduğu için bu benzerliği kurmanın mümkün olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Vakit gazetesinde haberlerin içeriğinde verilen ana tema kadınların eş ve annelik yönleri iken Yeni Şafak gazetesi ağırlıklı olarak bu kimlikleri dolaylı yoldan, yani bir politikacı, sanatçı ya da toplumda ismen öne çıkmış bir erkek kimliğiyle birlikte sunmuştur.

Üç gazete içerisinde kadın kimliğini daha fazla sayıda ve daha çok alternatifle sunan gazete Zaman gazetesi olmuştur. Kadın konulu 199 haberin yer aldığı gazetede kadının bireysel kimliğinin nispeten farklı sunulduğu söylenebilir. Fakat bu farklılık zaman zaman haberlerin niteliği ile gazete köşe yazarlarının, paralel konulardaki yorumları arasında tutarsızlıkların gözlenmesine neden olmuştur. Zaman gazetesinde de geleneksel kadın kimliğine gönderme yapan içerikler tespit edilmesine rağmen “modern kadının dünyası”nı yansıtan nitelikte haberler de yer almıştır. Özellikle üretkenliği temsil eden çeşitli mesleklerde ve kültürel hayatta başarılı kadın kimliklerine diğer iki gazeteyle kıyaslandığında daha fazla yer verdiği söylenebilir. Moda içerikli güncel haberlerin fazla sayıda kadın fotoğrafıyla desteklenerek

sunulması gazetenin okur kitlesinde hitap edilebilirlik oranını yükseltmeye çalıştığının bir göstergesi sayılabilir. Dini ölçütlerden çok geleneksel motiflerle muhafazakârlığını devam ettirmeye çalışan gazetenin diğer iki gazeteye oranla, “laik, modern fakat toplumsal değerleri de korumaya çalışan muhafazakâr” bir çizgi takip etmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, incelenen gazetelerin muhafazakârlıkta ortak oldukları fakat muhafaza edilen değerlerin konumlarında ağırlıklarının farklı noktalarda yoğunlaştığı yorumu çözümlemenin nihai esası olarak vurgulanabilir. Muhafaza edilmeye çalışılan değerlere ilişkin hassasiyetlerin farklı olması gazeteler açısından çeşitli çelişkileri de beraberinde getirmiştir. Nitekim tablolarındaki tasnif konularının içeriği ve konulardaki –tek haber dahi olsa- haber sayıları bir taraftan değer olarak “aile” ve onun birincil öznesi olarak “annelik” kimliğini yüceltirken, diğer taraftan yer verilen bazı haberler aile düzenini bozucu tüketim bilgilerini ve davranış biçimlerini de toplumun ilgisine sunmuştur. Yine bir taraftan bazı haber ve yorumlarda ailede eşlerin birbirine nasıl davranmaları gerektiği dile getirilirken diğer taraftan modern kalıplar paralelinde insanların, dolayısıyla da eşlerin, neleri sevmeleri öncelemeleri gerektiği hayatın olmazsa olmazları şeklinde sunulmuştur.

Haberlerin içeriklerinde doğrudan herhangi bir ötekileştirmeye gidilmezken, özellikle Vakit ve Yeni Şafak gazetelerinde örtülü kadınların özellikle eğitim konusunda sadece “kamusal yasak”larla gündeme getirilmiş olmalarının hem erkekler hem de açık olan diğer kadınlara kıyasla bu haberlere özne olan örtülü kadınları dolaylı biçimde öteki kimliğinin içerisinde konumlandığı söylenebilir. Dini hassasiyet kaygısıyla verilen bu haberlerde bir taraftan dinin yücelttiği şekliyle kadın imajı temsil edilmeye çalışılırken, aynı gazetelerin farklı haberlerinde sistemin dayattığı daha bakımlı ve giyim kuşam olarak modern olduğu varsayılan ölçütlerle sunulan kadınlar modernleşmenin ve modern olanın temsili haline getirilmektedir.

Dolayısıyla muhafazakâr yazılı kütürde kendi içinde oldukça tutarsızlıkları olan belirsiz ve her zaman başka şeylerle ilintilenmeye çalışılan bir kadın imajı olduğu söylenebilir. Ancak hem medya genelinde hem de konumuz sınırları

çerçevesinde muhafazakâr gazeteler özelinde düşünülecek olursa mevcut bir kitle haberciliği kaygısı ve tiraj sorunu olduğu önemsenmelidir. Tiraj meselesinin de bir arz-talep zeminine oturduğu dikkate alındığında gazetelerde çizilen kadın imajının mevcut temsilindeki süreklilik ve çoğu gazetede ki ortaklık bu kimlik imajının toplum tarafından kabul edilmişliğini göstermektedir. Zira konuyla ilgili toplumda herhangi bir rahatsızlık söz konusu olsaydı gazetelerin bu imajı sunma konusunda istikrarlı tutumları -en azından ekonomik kaygıları göz önünde bulundurulduğunda- mümkün olamazdı. Bu durum, sonuçta “kadın kimliğinin nitelikli temsilinin” medyadaki sunumundan önce toplumdaki algısı konusunda kemikleşmiş, kalıp yargı haline gelmiş anlayışların temsil sorunundaki problemin temelini teşkil ettiğini göstermektedir.

SONUÇ

Günümüzde toplumların teknik ve kültürel anlamda oldukça ciddi değişim süreçlerinden geçtiği bir dönemde, toplumsal inançların, geleneklerin, tarihsel köklerin ve bütün bunların etki ettiği bireysel kimlik tanım ve temsillerinin hangi düşünsel-pratik temeller üzerine inşa edildiği önemlidir. Nitekim 21. yüzyılda, gerek dünyada gerekse ülkemizde yeni gelişmelerle birlikte kimliklerin bireysel ve sosyal katmanlarında kimi zaman bu gelişmelerle paralel kimi zaman da çatışma halinde seyreden etkileşimlerin olduğu bir gerçektir. Toplumlar kendi tarihsel dinamikleri ve kültürel miraslarının eşiğinde yeni düzenlerin seküler katmanlarına geçişler yaparken, “var olan”ın yeni düzende “var olması gereken” e tercih edildiği ya da edilmeye çalışıldığı bu süreçte farklı düzeyde kimlik krizlerinin yaşandığı söylenebilir. Bugünün değerleriyle geçmişin sorgulanmaya çalışıldığı bu geçiş süreçlerinde; modern formlar, yeni seküler değerler, enformatik işlevlerini ekonomik ve ideolojik ölçütler üzerine kuran medya odaklarının, hem kaynak hem de tetikleyici güç olarak yaşanan kimlik krizinin neresinde yer aldığı önemsenmelidir.

Temel işlevlerinden biri kültür sunumu ve bu konudaki çoğulculuğu sağlayarak sürekliliği sağlamak olan medyanın bu bağlamda toplumsal kimlikleri ne düzeyde tarif ettiği toplumsal gerçekliğin tespiti için gereklidir. Özellikle, modernleşme kuramları çerçevesinde Batı’nın modern toplum yapısı ile aynı niteliklere sahip olmayan toplumların geleneksel olarak tarif edilmesi, hem modernleşmenin bir ürünü hem de sonucu olarak medyayı bireysel kimliklerin inşasında belirleyici bir unsur olarak görmemize imkân vermektedir. Bu yüzden kadın kimliğinin medya düzlemindeki temsili, ülkemiz açısından da kültürel kodların yeni açılımlarının niteliksel analizi için önemlidir. Çünkü Türk toplumunda modern ve geleneksel çatışmasının en açık biçimde kadının toplumsal, ekonomik ve kültürel konumuna ilişkin tartışmalarda ortaya çıktığı söylenebilir.

Kadınların, özellikle 20. yüzyılda toplumsal eşitlik ve cinsiyete dayalı sosyal sorunların ele alınması gerektiği yönündeki talepleri doğrultusunda medya- kadın

ilişkisi üzerine tartışmalar başlamıştır. Bu sürece ilişkin değerlendirmeler kadınların toplumdaki yerleşik rol ve statülerini de sorgulamaya açmıştır.

Toplumlar kendi tarihi mirasları ve geleneksel değerleri çerçevesinde, kadın-erkek her iki cinse yönelik çeşitli rol modelleri sunmakta ve bu modeller paralelinde görevler beklemektedir. Görev beklentileri noktasında her iki cins arasında bir farklılık olmamasına rağmen kadınlara yüklenen rollerin niteliği ve sosyal hayattaki temsil konusundaki eksiklikler dünya genelinde ve Türkiye özelinde kadınlar üzerine yoğunlaşan tartışmaların ve kadın hareketlerinin temelini teşkil etmiştir. Ayrıca toplumsal rollerin iletişim aracılığıyla onaylanmış olması da bireylerin toplumdaki yerinin ve rollerinin yapılanmasında etkili olmaktadır.

Toplumsallaşma adı verilen, sosyal normlara uyum sürecinde görsel, işitsel ve yazılı medya olanaklarının kadın rollerine ilişkin verdiği ipuçları ile kadınların toplumdaki geleneksel rollerin sınırları da çizilmektedir. Medyada kadın sunumu doğrudan ya da dolaylı biçimde kadının kalıplaşmış rollerini destekler nitelikte olma eğilimindedir. Kadınların toplumsal konumlarının, eski alışkanlıklar bazında erkeklere göre ikincil niteliklere indirgenmesi, modern toplumlarda medya yoluyla yeniden üretilmektedir. Yani kadın hem geleneksel rollerini destekleyici sunumlarda hem de modern görünüme büründüğü, modern ölçütlerin taşıyıcısıymış gibi yer aldığı sunumlarda kendi kimliğini temsil etme olanağı bulamamaktadır.

Kadınlar geçmişten bu yana gazetelerin klasikleşen üçüncü sayfa haberlerinde bazen bit töre cinayetinin sebebi ve kurbanı olarak, bazen de namusun nihai taşııcısı gibi görülmekten kaynaklanan “eylemsiz fail” olma özelliğiyle bir namus kavgasının baş aktörü olarak sunulmuşlardır. Kimi zaman da salt cinsellikleriyle gündeme getirilerek diğer bütün kimlik özelliklerini yok eden bir baskı mekanizmasıyla karşı karşıya bırakılmış ve kendilerine yabacılaştırılmışlardır.

Türk medyasında günümüz şartlarında ideolojik açılımlarla da desteklenen rol bildirimleri bazı basın organlarında kadınların temsil biçimlerinde birtakım farklılıklar getirmiştir. Gerek görsel gerekse yazılı basında kadınlar, hepsinde ortak

unsurlar bulunmakla birlikte, medya organlarının sahip oldukları ideolojik düzlemde görölmek istenen kimliklerle sunulmaktadırlar. Bu sunumlarla kadınların temsil edildikleri çerçevede sahip olmaları düşünölen kimlik ve yaşam tarzları onlara dikte edilmektedir.

Muhafazakârlığın ideolojik bir düzlem olarak tavır belirlediğı medya organlarında da kadınlar, muhafazakâr duruşun direnç ya da kırılma noktası olarak belirleyici roller üstlenmektedirler. Tıpkı modern sistem içerisinde görünür olmanın ölçütünü yüklenen kadınlar, muhafazakâr sistemde de muhafazakârlığın görünürlük ölçütü olmaktadır yani her iki tarafta da kadın kimliğı bir denge unsuru olarak kullanılmak istenmektedir. Başka bir deyişle; muhafazakâr olmadığı düşünölen alanda da kadının kamusal görünürlüğü bir sorun kaynağı iken, muhafazakâr olduğı düşünölen alanda da kadının kamusal görünürlüğü bu kez muhafazakârlık ölçütleri gereğince bir soruna dönüşmektedir.

Araştırmamızdan hareketle, modern ve geleneksel olarak nitelendirilebilecek, sınırları birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış bir kadın kimliğinden söz etmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Eğer bir kadın kimliğı tanımlaması yapmak gerekirse, bu, hem modern hem de geleneksel rolleri içinde barındıran bir kadın kimliğı olabilir. Çünkü tıpkı toplumlar gibi bireyler de karşıt unsurların çatışma alanı haline gelebilmektedir. Fakat bu karşıtlıklar medya gibi sosyal gücü tanzim edici mekanizmalar tarafından meşrulaştırılarak “farklı ama bir şekilde bir arada yaşayabilen” bir özellik kazanabilmektedirler.

Kadın kimliğinin muhafazakâr nitelikli yazılı basındaki temsili konusundaki nihai sonuç, tüm bu paradoksal durumlara rağmen mevcut algıları aşmamaktadır. Temsil konusu kadın olmanın değışik boyutlarında nitelendirilse de bu niteliğın içeriğı tartışılmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Ali** (2000). *Sosyal Değişme ve Din*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akgül, Mehmet** (2002). *Türkiye 'de Din ve Değişim "Bir Erol Güngör Çözümlemesi"*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akkaş, Hasan Hüseyin** (2004). *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Akkaş, Hasan Hüseyin** (2003). Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 2, 247.
- Akkır, Ramazan** (2006). *Türkiye 'de Din ve Muhafazakârlık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aktan, Coşkun Can** (2007). Muhafazakârlık ve Liberal Düşünce, *Köprü Dergisi*, Sayı: 97, 43.
- Aktaş, Cihan** (1991). Kadının Toplumsallaşması ve Fitne, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 252-259.
- Aktaş, Cihan** (1992). *Tesettür ve Toplum* (2.Baskı). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Aktay, Yasin** (2006). İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık-Cilt: 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 347.
- Altıntaş, Ramazan** (2007). Bir Zihniyet Tahlili: Muhafazakâr Müslüman, *Köprü Dergisi*, Sayı: 97, 50.
- Argın, Şükrü** (2006). Siyasetin Taşra'sında Taşra'nın Siyasetini Tahayyül Etmek. (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce- Muhafazakârlık-Cilt: 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 471.
- Arıcan, Melih Zafer** (2004). *Haber Fotoğrafını Oluşturan Öğeler ve Türkiye Ulusal Basınında Gazete Haber Fotoğraflarının Seçim Ölçütlerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1545
- Arat, Yeşim** (1998). *Türkiye 'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar, Türkiye 'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (Derleyen: Sibel Bozdoğan- Reşat Kasaba), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

- Aslan**, Seçil (1995). Özelden Kamusala Bir Yolculuk: Türkiye’de alışan Kadın Olmak, *Birikim Dergisi*, Sayı: 239, 152.
- Ateş**, Süleyman (1991). İslam’ın Kadına Getirdiği Haklar, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 322.
- Avcı Boz**, Hayat (1999). Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 1, 41.
- Bahadır**, Abdülkerim (2002). Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşılarında Savunmasız İnsan, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, 130-131.
- Barbier**, Frederic ve Lavenir, Catherine Bertho (2001). *Diderot’tan İnternete Medya Tarihi* (eviren: Kerem Eksen), İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Belge**, Murat (2006). Muhafazakârlık zerine (Editör: Ahmet iğdem), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık-Cilt: 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 96.
- Berberoğlu**, Güneş (1991). *Basın İşletmeciliği*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, No: 34, 20.
- Berktaş**, Fatmagül (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, *Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferans Yazıları*, No: 7, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2-3.
- Bıdık**, Dinçer (2007). *Türkiye’de Muhafazakârlık ve Liberalizm*, YayınlanmamışYksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Bilgin**, Beyza (1997). İslam’da ve Türkiye’de Kadınlar, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 1, 31.
- BKSS**. (Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü). (2000), *Popüler Kültür rnlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek ğeler*, Ankara: Başbakanlık
- BKSS**. (Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü). (2008). *Politika Dökümanı “Kadın ve Medya*, Ankara: Başbakanlık
- Bora**, Tanıl (2007). *Türk Sağının  Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamılık* (4. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora**, Tanıl ve Onaran, Burak (2006). Nostalji ve Muhafazakârlık Mazi Cenneti. (Editör: Ahmet iğdem), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Muhafazakârlık-Cilt: 5* (3. Baskı). İstanbul:İletişim Yayınları, 234.

- Bostancı, M. Naci** (2007). Medyanın Doğru Bilgi Aktarmasının Şartları, *Medya Okuryazarlığı Öğretmen El Kitabı*, Ankara: Rtük Yayınları, 108.
- Bulaç, Ali** (1997a). *Çağdaş Kavramlar ve Düzenler*(15. Baskı). İstanbul: İz Yayınları.
- Bulaç, Ali** (1997b). *Tarih, Toplum ve Gelenek*, İstanbul: İz Yayınları.
- Bulaç, Ali** (1990). Muhafazakârlık, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, Cilt: 3, 62. İstanbul: Risale Yayınları
- Bulaç, Ali** (1991). Mekasidu's Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 296.
- Çaha, Ömer** (2001). *Dört Akım Dört Siyaset*, İstanbul: Zaman Kitap.
- Çaha, Ömer** (2004a). Muhafazakâr Düşüncede Toplum, *Liberal Düşünce Dergisi*, , Sayı: 34, 72-73.
- Çaha, Ömer** (2004b). Muhafazakâr Düşüncede Toplum, *Uluslar arası Demokrasi ve Muhafazakârlık Sempozyumu*. İstanbul: Camev Yayınları, 72-73.
- Çaha, Ömer** (1996). *Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Canatan, Kadir** (1995). *Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Damlapınar, Zülfikar** (2007). Medyaya Anadamar (Ampirik) Ve Eleştirel Yaklaşımlar, *Medya Okuryazarlığı Öğretmen El Kitabı*, Ankara: Rtük Yayınları, 128-131.
- Demirel, Tanel** (2004). Türkiye'de Merkez Sağ ve Muhafazakârlık. *Uluslararası Demokrasi ve Muhafazakârlık Sempozyumu*. İstanbul: Camev Yayınları, 209-215.
- Doğan, Ediz** (2008). Muhafazakâr Modern Estetik Temeli: Dergah Dergisi, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 93, 157.
- Dönmezer, Sulhi** (1999). *Toplumbilim* (12. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Dubiel, Helmut** (1998). *Yeni Muhafazakârlık Nedir?*, (Çeviren: Erol Özbek), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durgun, Şenol** (1997). Medya İletişimin Neresinde?, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 46, 34.
- Erdoğan, Mustafa** (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Erdoğan, İrfan** (2007). Temel Bilgiler: Eleştirel Yaklaşımlarda İletişim Anlayışı, *Gazi Üniversitesi İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 25, 178.
- Erdoğan, Türkan** (2008). Toplumsal Sistemin Düzen Sağlayıcı Unsuru Olarak Cinsiyet Rolü Farklılaşması, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 3, 124-130.
- Erten, Hayri** (1996). İslamcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma III., *Kamer Dergisi*, Sayı: 8, 23.
- Engin, Yusuf** (09.08.2006). Büyüyerek Kaybeden, Kaybederek Büyüyen Türk Muhafazakârlığı, *Radikal*, 13.
- Falay, Nihat** (1992-1993). Kitle İletişim Teorileri, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 54.
- Giddens, Anthony** (2005). *Sosyoloji, Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*, (Çeviren: Hayati Beşirli), İstanbul: Phoenix Yayınları.
- Gökçe, Orhan** (1999). Kitle Haberleşme Araçlarının Etkileri ve Teori Sorunu, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1-2, 169-170.
- Göka, Erol, Göral, F. Sevinç ve Güney, Çetin** (2006). Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakârı ve Kaygan Siyasal Tercihi (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık-Cilt: 5 (3. Baskı)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 302-303.
- Gönüllü, Müzeyyen ve İçli, Gönül** (2001). Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, 85-86.
- Göle, Nilüfer** (2004). *Modern Mahrem* (8. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer** (2000a). *Melez Desenler* (1. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer** (2000b). *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri* (1. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güngörmez, Bengül** (2004). Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 1, 12-13.
- Güler, İlhami** (2005). Tarih ve “Tarih Dışı” Arasında Gelenek, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 45-50.
- Gürel, Tuğçe** (2007). *Türk Siyasi Tarihinde “Muhafazakârlık” Kimliği ve AKP Örneği İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Güngör**, Erol (1999). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, (2.Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güler**, İlhami (1991). Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:4, 310-311.
- Hatipoğlu**, İbrahim (2004). *İslam Dünyası'nın Çağdaşlaşma Serüveni*, İstanbul: Hadisevi Yayınları.
- İçli**, Gönül (1996). Feminist Kuramın Aileye Bakışı, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 54.
- İnuğur**, M. Nuri (1993). *Basın ve Yayın Tarihi* (3. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- İnal**, M. Ayşe (2003). Medyanın Etkisi Sorunsalına Gelen Bir Bakış Medya ve Toplum (Derleyen: Sevda Alankuş), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 67-68.
- İnal**, Yavuz ve Kiraz, Ercan (2008). Bilgisayar Oyunları İdeoloji İçerir mi?, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, 526.
- İngün**, Özlem (2005). *Feminizm ve İslam İlişkisi "İslami Feminizm"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- İnsel**, Ahmet (2006). Düzen mi Kalkınma mı? (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık-Cilt: 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 621.
- İrem**, Nazım (2004). Türk Muhafazakârlığı Üzerine Bazı Gözlemler, *Karizma Dergisi*, Sayı:17, 9-20.
- Kaya**, Erol ve Şentürk,Hulusi (2007). Muhafazakâr Demokraside Yerel Yönetim Vizyonu, *Diyarbakır Yerel Siyaset Dergisi Eki*, , Sayı: 15, 63.
- Kansu**, Aykut (2006). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Sosyal Mesele" ve "İçtimai Siyaset" (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık-Cilt: 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 119.
- Keneş**, Bülent (1998).*Batı Medyasında İslam İmajı*, İstanbul: İz Yayınları.
- Kejanhoğlu**, Beybin (2003). Medya- Toplum İlişkisi ve Küreselleşmenin Yerel Medyaya Sunduğu Olanaklar, *Medya ve Toplum* (Derleyen: Sevda Alankuş), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları,82.
- Kılıçbay**, Mehmet Ali (1993). Medium Size Media, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 24, 19.

- Kongar**, Emre (2007). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği* (12. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köker**, Levent (1995). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köktaş**, M.Emin (1997). Türk Modernleşmesinin Din Sorunu, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 46, 78-79.
- Kösoğlu**, Nevzat (1995). Kültür/Kimlik Üzerine, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 33, 46.
- Köker**, Eser ve Kejanlıoğlu, Beybin (2004). 2002 Seçim Kampanyalarında Ulusal Basın, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 45.
- K.Barbarosoğlu**,Fatma (2002). İmaj ve Takva (3.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kur'an'ı Kerim
- Mardin**, Şerif (1991). *Türkiye'de Din ve Siyaset -Makaleler 3*(1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin**, Şerif (1995). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset -Makaleler 1*(5. Baskı). (Derleyenler: Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mert**, Nuray (2006). Muhafazakârlık ve Laiklik (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık-Cilt: 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 320.
- Mollaer**, Fırat (2004). Rasyonalist Düşünce Geleneği Karşısında Muhafazakârlık: Burke'ten Hayek'e, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:2, 163.
- Mollaer**, Fırat (2008). *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Nisbet**, Robert (2002). "Muhafazakârlık" Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (Çeviren: Erol. Mutlu), (Hazırlayanlar: Tom Bottomore-Robert Nisbet), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Oğuz**, Hatice Şule (2006). *Medyada Dolaylı Algı ve Kadının Tüketim Davranışının Temsili Üzerine Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Okumuş**, Ejder (2007). Modernleşme Sekülerleşme ve Din, *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi*, Sayı: 20, 8.
- Oskay**, Ünsal (1995). *İletişimin ABC'si* (2. Baskı). İstanbul, Der Yayınları.

- Özipek**, Bekir Berat (2004). *Muhafazakârlık Akıl, Toplum, Siyaset*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Özipek**, Bekir Berat (2006). Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye. (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce –Muhafazakârlık- Cilt: 5 (3. Baskı)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 67.
- Özipek**, Bekir Berat (2007). Muhafazakârlık Nedir?, *Köprü Dergisi*, Sayı: 97, 36.
- Öğün**, Süleyman Seyfi (2006). Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri. (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Muhafazakârlık- Cilt: 5 (3. Baskı)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 558-563.
- Öğün**, Süleyman Seyfi (18 Mart 2009). Bilgi ve Sanat Dünyamızın McDonald’laşması, *Zaman*, 24.
- Öksüz**, Onur (2007). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Basın-Siyaset Etkileşiminin Etik Açıdan Değerlendirilmesi: Kıbrıs Müzakerelerinin Hürriyet Gazetesinde Sunumu, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:1, 70.
- Poole**, Ross (1993). *Ahlak ve Modernlik*, (Çeviren: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rahman**, Fazlur (1997). İslam’da Kadının Konumu (Çevirenler: A.Bülent Baloğlu - Adil Çiftçi), *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 48, 89-90.
- Rahman**, Fazlur (1987). Ana Konularıyla Kur’an, (Çeviren: Alpaslan Açıkgenç), Ankara: Fecr Yayınları.
- Safi**, İsmail (2005). *Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel - Siyasal Temelleri ve “Muhafazakâr Demokrat” Kimlik Arayışları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sallan Gül**, Songül (1993). Muhafazakârlık Tartışmaları ve Muhafazakâr Bir Gazete Olarak Zaman Gazetesi, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı: 227, 158.
- Vural**, Mehmet (2003). *Muhafazakârlık*, İstanbul: Elis Yayınları.
- Sarıbay**, Ali Yaşar (2004). *Global Toplumda Din ve Türkiye*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Sarıbay**, Ali Yaşar (1997). Cinsellik, Kutsallık ve Kimlik: Toplumsal Düzenin Bedensel İnşası, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 48, 54.
- Sarıbay**, Ali Yaşar (1995). Türkiye’de Kimlik, Küreselleşme ve İslam, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 33, 51.

- Sever, Metin** (2006). *Türban ve Kariyer*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sözen, Edibe** (1995). Kimlik Kavramının Yeniden Tanımlanması, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 33, 115.
- Spengle, M. Rocheblave** (1980). Kadın Rolü- Erkek Rolü (Çeviren: Bekir Onur), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 55-57.
- Subaşı, Necdet** (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul: İz Yayınları.
- Şeriati, Ali** (1985). *Medeniyet ve Modernizm* (4. Baskı). (Çeviren: Ahmet Yüksekoglu). İstanbul: Bir Yayınları.
- Tayanç, Füsün ve Tunç** (1981). *Dünyada ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın*, Ankara: Tan Yayınları
- Terkan, Banu** (1999). *Kadının Toplumsallaşmasında Yazılı basını Rolü ve Yazılı Basında Kadın İmajı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tekin, Mustafa** (2000). İslam’ın Postmodern İmkânı, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 10, 564.
- Tokgöz, Oya** (1994). *Temel Gazetecilik* (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi
- Tokgöz, Oya** (1994). Siyasal Toplumsallaşmada Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü ve Önemi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 33, Sayı: 3, 80.
- Tohıdı, Nayereh** (2004). İslami Feminizm” Tehlikeler ve Ümit Vadeden Unsurlar, (Çeviren: İhsan Toker), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XLV, Sayı: 11, 279- 281.
- Türe, Fatih** (2005). Muhafazakârlık, Yeni Sağ ve AKP, *Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi*, Sayı: 4, 45.
- Türkdoğan, Orhan** (1988). *Değişme- Kültür ve Sosyal Çözümleme*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Türköne, Mümtaz’er** (1994). *Modernleşme Laiklik ve Demokrasi*, Ankara: Ark Yayınları.
- Turam, Emir** (1994). Medyanın Siyasi Hayata Etkileri (1.Baskı). İstanbul: İrfan Yayınları.
- Ünder, Hasan** (1995). Türkiye’de Batılılaşma ve Değerlerin Araçlaşması, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı:2, 310.

- Varol**, Muharrem (2002). *Siyaset ve Halkla İlişkiler*, Bişkek: Kırgızistan- Türkiye Üniversitesi Yayınları Ders Kitapları Dizisi 8.
- Vural**, Mehmet (2002). Aydınlanma Felsefesine Dini ve Muhafazakâr Muhalefet, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XLIII, Sayı: 2, 384.
- Yalınkılıç**, Fatime (2007). *Modernizm ve Muhafazakârlık Düşünce Akımlarının Sosyolojik Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yılmaz**, Murat (1997). Modernleşme Din ve Siyaset, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı: 4, 12.
- Yüksel**, Erkan (2004). *Medya Güvenlik Kurulu “28 Şubat Sürecinde Medya, MGK ve Siyaset Bağlantısı”*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1551.
- Yıldız**, Süleyman (2006). Kültürün Küreselleşmesi ve Toplumsal Boyutta Medya Etkinliğine Yansımaları, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 37.
- Quakeshott**, Michael (2004). Muhafazakâr Olmak Üzerine, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 1, 58.
- Akgül**, Mehmet, *Türkiye’de Siyasal Toplumsal Merkezin Değişim Süreci ve Muhafazakârlık*,
<http://www.marife.org/11-akgul.htm>, Erişim Tarihi: 25.03.2009.
- Aktay**, Yasin, *Kavramsal Açısından Modernizm ve Postmodernizm’e Bakmak*,
<http://www.hece.com.tr/heceozel.16.ozel.2.htm>, Erişim Tarihi: 01.04.2009.
- Atakul**, Özden, *Modernlik ve Modernleşme*,
<http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/ere/oatakul.doc>, Erişim Tarihi: 05.04.2009.
- Arslan**, Ali, *Medyanın İnsan, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri*
<http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/viewFile/162/162>, Erişim Tarihi: 14.04.2009.
- Bulaç**, Ali , *Hangi Muhafazakârlık?*,
<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/08/18/yazarlar/alibulac.htm>, Erişim Tarihi: 23.03.2009.
- Belge**, Murat, *Medya nasıl “haber” olur?* <http://www.taraf.com.tr/makale/1193.htm>, Erişim Tarihi: 15.04.2009.

Çalış, Halit, *Teberru Ehliyeti Bağlamında Kadının Mali Özerkliğinin Erkeğin İznine Bağlanması* <http://www.marife.org/10-calis.htm>, Erişim Tarihi: 23.04.2009.

Çelik, Adnan, *İslami Feminizm* <http://www.indigodergisi.com/adnancelik.htm>, Erişim Tarihi: 25.04.2009.

Çaha, Ömer, *Muhafazakâr Demokrasi Liberal Demokrasinin Kardeşidir*, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/08/31/yorumlar/default.htm> Erişim Tarihi: 05.03.2009.

İnternet Sözlüğü <http://tr.wikipedia.org/wiki/Bas%C4%B1n-yay%C4%B1n>, Erişim Tarihi: 12.04.2009.

Kılınç, Ramazan, *Muhafazakârlık: II.Abdülhamid Dönemi'ni Anlamada Bir Anahtar* <http://www.turkish-history.com/display.asp?c=4121> Erişim Tarihi: 11.03.2009.

Mert, Nuray, *Muhafazakârlık*, <http://www.mazlumder.org/yazar.asp?yaziID=908>, Erişim Tarihi: 14.03.2009.

Mora, Necla, *Küreselleşme ve Medya Emperyalizmi* <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/dkm/article.php?sid=8380>, Erişim Tarihi: 13.04.2009.

Medya İzleme Grubu, <http://www.mediz.org/Yazi/33/1/1/Medyada-Cinsiyetçiliğe-Son--.aspx>, Erişim Tarihi: 25.04.2009.

Orkunoğlu, Yener, *Modernleşme ve Muhafazakârlık*, <http://www.gundemonline.com/haber.asp?haberid=59418>, Erişim Tarihi: 19.03.2009.

Öğün, Süleyman Seyfi, *Türk Muhafazakârlığının Kültür Kökenleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakâr Yanılgısı* <http://www.birikimdergisi.com/birikim/toplumbilim.aspx?did=3&dsid=199>, Erişim Tarihi: 11.04.2009.

Yıldırımaz, Sinan, *Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı ve Peyami Safa Üzerine*, <http://www.ata.boun.edu.tr/grad/0issuduz/muhafaza.pdf>, Erişim Tarihi: 11.04.2009.

Yılmaz, Hakan, *Türkiye'de Muhafazakârlık: Aile, Din, Batı, Mart 2006, İlk Sonuçlar* http://hakanyilmaz.info/yahoo_site_admin/assets/docs/OSI-Conservatism-Sunus-Yorumlar1.28465456.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2009.

Yılmaz, Hakan, *Türk Muhafazakârlığı: Yenilikçi ve Değişimci* <http://www.tumgazeteler.com/?a=1414062>, Erişim Tarihi: 21.04.2009.

<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/medizin-medyada-cinsiyetcilige-son-kitabi-cikti>, Erişim Tarihi: 27.04.2009.

	T.C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Fatma Çakmak			
Doğum Yeri:	Şanlıurfa			
Doğum Tarihi:	22.06.1984			
Medeni Durumu:	-			
Öğrenim Durumu	Lisans			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Şairnabi İlkokulu			
Ortaöğretim	İmam Hatip	Lise	Şanlıurfa	1997
Lise	İmam Hatip	Lise	Şanlıurfa	2000
Lisans	Harran Üniv.	İlahiyat	Şanlıurfa	2007
Yüksek Lisans	Selçuk Üniv.	İlahiyat	Konya	2009
Becerileri:	-			
İlgi Alanları:	-			
İş Deneyimi:	-			
Aldığı Ödüller:	-			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:				
E-Posta:	fcakmak20@mynet.com			
Adres	Şanlıurfa			

